

54536

DİCLE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK EDEBİYATI EĞİTİMİ BİLİM DALI

SALMAN BEY İLE DÜRRATEL HANIM HİKÂYESİ
-ÜZERİNDE BİR İNCELEME-

YÜKSEK LİSANS TEZİ

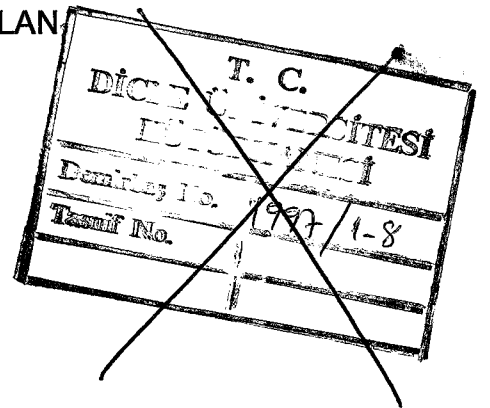
T.C. YÜKSEKÖĞRETİM VE
DOKÜMANLAR

54536

İZZETİN AYTAÇ

Danışman : Prof.Dr.Ensar ASLAN

DİYARBAKIR - 1994

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	III
GİRİŞ	1
A) Halk Hikâyeleri Ve Halk Hikâyeciliği	1
B) Halk Hikâyeciliğinin Özellikleri	6
C) Halk Hikâyesinin Şekil Ve Üslûbû	7
D) Basılmış Hikâyelerde Şekiller	10

BİRİNCİ BÖLÜM

SALMAN BEY İLE DÜRRATEL HANIM HİKÂYESİNİN EPİZOT SIRASINA GÖRE YAPI BAKIMINDAN KARŞILAŞTIRILMASI 13

1. Salman Bey ile Dürratel'in Aileleri Ve Bunların Sosyal Durumları	13
2. Salman Bey'in Sevgilisini Bulmak İçin Gurbete Çıkması	14
3. Salman Bey'in Gavhar Hanım İle Evlenmesi	14
4. Salman Bey'in Evliliğinde Karşılaştığı Engeller	15
5. Salman Bey ile Gavhar Hanım'ın Mücadeleleri	16
6. Gavhar Hanımın Öldürülmesi	18
7. Gavhar Hanımın Ölümü İle Salman Bey'in Çektiği Acılar	19
8. Dürratel Hanım'ın Sevgilisini Bulmak için yola çıkması	19
9. Salman Bey ile Dürratel Hanım'ın Karşılaşmaları	20
10. Salman Bey ile Dürratel Hanım'ın Evlenmeleri	20

İKİNCİ BÖLÜM

1. Salman Bey Hikâyesinin Konusunun Kaynağı Ve Tasnif Tarihi	22
2. Hikâyenin Sosyal İçeriği	25
3. Hikâyenin Kahramanları	27
4. Hikâyedeki Dini Unsurlar	28
5. Hikâyedeki Masal Unsurları	31

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MOTİF KAVRAMI HİKÂYEDE GEÇEN MOTİFLER	33
---------------------------------------	----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SALMAN BEY İLE DÜRRATEL HANIM HİKÂYESİNDEKİ ŞİİRLER	46
1. Kahramanların Aileleri Ve Sosyal Durumları Epizotuna Bağlı Olan Şiirler	47
2. Salman Bey ile Dürratel Hanım'ın Aşk Badesi Epizotuna Bağlı Olan Şiirler	48
3. Salman Bey'in Sevgilisini Bulmak İçin Gurbete Çıkması Epizotuna Bağlı Olan Şiirler	49
4. Salman Bey ile Gavhar Hanım'ın Karşılaşmaları Ve Aşık Olmaları Epizotuna Bağlı Olan Şiirler	50
5. Kahramanların Evlenmelerinin Engellenmesi Epizotuna Bağlı Olan Şiirler	52
6. Salman Bey'in Saray Tarafından İmtihan Edilmesi Epizotuna Bağlı Olan Şiirler	54
7. Salman Bey ile Gavhar Hanım'ın Mücadeleleri Epizotuna Bağlı Olan Şiirler	56
8. Salman Bey ile Gavhar Hanım'ın Evlilikleri Epizotuna Bağlı Olan Şiirler	56
9. Gavhar Hanım'ın Ölümü Epizotuna Bağlı Olan Şiirler	57
10. Salman Bey ile Dürratel Hanım'ın Karşılaşmaları Epizotuna Bağlı Olan Şiirler	59

BEŞİNCİ BÖLÜM

METİN	62
SONUÇ	120
KAYNAKÇA	122
SÖZLÜK	127

ÖNSÖZ

Türk Edebiyatı içerisinde Halk Edebiyatının önemli bir yeri vardır.

Sosyal alanda meydana gelen yapılaşmalarda halk biliminin önemli bir basamak teşkil ettiği görülür.

Ancak edebiyatı bilimsel olarak incelediğimiz zaman bu bilimin odak noktasının ilk ürünlerinin halkın tabii zevklerinden doğduğunu, bu tabii zevklerin zaman evrimleşmesiyle bilimsel bir olgu içerisinde geliştiğini görüyoruz.

Sözlü Halk Edebiyatının tarih süreci içerisinde; kendi konumunu belirleyip geliştiğinde, bunun yerini edebi bir anlatıma diğer yönüyle tahkiye yani hikâye etmeye bıraktığını, bu hikâye anlatımında; halk özünden doğan tabiliğinden birşey kaybetmeyen, halkın zevklerine uyum sağlayan canlı bir anlatım tarzının edebiyatımızda önemli bir yer tuttuğunu görüyoruz.

Edebiyatımızda halk hikâyelerinin gelişmesi beraberinde birtakım yapısal özelliklerin doğmasına neden olmuştur. Bu yapısal özellikler yörenin sosyal ekonomik bağlarını koparmadan halkın genel zevklerini bozmadan işlenmiş olan anlatımlardır.

Aşıklar bu geleneklerin özverisi içerisinde kendi halk şiveleri ile anlatımlarındaki canlılığı, özelliği bozmamak için tarih süreci içerisinde; edebiyatımızda sayısız halk hikâyelerinin doğmasına, aynı halk hikâyelerinin değişik yörelerdeki varyantların meydana gelmesine sebep olmuştur.

Biz açıklamaya ya da incelemeye çalıştığımız bu hikâyenin başka kaynaklarda varyantlarına rastlayamadığınız için, konu ile ilgili geniş araştırma yapan, araştırmaları içerisinde tespit ettiği hikâyeleri yazıya geçiren Prof.Dr.Ensar Aslan'ın "Çıldır Aşık Şenlik" adlı eserinden faydalanıp; ana metni bu eserden çıkararak incelemeye çalıştık.

Hikâyemizin konusu olan "Salman Bey ile Dürratel Hanım Hikâyesi"ni bu kaynağın verdiği bilgilerin ışığı altında incelemeye çalıştık; yine Hocamızın "Yaralı

Mahmut Hikâyesi Üzerinde Bir İnceleme" adlı yapıtından da faydalanmayı ihmal etmedik.

Ülkemizde Halk Hikâyeleri üzerinde çalışmalar yapan ve bunları değişik boyutlarda incelemeye alan araştırmacılarımızın ve bilim adamlarımızın bu çalışmalarını dikkate alarak bunlardan büyük ölçüde yararlandık.

İncelemeye çalıştığımız Salman Bey ile Dürratel Hanım Hikâyesi beş ana bölümden meydana gelmiştir.

Hikâyenin birinci bölümünde; Salman Bey ile Dürratel Hanım Hikâyesini epizot sırasına göre, değişik bölümler halinde yapı bakımından incelemeye çalıştık.

İkinci bölümde; hikâyenin çeşitli yönlerden tanıtımı ile ana unsurlar üzerinde durduk. Bununla hikâyeyi içerik yönünden tanıtmayı planladık.

Üçüncü bölümde; hikâyedeki motif ve motif kavramları üzerinde durduk.

Dördüncü bölümde; hikâyeyi nazım yönünden inceleyerek, hikâyede geçen şiirlerin iç ve dış yapısı üzerinde durduk.

Beşinci bölümde; hikâyenin ana metnini verdik. Sonuç, kaynakça ve sözlük bölümleri üzerinde çalışmalarımızı sürdürdük.

Daha öncede belirttiğimiz gibi elimizde hikâyenin başka bir varyantı olmadığı için varyantların karşılaştırılması olayı olmadığından dolayı bu bölüme yer ayıramadık.

Hikâyenin ana metnini ve konusunun kaynağının tespitini Prof.Dr.Ensar Aslan'ın "Çıldır Aşık Şenlik" adlı çalışmasından yararlanarak hazırladık. Bunun dışında hikâyenin epizot, motif ve şiirlerinin incelenmesinde metod bakımından hocamızın "Yaralı Mahmut Hikâyesi Üzerinde Bir Araştırma" adlı çalışmasını da göz önünde bulundurduk.

Bize çalışmalarımız sırasında her türlü yardımlarını esirgmeden özveri ile vermeye çalışan, ve bizi yönlendiren çok değerli hocam Prof.Dr.Ensar Aslan'a saygılarımı arz etmeyi bir borç olarak kabul ediyorum.

İzzetin Aytaç
Yüksek Lisans Öğrencisi

-GİRİŞ

A) HALK HİKÂYELERİ VE HALK HİKÂYECİLİĞİ

Edebiyatımızda hikâye kelimesi Arap Edebiyatından gelen ve kelime anlamı olarak "eğlendirmek" maksadı ile "taklid" manasında kullanılan "hikâye" deyimini gerçek ve hayali bir takım vak'aların, maceraların kendine özgü üslûp tarzıyla sözle nakil ve anlatım şeklidir.

Konuları genellikle aşık kahramanlarının hayatı ve maceralarıdır. Halk hikâyeleri şekil ve üslûp bakımından diğer edebi türlerden ayrılırlar.

Halk edebiyatında destan ve hikâye arasındaki en önemli fark; eski destanların manzum anlatımı yerine hikâyelerde olayların nesirle anlatıldığı, ancak duygusallığın ağır bastığı bölümlerde anlatıcının bunu manzum sözlerle ifade ettiğini görüyoruz.

Batıda ve bizde Halk Edebiyatı özellikle onun bir konumu olan Halk Hikâyeleri üzerinde birçok araştırmalar yapılmış; bu konuda yapılan önemli çalışmalardan kısaca sözedeceğiz:

1-Halk hikâyeleri üzerinde 1892-1893 yıllarında Macar Türkoloğu İgnas Kunoş; "Anadoluda Türk Halk Romanları" adlı çalışmasında konu ve yapı itibariyle bir birinin aynı matbu halk romanlarımızı Türkoloji dünyasının dikkatine sunmuş, o tarihten itibaren bu çalışmalar bugüne kadar önem kazanmış ve bu sahada çalışanlarda olmuştur.

2-1913 yılında Szamatoloski; 1302 tarihli İstanbul taşbasmaya istinaden "Köroğlu"nu neşretti.

3-1925 yılında Otto Spies; Ermeni harfleriyle fakat Türkçe basılmış olan 1872 tarihli "Asuman ile Zeycan" hikâyesini Almancaya çevirdi.

4-1929 yılında Otto Spies; "Türk Halk Kitapları" adında başladığı çalışma neticesinde daha geniş mikyasda mütalaaya çalışan halk-aşk hikâyelerine toplu

bir bakış mahiyetinde olan bu eserini çıkardı. Bu kitap 1941 yılında Behçet Gönül (Necatigil) tarafından Türkçeye tercüme edildi.

Aynı neşir yılını taşımakla beraber Otto Spies'ten sonra Fischer'in; "Şah İsmail" çalışması ise Türk Halk Romanları kendi toplulukları içinde tetkik eden kıymetli ve uzun bir mukaddime ile birlikte "Şah İsmail ile Gülizar" hikâyesinin çeşitli baskılarını karşılaştırmak sureti ile elde edilmiş taklidli metnini ve bunun Almanca tercümesini görüyoruz.

5-Raquette; Orta Asya Seyahati sırasında ele geçirdiği ve 1325-1907 de yazılmış olan bir defterdeki "Tahir ile Zühre"nin

- a) Arap harfleriyle metnini
- b) Transkripsiyonunu
- c) Almanca tercümesini 1930 da neşretti.

6-1939 yılında Otto Spies; Helsinki'de "Şarka Ait İki Halk Hikâyesi"nin tercüme ve tetkikine ek olarak "Razı Nihan ile Mahı Fırûze" hikâyesini Almancaya tercüme etti.

Avrupa'daki bu çalışmalara paralel olarak Türk araştırmacıları da Halk hikâyesi ve Halk hikâyeciliği üzerine eğildiler. Bunlardan bir kısmının hizmeti Halk Evleri çalışmalarında olduğu gibi sadece metinleri toplayıp neşretmek olsa bile bir kısmı meseleyi daha derinliğine incelediler ve ilmî eserler ortaya koydular:

1. 1930'da Fuad Köprülü'nün "Kayıkçı Kul Mustafa ile Genç Osman Hikâyesi" bu konuda çok önemli bir yer işgal eder. Fuad Köprülü bu eserinde Halk hikâyelerinin çeşitli yönlerini ele almıştır. Halk hikâyelerinin tetkikinde önemli bir merhale teşkil eden bu eser bundan sonraki çalışmalar içinde bir örnek olması niteliği kazanmıştır.
2. 1930 yılında Besim Atalay "Aşık Kerem"i ufak bir tavsiyeye tabi tutarak fakat esaslı bir değişiklik yapmadan bastırıyor.
3. Matbuat Umum Müdürlüğü'nün 1930 yılında çıkardığı Aşık Garip'de bu eserler arasındadır.

4. Pertev Naili Boratav'ın "Köroğlu Destanı" ise İstanbul'da 1931 yılında basılmış olup, bu çalışmaların en ilmî olanıdır. Fuad Köprülü bu kitap için şöyle demektedir.

"Pertev Naili Bey bu mühim ve geniş mevzuu layık olduğu ehemmiyetle mütenasip surette ve ilmi usullere uygun bir şekilde tetkik etmiştir. Türk Halk rivayetleri hakkında şu son günlere kadar Avrupa'da çıkan eserler arasında usulun sağlamlığı istinad edilen maddelerin tetkikin vüs'at ve derinliği itibariyle bu kitapta mukayese edilebilecek ikinci bir esere pek zor tesadüf edilebileceğini memnuniyetle söyleyebilirim."

5. 1943 yılında Haluk Nihat Pepe'yi "Türk Destanına Giriş" isimli eserinde Şah İsmail Hikâyesine ilave olarak "Tahir ile Zühre"yi neşretti.
6. 1936 da Mustafa Nihat Özon "Türkçede Roman" isimli eserinde sekiz halk hikâyesinin ismini vererek, Kerem ile Aslı, Asuman ile Zeycan, Şah İsmail ile Gülizâr Hanım'ın konularını hülasa etti.
7. 1937 yılında Faruk Rıza Güloğlu "Halk Kitaplarına Dair" isimli eserini neşretti. Bu kitap 1937 yılı Matbuat Umum Müdürlüğünün halk kitaplarının modernleştirilmesini isteyen tamimi üzerine çıkan münakaşaları ve yazarın şahsi fikirlerini ihtiva eder.

Bu konuda Mustafa Nihat Özon şöyle demektedir: "Leylâ ve Mecnun, Yusuf ile Züheylâ, Hüsrev ve Şirin gibi klasik edebiyatımızda yazılmış olan mevzular bu tip hikâyeler arasındada yazılmış ve ayrıca Tahir ile Zühre, Asuman ile Zeycan, Arzu ile Kamber, Derdiyok ile Zülfü Siyah, Şah İsmail ile Gülizâr Hanım gibiler ve benzerleri okuma zümresi itibariyle geniş olan kitleye mal olmuştur."

8-Bekir Sıtkı Kunt, 1940'da pek fazla modernize ederek "Arzu ile Kamber"i neşrediyor.

9-Vehbi Cem Aşkun'un 1942 yılında çıkardığı "Emrah" isimli kitabı sayfa 99-115'e kadar Emrah ile Selvican Hikâyesini ihtiva etmesi bakımından saha ile bir yakınlık gösterir.

1945'ten sonra ise Halk Hikâyesi ve Halk Hikâyeciliği üzerindeki çalışmalar bilimsel nitelik kazanmaya başlamıştır.

1945 yılında İbrahim Gökbakar "Tahir ile Zühre"yi DTCF'de bir mezuniyet tezi olarak verdi (Tez no 81).

1946 yılında Pertev Naili Boratav "Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği" isimli eserini neşretti.

1949 yılında Şükrü Elçin "Kerem ile Aslı" hikâyesini inceledi. "Plânın çerçevesi ile malzemenin müsaadesi nisbetinde bir tahlil ve dolayısıyla bir terkiib olan bu kitap Kerem adlı saz şairinin hayatı mihver olmak üzere teşekkül eden Kerem ile Aslı Hikâyesinin bir incelemesinden ibarettir" der.

Kitap şu sıra dahilinde incelenmektedir:

- a. Kerem ile aslı hikâyesi
- b. Kerem ile Aslı hikâyesinin karakteristik motifleri, bu motiflerin diğer halk hikâyeleri ile alakası, hikâyede masal unsurları dini ve tarihi unsurlar
- c. Kerem ile Aslı hikâyesinde içtimai hayat
- d. Kerem ile Aslı hikâyesinin tesirleri
- e. Kerem ile Aslı hikâyesinin teşekkülü meselesi

1949'da İlhan Başgöz "Biyografik Türk Halk Hikâyeleri" üzerine bir doktora hazırlıyor. DTCF'de hazırladığı bu doktora 215 sayfa olup muhtevası şöyledir: Önce biyografik Türk Halk Hikâyeleri ile Arap Fransız ve İngiliz Halk hikâyeleri arasında mukayeseli bir çalışma denemesi yapılmaktadır. Sonra araplarda türkülü biyografik halk hikâyeleri Fransız ve İngiliz Ortaçağında halk hikâyeleri üzerinde durulmuştur. Eser altı bölümden meydana gelmiştir.

1. Hikâye kahramanı âşıklar için biyografi denemesi yapmaktadır.(Tufarganlı Abbas, Âşık Kerem, Ercişli Emrah, Karacaoğlan ve Dede Kasım, Âşık Garip Saz Şairi hakkında bir biyografi denemesi)
2. Biyografik hikâyelerde âşıkların reel hayatına ait izleri aramaktadır.
3. Biyografik hikâyelerdeki şiirlerin saz şairlerinin eserleriyle münasebeti
4. Biyografik halk hikâyelerinin teşekkülü

5. Ek metinler
6. Notlar

1955 Yılında Eberhard; "Güney Anadolu'dan Derlenmiş Hikâyeler" isimli kitabını çıkarıyor. Bu kitap içinde, İlbeyoğlu, Köroğlu, Ali Paşa, Hurşid ile Mahmihri ve Kozanoğlu hikâyeleri hakkındaki çalışmaları yer almaktadır.

1955'ten sonra çalışmalar bir başka bölgede Erzurum Atatürk Üniversitesinde ağırlık kazanmaya başlıyor. 1958-59 yılında açılan Fen-Edebiyat Fakültesinde Prof.Dr.Mehmet Kaplan tarafından derleme çalışmaları bu arada Halk hikâyeleri derlemeleri başlatılmış oluyordu.

Anlatımı 72 saat süren "Köroğlu Destanı" ilk defa sözlü gelenekte yaşadığı şekliyle anlatım tarzı ve tekniği bozulmadan 1959 yılında Asistan Mehmet Akalın tarafından tesbit ediliyor.

Biraz öncede belirttiğimiz gibi 1958-59-60 yıllarından sonra başta Atatürk Üniversitesinin canlı folklor arşivi Behçet Mahir olmak üzere çeşitli şahıslardan Türk Folklor Araştırmaları dergisinin Mart 1971 sayısında da neşredildiği üzere;

1-Âşık Garip, 2-Âşık Verşa, 3-Üç Şehzadeler, 4-Kurhanî, 5-Mahmut ile Mahbup, 6-Eşref Bey, 7-Yunus Emre, 8-Ferhat ile Şirin, 9- Erzurumlu Kıvılcımoğlu, 10-Sürmeli Bey, 11-Şah İsmail, 12-Tahir ile Zühre, 13-Bezirganın üç oğlu, 14-Ercişli Emrah, 15- Mahiri Baba, 16-Haydar Fazılı, 17-Böyle Bağlar Hikâyeleri.

1971 yazında ise Bulanıklı Namaz Sazcı, Latif Şah, Yaralı Mahmut, Sarıkamışlı Mevlid İhsaniden Sinan Bey hikâyeleri tesbit edilmiştir.

Böylece bugün Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde kendi tabii şartları altında anlatım özelliğine sadık kalınarak halkın anladığı ve anlattığı tarzda tesbit edilmiş 35-40 bandlık halk hikâyesi mevcuttur.

Konu ile ilgili Prof.Dr.Ensar Aslan'ın Doçentlik tezi olarak hazırladığı "Yaralı Mahmut Hikâyesi Üzerinde Bir İnceleme" adlı eserinde Edebiyat

Fakültesinin mezuniyet tezi olarak memleketimizin birçok yerinden derlenmiş yüzlerce halk hikâyesinin alfabetik sıraya göre bir listesi verilmiştir.

B) HALK HİKÂYESİLİĞİNİN ÖZELLİKLERİ

Halk edebiyatında halk hikâyeciliğinin özelliklerini yaptığımız araştırmalara göre şu şekilde sıralayabiliriz.

1. Anlatıya sazının ezginin koşulması
2. Mimik ve ses taklitlerinin önemli bir yer tutması
3. Anlatımın büyük boyutu (3-5-7 gece süren halk hikâyeleride vardır.)
4. Dinleyici-anlatıcı ilişkisinin destan geleneğindeki benzeri
5. Anlatıcının uzun bir öğreti dönemi sonucunda bir uzmanlık yeterliği elde etmiş olması
6. Hikâyelerinin çoğu kız erkek ve yetişkinler çevresine (kahvelerde ve düğün süresince erkek meclislerinde) seslenmesi
7. Özellikle Köroğlu hikâyelerinde birçok kolların her biri bazı sonu belli bir anlatı bütünü olmakla beraber aynı kahramanların yeni maceralar peşinde yeniden sahneye çıkmaları sonucu olarak gevşekte olsa birbirlerine bağlanarak çok halkalı bir çember meydana getirmeleri gibi.

Bununla beraber Halk Hikâyeleri yeni ve ayrı bir türe girerler;

- A. Biçim ve üslupları destanlardan farklıdır. Dede Korkut kitabındaki nazım tekniği âşıkların nazım tekniğine dönüşmüştür.
- B. Nazımlı parçaların meçin içinde yerleşme düzenide tamamiyle değişiktir. Destanlarda üçüncü şahısla anlatı parçalarda nazımlı olabildiği halde bunlarda nazım kimi etkin konuşmalara sınırlanmıştır ve anlatının tümü nesir olarak yürütülür.

Böylece Köroğlu hikâyeleri gibi konuları destansı olanlar bile üslup teknik ve anlatıcıların nitelikleri bakımından yeni bir tür Halk Hikâyesi türü olarak incelemek gerekir.

Konuları ve toplum içindeki görevleriyle de Halk hikâyeleri destanlardan farklılaşmaya yönelmiş bir türe girerler.

Destanlarla bir toplumu tür olarak temsil eden kahramanların topluml adını dış düşmanlarla yada insan dışı (Tanrımsı yada Şeytanımsı) varlıklarla savaş ya da barış halindeki ilişkilerinin tabiat üstü güçlerle uğraşlarının dile getirilmesine barşılık, Halk hikâyesinde anlatılan ilişkiler toplum içi, bireyler yada tabakalar arasındakilerdir. Çatışmalar da aynı çerçeve içinde kalır.

Hikâyelerde olağanüstü öğelerin azaldığı, olayların ve kişilerin normal boyutlara indirilmesine "bir kelime ile gerçekciliğe" doğru bir eğilimin belirdiği görülür.

Anlatıcının bu gerçekçilik kaygusu bakımından âşık hikâyeleri anlatı türlerinin gelişmesinde kahramanlık destanlarıyla modern burjuva romanı, arasında meddah hikâyelerinden bir basamak geride bulunur.

C) HALK HİKÂYESİNİN ŞEKİL VE ÜSLÛBU

Halk hikâyelerinin şekil ve üslûbu hakkında özellikle Avrupalı yazarlar oldukça bol bilgi vermişlerdir. Fakat onların tahlilleri basılmış hikâyeler üzerinde yapılmıştır.

Bu hususta müracaat edilecek eser Behçet Gönül'ün Türkçeye çevirdiği Otto Spies'in "Türk Halk Kitapları" isimli eseridir. Basma halk hikâyelerinin şekil ve üslûbu sözlü gelenektekenden pek farklı değildir. Bunları şekil ve üslûb unsuru bakımından birbirine yaklaştıran:

1. Bir yandan basmaların sözlü hikâyelerin yazıya geçmesiyle meydana gelmiş olması,

2. Öte yandan sözlü gelenekteki hikâyelerin sanatlarının bir çok unsurlarını yazılı edebiyattan almaları olayıdır. Mesela; kitaplarda olduğu gibi sözlü gelenekteki hikâyelerin başında rasladığımız "Raviyan-ı Ahbar ve Nakılan-ı Asar ve Muhaddisan- ı Rüzıgar şöyle rivayet ederlerki ... " Başlangıç klişesi, bazı hikâyelerin güzel bir kızı överken söyledikleri "Afet-i Cihan, hükm-ü Süleyman, bir

karış gerdan, Zelhayî Sanî, Yusuf u Zeman, alal kırmızısı kırmızı, her bir kırmızısı değer yüzbin kırmızı, yanağına bir fiske vuran bal paluzesi gibi kırk gün kırk gece tim tim titrer."

Tasvir klişesi her halde kitapların malıdır. Yani sözlü geleneğe kitaplardan geçmiş olmalıdır. Çünkü; "Raviyan-ı Ahbar" başlangıç klişesi sade halk hikâyesinde değil, yasılı bütün hikâye çeşitlerinde rastlanan bir klişedir. Benzerlerine halk hikâyesinin dışında kalan hikâşeyerde de rasladığı Mustafa Nihat Özon'un "Türkçede Roman" (a.e) adlı eserinden öğreniyoruz.

Orada kaydedilen ve yukarıdakine benzeyen bir tasvir klişesi şöyledir:

"Bir nazenin ki 13-14 yaşında devlet tacı başında, kudret kalemi başında, böyle bir afet-i cihan, kaşlar yaya benzer, cemal aya benzer tir kirpik, dudağı ebru, burun çekme, ağız hokka, dişler inci, bir karış gerdan, püskürme benler, memeler taze turunç gibi göğsü endam aynası, topuğuna bir fiste vursan üç gün üç gece titrer."

Buna karşılık basma hikâyelerin içinde yer yer rastladığımız ve türkülerin söylendiği sırada geçen "aldı bakalım ne dedi" veya sadece "Aldı oğlan, Aldı kız, Aldı Kerem, Aldı Garip" klişeleri sözlü gelenekten kitaba geçmiştir. Çünkü ancak sözlü anlatımda yeri ve manası olan bir söz kalıbıdır. Bu klişelerin daha çeşitli ve uzunca şekillerine hikâyeleri dinlerken rastlıyoruz. Mesela; Mudami'nin tasnif ettiği ve anlattığı "Gül ile Alishir" hikâyesinde;

"Aldı bakalım içine âşık odu salan güzele Alishir ne söyledi kız ne cevap verdi, biz diyelim cemaatimiz ne dinlesin damağımız çağ olsun, merd yakanız namerd eline giriftar olmasın" klişesinin benzerleri ta Dede Korkut kitabında bulunmaktadır.

Dede korkut kitabında mesela; "Burada Dirse Han Hatuna söylemiş, görelim ne soylamış aydur" şeklinde ilk defa yazıya geçmiş sözlü hikâye geleneğinin icatlarındandır. Bu ve buna benzer klişelere en bol olarak hikâye anlatıcılarında rastlıyoruz.

Bunlar "sabah olduğunu söyledikleri sırada sabah oldu, cümlemizin üstüne hayırlı sabahlar olsun" şeklinde bir temenniyi hikâyelerinin içine katmaktan kendilerini alamazlar.

Bu klişeye Arap hikâyelerinin riayet ettiklerini hatta dinleyicilerinde bir dileğe "sanada hayırlı sabahlar" hikâyeci sözleriyle cevap verdiklerini Arap masalları külliyyatındaki masallardan anlıyoruz.

Bizim hikâyelerimiz mizahi yerlerinde meselâ düğün konulduğu sırada düğüne davet edilen çeşitli adamları özellikle yemek için fırsat kollayan serserileri anlatmak maksadıyla şu klişe tasvir kullanılır; "zımbırık sakallı, cimcirik başlı, zumha bacaklı, cebiş taşaklı,... kazan kıran mutbak batıran ... cem oldu."

Bu klişenin benzerinin yazılı edebiyatla kullanıldığını Mustafa Nihat Özön (a.e) "Türkçede Roman" kitabında vermektedir.

"Yapağı saçlı bir kozan başlı, bir kazma dişli, bir inek başlı, bir camus ayaklı, karnı dalaklı, burnu sümüklü, gözü çapaklı, kalbur kulaklı, beli bükülmüş, dişi dökülmüş, bir nesne bilmez, hiç yüzü gülmez." (Bu sözler, müsecca, mevzun mukaffalıdır.)

Bunlar herhalde sözlü gelenekten kitaba geçmiş olmalıdır. Çünkü yazılı sanattan çok halk tekerlemelerinin vasıflarını gösteriyor. Mustafa Nihat Özön'un naklettiği tasvir tekerlemesinin çok uzun bir varyantını Pertev Naili Boratav, bir cönkte gördüğünü söylemektedir. Sözlü gelenekten kitaba geçtiğini tahmin ettiğimiz çeşitten klişeler en zengin şekillerini:

- a) Hikâye anlatıcılarda veriyor
- b) Yazmalarda biraz daha da azalıyor
- c) Taş basmalarında daha da azalıyor
- d) Matbaa harfleriyle basılanlarda artık sadece çeşni vermek kabilinden kullanılıyor. Bunlar son baskılarda tamamiyle kaybolup gitmiştir. Çünkü son basmaların nesirleri aynı zamanda hikâyeri;

- a) Düzeltmek
- b) Pürüzlerinden temizlemek

c) Dilini üslûbunu güzelleştirmek iddiasındadırlar.

Basılmış halk hikâyelerini sözlü gelenekten ayıran ikinci bir özellikte birincilerin oldukça kısalmış olmalarıdır. Bu kısalma hadideside kolayca izah edilebilir. Biz hikâyeleri âşıkların ağzından tesbit ederken daha önce tesbit işini bir tarafa bırakarak alelâde bir dinleyici sıfatıyla kahvede veya bir toplantıda dinlediğimiz aynı hikâyeyi söyleyip yazarken tecrübelerinizle şu neticeye vardık ki, hikâyeci anlatma serbestliği içinde kaldığı zamanlar hikâyesine kattığı ve hikâyeyi uzatan bütün tali unsurları yazdırırken atlamakta, asıl vakalarla türkülerin dışındaki unsurları yani hikâyeyi süsleyen na canlı karakterini veren ve üç, dört, beş bazen yedi geceye kadar onu uzatabilmek için ona şemasına, iskeletine eklenen doldurma parçaları atmaktadır.

Ne kadar rica ederseniz edin, anlatırken söylenen şeylerin hepsini yazdırırken tekrar edilmesine imkân yoktur. Bu psikolojik bakımından imkânsızdır. Çünkü hikâyeci anlatırken tam bir temsilin ruh haleti içindedir. Temsilin akışına tek aktör olarak kendini bırakmıştır.

D) BASILMIŞ HİKÂYELERDE ŞİİRLER

Basılmış hikâyelerden elimizde bulunanlar şiirleri bakımından ikiye ayrılırlar

1) Sözlü gelenekteki hikâyelerden farksız olanlar. Bunlar sözlü gelenekteki hikâyelerden farksızdır. İçlerinde halk şairlerinin eserleri türünde manzumeler vardır. Hecenin 6+5 veya 4+4+3 yahut 8'lik kalıpları ile söylenmiştir. Bunlar tipik halk hikâyeleridir.

2) Tahir ile Zühre, Arzu ile Kamber, Ferhad ile Şirin, Gül ile Sitemkâr, Leylâ ile Mecnun hikâyeleridir. Bunların içindeki manzumeler mani şeklindedir. Bu guruptaki hikâyeler için halk şairlerinin elinden çıkmamıştır, demek mümkündür.

Daha öncede kaydettiğimiz gibi Halk hikâyesi manzum ve mensur kısımlardan meydana gelmektedir. Mensur hikâye kısmında hikâyeci tam bir anlatma serbestliği ile konuşur.

Konunun esas hatlarından sapmamak şartı ile hikâyesine istediği şekli verebilir. Çok meşhur bir musannit âşığın meselâ; Çıldırli Şenliğin hikâyelerini ondan veya onun çıraklarından dinlemiş olanlar onun hikâyesinin nesir kısımlarının gösterdiği sözlü nükteli darb-ı mesellerle ve tabirlerle dolu özenilmiş üslûbunu muhafaza etmeye çalışırlar.

Fakat genellikle nesir kısmında darb-ı meseller, teşbihler, tahirler klişe olmuş mecazlar alkış ve kargışlar müstesna, vakaları anlatan parçalar anlatıcının ihtiyarına göre değişen yerlerdir. Esas mevzuda değişikliği dinleyici istemez. Hikâyede değişmesi icab eden parçalar şiirlerdir.

Halk hikâyelerinde var olan bu manzum ve mensur kısımların hepsine birden "Döşeme" adı verilir.

Hikâyelerde döşeme tabiri mensur tekerleme içinde kullanılmaktadır. Hikâyenin asıl metninde de pek önemli olmayan maceraların baş tarafını teşkil eden meselâ; kahramanın çocukluğu babasının veya annesinin başlarından geçenler gibi mukaddime kısmında mecazi olarak hikâyenin döşemesi denilmektedir.

Görülüyorki hikâye anlatımının zaruri unsurlarından biri olan "döşeme" (1) kısmı sabit hiç bir karakter arzetmiyor. Her parçası değişebilir kaldırılabilir veya buna yeni parçalar ilave edilebilir.

Bu çok defa muhtelif âşıklarda aynen tekrar edilen sabit klişe mahiyetinde bir duadır. Bu duanın başka varyantların daha kısa şekillerini âşık kahramanlarının türkû ile konuşturmadan evvel yani mensur hikâyeden sazla manzum konuşmalara geçerken söyler. Bu da sabit klişe mahiyetinde parçalardandır.

(1) Ensar ASLAN; A.Ü.Folklor Derneğinin Çıkardığı Folklor Yıllığı.

Hikâyenin sonunda sevdalıları birbirilerine kavuşturan âşık, bunların düşünlerini de hikâye eder. En sonunda kahramanı gerdeğe koyarken hikâye içindeki kahramanlardan birini ve hikâyelerde asıl kahramandan başka ikinci bir âşık şair varsa ona uzun bir güzelleme söylenir. Bu hem sözler, hemde makam bakımından neşeli oynak bir türküdür. Adınada Toy denir. Nihayet cümle hasretler ve garipler için dua ettikten sonra âşık "Ustamızın adı Hıdır elimizden gelen budur" diyerek hikâyesine son verir.

Yukarıda belirttiğimiz gibi Halk Edebiyatında Halk hikâye ve hikâyeciliğinin değişen yada değişmeyen bölümleri hakkında kısaca bilgi vermeye çalıştık.

Açıklamalarımızın bu ışığı altında esas konumuzu teşkil eden "Salman Bey ile Dürrat el Hanım Hikâyesi" zengin halk kültürü geleneğine sahip olan Türk edebiyatında konu ile ilgili olarak yazılmış yüzlerce halk hikâyelerinden sadece birini ihtiva eder.

Konumuzun geniş içeriğini ve hikâyenin ana metnini Prof.Dr.Ensar Aslan'ın ⁽¹⁾ Çıldırli Âşık Şenlik adlı eserinden kaynaklandığını da burada ayrıca belirtmek isteriz.

(1) Ensar ASLAN; Çıldırli Âşık Şenlik Hayatı-Şiirleri-Karşılaşmaları-Hikâyeleri

I.BÖLÜM

SALMAN BEY İLE DÜRRATEL HANIM HİKÂYESİNİN EPİZOT SIRASINA GÖRE KARŞILAŞTIRILMASI

Salman Bey ile Dürratel Hanım Hikâyesinin epizot ve motif incelemesi üzerindeki çalışmamız Prof.Dr.Ensar Aslan'ın Çıldırli Âşık Şenlik adlı yapıtından alınan bu hikâyenin elimizde başka bir varyantı olmadığı için hikâyenin sadece epizot ve motif kavramları üzerinde duracağız.

Halk edebiyatında halk hikâyeciliği alanında Âşık Şenlik'in Salman Bey gibi konu ve işleniş bakımından mükemmel sayılabilecek hikâyenin musannifi olan Şenlik'in bu konuda da büyük yeteneğini ortaya koyduğunu görüyoruz.

1-Salman Bey İle Dürratel'in Aileleri Ve Bunların Sosyal Durumları

Salman Bey Çinûmaçin ülkesinin payitaht şehrinde Gahraman Bey namında bir padişahın oğludur. Dürratel Hanım ise başka bir ülkenin kralı olan Müressep Şahın kızıdır.

Her iki gençle belli bir ülke krallığının çocukları oldukları için diğer halk hikâyelerinde olduğu gibi yoksul kişilerden değildir.

Bu epizotta her iki âşık aşk badesi içerek birbirlerine âşık olmuşlardır. Hikâyede Salman Bey ile Dürratel Hanımın iyi bir aile çevresinden geldiklerini iyi bir eğitim gördüklerini ve insanlara karşı son derece dürüst davrandıklarını anlıyoruz.

Sosyal duyguların ağır bastığı bu noktada Dürratel Hanımın aşkını babasına sözle değil manzum bir ifade ile anlattığını görüyoruz.

Hikâyede Salman Bey'de Dürratel Hanım gibi aynı duygular içerisindedir.

2-Salman Bey'in Sevgilisi Bulmak İçin Gurbete Çıkması

Hikâyenin bu epizotu her halk hikâyesinde olduğu gibi Salman Bey'in sevgilisini bulmak için gurbete çıkması epizotudur.

Salman Bey; Dervişin sunduğu aşk badesini içtikten sonra artık aşiktir. Dervişin ona gösterdiği aynada aşık olduğu kızı bulmak için gurbete çıkar. Aynı anda Dervişin sunduğu aşk badesini içen Dürrat el Hanım da sevgilisini bulmak için o da gurbete çıkar. Hikâyede iki aşığın birbirlerini bulmaları ya da birbirlerine kavuşmaları süresi için iki yıllık bir zaman vardır. Bu zaman süresi içerisinde gurbet yolculuğuna çıkan âşıkların yollarda karşılaştıkları engelleri görüyoruz.

Salman Bey'in gurbete çıkıp sevgilisi Dürrat el'i araması sırasında Çinûmaçin ülkesinde Celal Vezir'in kızı Gavhar Hanıma âşık olduğunu görüyoruz.

Gavhar Hanımla gönül ilişkilerinden dolayı gurbette başına türlü türlü olaylar gelir. Bu olayların başında Salman Bey'in bilmeden yaptığı hareketlerin başında nişanlı olan Gavhar Hanımla aşk ilişkisinde bulunması, bu konuya bağlı olarak Salman Bey'in başından geçen ilginç olaylar ile karşılaşılıyor.

Hikâyenin gelişen bölümlerinde Gavhar Hanım'ın Salman Bey'in aşk badesi içip ilahi bir aşka sahip olduğunu gurbete çıkıp aradığı sevgilisinin kendisi olmadığını bir başkası olduğunu anlamaktan geçikmez.

3-Salman Bey'in Gavhar Hanım İle Evlenmesi

Salman Bey Dervişin elinden Aşk Badesini içip gurbete çıktıktan sonra Çinûmaçin ülkesinde Celal Vezir'in kızı Gavhar Hanımın sarayına varır.

Sarayın bahçesinde Gavhar Hanım ile karşılaşan Salman Bey bir görüşte ona âşık olur. Aslında Gavhar Hanım Ehmet Vezirin oğlu Eset Bey ile nişanlıdır. İki gencin burada birbirlerine gönülden bağlanmış olmaları bazı engellerin ortadan kalkmasına kafi gelmez.

Gavhar Hanım'ın nişanlı oluşundan dolayı iki sevgili sarayın bahçesinde gizli gizli buluşmalarını sürdürürler. Gavhar Hanım'ın nişanlısı ile evlenmesi söz konusu olunca olaylar iyice karışır. İki sevgili istenmiyen bu evliliği sona erdirmek için çareyi kaçmakta bulurlar.

Salman Bey ile Gavhar Hanım'ın şehirden kaçmaları üzerine Halk hikâyelerinde çok yaygın olan ve iki sevgilinin birbirlerine kavuşmalarını engelleyen kişi ortaya çıkar. Bu kişi Camhır Çölpe isminde bir muhbirdir.

Muhbir iki sevgilinin yakalanması konusunda her türlü maharetini gösterir. Neticede Gavhar Hanım askerler tarafından yakalanarak saraya getirilir. Salman Bey Gavhar Hanımı görmek için bir yolunu bularak saraya gizlice gelir.

İki sevgili arasında geçen bu tatsız olaylardan sonra nihayet ülkenin padişahına Salman Bey'in aşk badesi içmiş bir âşık olduğunu ve bu badeyi içen âşıkların "hak" âşığı olduğunu söylerler.

Halk hikâyelerinde bu tür âşıkların gerçek âşık olup olmadıklarını anlamak için sinama yoluyla kontrol edilir netice ona göre değerlendirilir.

Salman Bey bu nitelikleri taşıdığından dolayı diğer halk şairlerinde olduğu gibi şartlı olarak; şayet sınavı başarı ile bitirirse Gavhar Hanım ile evliliklerinde hiç bir sorun kalmıyacağını kendisine bildirirler. Salman Bey'in sınavları başarı ile vermesinden sonra iki sevgili uzun hasretlikten sonra birbirlerine kavuşurlar.

4-Salman Bey'in Evliliğinde Karşılaştığı Engeller

Salman Bey'in Gavhar Hanım ile karşılaşp iki sevgilinin birbirlerine gönülden bağlanmasından sonra karşılaştıkları engelleri şu noktalarda toplamak mümkündür.

a-Salman Bey'in saray bahçesinde Gavhar Hanımı görüp âşık olmasından sonra iki sevgili çevredeki insanlara görünmemek için sarayın bahçesindeki bahçıvan kulübesinde bir müddet buluşmalarını sürdürürler.

b-Gavhar Hanım Ehmet Vezirin oğlu Eshet Bey ile nişanlı olması en büyük engel olarak karşımıza çıkar. Çünkü Halk hikâyelerinde halk örf ve adetlerinde nişanlı olan bir kızın başka biriyle ilişki kurması hangi yönden olursa olsun mümkün değildir.

c-Salman Bey ile Gavhar Hanım çeşitli engeller arasında çaresiz kalınca çareyi kaçmakta bulurlar. Ama onların bu kaçışları engellerin sonu anlamına gelmez.

d-Sevgililerin birbirlerine kavuşmalarını önleyen engelleyici özellikler diğer halk hikâyelerinde olduğu gibi bu hikâyede de karşımıza çıkar. Salman Bey hikâyesindeki engelleyici kişi Camhır Çölpe ismindeki iz sürücüdür.

Halk hikâyelerinde karşımıza sıkça çıkan iz sürücüleri sevgilileri yakalatma yada onların kaçışları ile ilgili izlerini sürmekle görevleri bitmez. Onların görevleri iz sürmenin yanı sıra sevgililerin birbirlerine kavuşmalarını da engellemektir. Bu konuda onlar ellerinden ne geliyorsa bütün yeteneklerini göstererek oynadıkları bu rolün hakkını layıkıyla vermeye çalışırlar.

e-Salman Bey'in kaçış engellinden sonra hikâyenin diğer bir epizotunda onun bir hak şairi olduğu ortaya çıkar. Halk hikâyelerinde hak şairi olmak herkese özgü olan bir şey değildir. Ancak pirin sunduğu aşk badesi sayesinde âşık hak âşığı olabilir.

Hak âşığı olmak sıradan bir olay olmadığı için etrafındakilere bu yeteneğini kanıtlaması gerekir. Salman Bey Hak âşığı olması nedeni ile Gavhar Hanım ile olan ilişkilerinden dolayı birtakım sınama yollarından geçmiş bunu başarı ile bitirdikten sonra Gavhar Hanıma kavuşma olanağına sahip olmuştur.

5-Salman Bey İle Gavhar Hanımın Mücadeleleri

Bu epizot hikâyenin diğer epizotlarına nazaran duygusallığın ağır bastığı ve iki âşığın karşılıklı manzum söyleşide bulundukları epizottur.

Hikâyenin diğer epizotlarında da belirttiğimiz gibi Salman Bey ile Gavhar Hanımın aşklarının ilk başlangıç noktasını Gavhar Hanımın yaşadığı sarayın bahçesindeki karşılaşmalarıdır.

Sevgililerin karşılaşmaları içten gelen bakışlarla birbirlerini süzmeleri gibi psikolojik bir havanın yaratılmasından sonra; duygularını şiir ile ifade etmek onlar için daha uygun olmuştur.

Sevgililer aşklarını bu ifade yoluyla bağlamaya çalışırlar. Halk hikâyelerinde manzum söyleşiler daha ziyade duygusallığın ağır bastığı bölümlerde âşıkler genellikle bir sevgi ifadesi olarak bu yola başvurlar. Zaten halk hikâyelerinin hemen hemen bütün bölümlerinde bu söyleşi tarzına sıkça raslamamız mümkündür.

Bu ifademizin bir okucamı olarak âşıkler bazen karşılarına çıkan olağan yada olağanüstü olaylar karşısında çaresiz kaldıkları zaman duygularını ancak bu ifade yoluyla dile getirmeye çalışırlar.

Halk hikâyelerinde rasladığımız âşıklerin ifade ettikleri şiir tarzındaki söyleşileri biz iki nedene bağliyerek açıklamak istiyoruz.

Bunların; a-bazen hissi duygulardan kaynaklandığını;
b-Bazende katı güçler karşısında çaresiz kaldıkları zaman kendi mücadelelerini bu yolla yani manzum bir ifade yolu ile gidermeye çalıştıklarını görüyoruz.

Hikâyenin bu bölümünde;Gavhar Hanım Salman Bey ile karşılaştığı zaman duygusal yönden derin bir ah çeker.

Gavhar Hanım Ehmet Vezirin oğlu Esat Bey ile nişanlı olduğu için bu sevgisini klayca açığa vurmaz. İki sevgili gözlerden uzak yerlerde gizlice buluşmak zorunda kalırlar. Bu gizli buluşmalarda sarayın bahçe evi onların gizli buluşma yeridir. Gavhar Hanım aşk ilişkisi ortaya çıkınca bu olay ortadan kalkar.

Hikâyenin diğer epizotunda iki sevgili memleketten kaçmayı başka bir ülkeye gitmeyi düşünürler. Yalnız bu düşünceleri fayda etmez. Gavhar Hanım iz sürücü Çamhır Çölpe'nin sayesinde yakalanır tekrar saraya getirilir.

Salman Bey'in zindana atılması Gavhar Hanım ile olan ilişkilerde karşımıza yeni bir mücadele dönemini ortaya koyar. Âşıklar böylece birbirlerine karşı olan hasretliklerini gizlemek ve mücadelelerini sürdürebilmek için manzum söyleşi ile duygularını dile getirmeye çalışırlar.

Salman Bey'in neticede aşk badesi içmiş bir halk şairi olduğu padişahın kulağına gelince işin ilginçlik yanı daha değişik bir boyut kazanır.

Salman Bey Vezirin ortaya koyduğu bir dizi sınav kurallarını başarı ile bitirir. Padişah Salman Bey'in bu maharetli davranışlarından dolayı iki âşığı afeder ve düğünlerini yapmaya karar verir.

Padişahın iki sevgiliyi afedip evlendirmesiyle iki âşığın verdikleri kişisel mücadele burada noktalanmaz. Zira Celal Vezir Salman Bey'den intikam almayı düşünür.

Bunun içinde Celal Vezir Arabuzengi isminde bir zindan mahkumunu Salman Bey'i öldürtmek için tutar.

Şartlı olarak zindandan çıkan Arabuzeni Salman Bey'i öldürtmek için onların peşine düşer. Gavhar Hanım çadırda Salman Bey ile görüşürken; Arabuzengi'nin zehirli oku Salman Bey'e saplanacağı yerde Gavhar Hanımın kalbine saplanır. Böylece iki âşığın bunca zaman sevgileri için vermiş oldukları mücadele Gavhar Hanımın ölümü ile son bulur.

6-Gavhar Hanımın Öldürülmesi

Salman Bey ile Gavhar Hanım birbirlerine kavuşabilmeleri için yukarıda da belirttiğimiz gibi çeşitli baskılara karşı kişisel mücadelelerini bıkmadan sürdürürler. Hikâyenin bu epizotunda iki sevgilinin ortaklaşa verdikleri mücadele mutlu bir son ile son bulsada bunun arkası gelmez. Çünkü iki sevgilinin

muratlarına erip evlenmeleri bu mutluluğun devamı için bir sebep olmaz. Celal Vezir istemiye istemiye verdiği kızının intikamını almak için Gaddaruzengi yada diğer adıyla Arabuzengi isminde bir zindan mahkumunu görevlendirir.

Gaddaruzengi Salman Beyi öldüreceği yerde yanlışlıkla Gavhar Hanımın ölümüne neden olur. Böylece Gavhar Hanımın büyük olaylara neden olduğu temiz aşkı yine onun talihsiz bir ölümüyle son bulur.

7- Gavhar Hanım'ın Ölümü İle Salman Bey'in Çektiği Acılar

Salman Bey ile Gavhar Hanım'ın evlilikleri bunca zorluklardan sonra gerçekleşir. Gerçekleşen bu mutlu son Gavhar Hanımın beklenmedik bir anda öldürülmesiyle acıya dönüşür.

Salman Bey Gavhar Hanımın bu ani öldürölme olayına hazırlıklı değildir. Yaşamında derin bir yara bırakır. Ülkesinde Gavharın ölümü üzerine yas ilan edilir. Salman Bey Gavharın sağlığında da beraber gezip dolaştığı yerlerde vaktini geçzirmeye çalışır. Sevgilisi ile tatlı anıları bulunduğu yerler için manzum söyleşilerde bulunur. Acıları gün geçtikçe artar. Hergün sevgilisinin mezarı başında dualar okur geç vakitlere kadar mezarının başında kalır, Gavhar'ı hatırlatan herşeye ah çeker.

8-Dürratel Hanım'ın Sevgilisini Bulmak İçin Yola Çıkması

Salman Bey ile bade içip âşık olan Dürratel Hanım aşk badesini içtikten sonra yataklara düşer; Sonra Eyyam-ı müneccim ile birlikte Salman Bey'i aramaya başlar.

Eyyam-ı müneccim hikâyede çok kuvvetli Remil atan bir kişi olarak karşımıza çıkar. Zaten iki yıllık bir uzaklığı remil ata ata kısaltarak çok uzak bir yerde olan Salman Bey'in ülkesine varır.

Eyyam-ı müneccim ile birlikte Salman Bey'in ülkesine varan Dürratel Hanım şehrin yas tuttuğunu görür. Salman Bey'in evli olduğundan ve Gavhar

Hanım'ın öldüğünden haberi yoktur. Yolda karşılaştığı bir çoban ile manzum söyleşide bulunan Dürratel Hanım olayın iç yüzünü anlar. Böylece uzun zamandan beri aramış olduğu sevgilisine Eyyam-ı Müneccimin remil atmasıyla yaklaşmış olur.

9-Salman Bey İle Dürratel Hanım'ın Karşılaşmaları

Hikâyenin bu epizotunda Dürratel Hanım yolda rasladığı çobandan gerekli bilgileri aldıktan sonra Gavhar Hanımın mezarı başına gelir, okur dua eder sonrada oradan ayrılır.

Dürratel Hanım, Eyyam-ı Müneccime bir remil daha atmasını ister. Amacı Gavhar Hanım öldüğü zaman üzerinde hangi elbise vardı, onu öğrenmeye çalışır. Eyyam-ı Müneccimin remilinden sonra Dürratel Hanım ertesi gün Salman Bey mezara gelmeden evvel Gavhar Hanımın öldüğü zamanki elbisesinin aynısını giyer ve mezarın başında da öylece durur.

Salman Bey mezara geldiği zaman mezarın başında Gavhar Hanımı görür gibi olur. Okuyup üfler ama bu okuyup üflemenin bir çaresi olmaz. Bu ara Salman Bey ile Dürratel Hanım arasında manzum bir söyleşi başlar.

Bu manzum söyleşide Dürratel Hanımın ismini duyan Salman Bey iyice şaşırır. Acaba Dervişin rüyada gösterdiği Dürratel bumuydu, yoksa Allah ona acıyarak Gavhar Hanımı Dürratel kılığında tekrar dünyayama getirdi, yada Dürratel Hanım iki yıllık bir yoldan buraya kadar nasıl gelebildi. Konu ile ilgili olarak iki âşık arasında manzum söyleşi olur.

10-Salman Bey İle Dürratel Hanım'ın Evlenmeleri

Hikâyenin bu epizotunda Salman Bey ile Dürratel Hanımın karşılaşmaları ve birbirlerine karşı olan duygularını manzum bir söyleşi ile söylemelerinden sonra; Salman Bey Dürratel Hanımın asıl sevgilisi olduğunu anlar.

Salman Bey Dürratel Hanımı yanına alarak şehre gelir. Onu annesi ve babası ile tanıştırır. Alhan Bey oğlunun bu mutluluğunu görünce ülkede kırk gün

kırk gece süren bir toy yapar. Böylece kırk gün kırk gece süren eğlenteden sonra Salman Bey ile Dürratel Hanım gerdeğe girerler.

II.BÖLÜM

1- Salman Bey Hikâyesinin Konusunun Kaynağı Ve Tasnif Tarihi

Salman Bey Hikâyesi Halk edebiyatında mevcut olan birçok halk hikâyeleri; bunlara ait olan değişik varyantların oluşumundan meydana gelmiş çeşitli halk hikâyelerinden sadece biridir. Salman Bey hikâyesinin elimizde mevcut olan yazmasının dışında başka varyantlarla karşımıza çıkmamış olduğundan; bu hikâyenin oluşumu ve tarihi hakkında kısaca söz etmek istiyoruz.

Türk halk hikâyelerinin edebiyatımızda nasıl meydana geldiği nasıl bir değişim göstererek geliştiği hakkında bugüne kadar fazla bir şey söylenmiş değildir. Ancak P.Naili Boratav'ın ⁽¹⁾ yaptığı araştırmalar sonunda halk hikâyelerin üç önemli safhada incelendiğini görüyoruz.

- 1-Küçük türkölü hikâyelerin meydana gelişi
- 2-Büyük hikâyelerin bazı epizotlarının keydana gelmesinde türkülerin rolü
- 3-Büyük hikâyelerin meydana gelişi tarzında üç ana bölüme ayırdığını görmekteyiz.

Boratav; Halk edebiyatında konuları bakımından hikâyelerin kümelenmesini

- a) Sevgi Hikâyeleri
- b) Kahramanlık hikâyeleri olarak iki şekilde kümelendirir. ⁽²⁾

Genellikle Anadoluda Halk hikâyelerinin anlatım geleneğine bağlı olduğunu bu anlatım geleneğinin Anadolunun daha çok Erzurum, Kars, Artvin güneyde Adana, Maraş, Antep yörelerinde güçlü sözlü bir hikâye anlatım şeklinin var olduğunu görüyoruz.

Halk Hikâyelerinin öteden beri hikâyeci âşıklar tarafından anlatıldığı kiminin bu konuda yazıyı bilmedikleri için kuvvetli bir hafızaya sahip olduklarını

(1) P.Naili Boratav; Halk Hikayeleri ve Halk Hikayeciliği Ank. Milli Eğt. Basımevi. Ank.1946.Syf.78

(2) P.Naili Boratav; 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı

kimininde çıraklarına anlatmış oldukları hikâneyi tasnif ettiklerini hatta sözlü anlatımda zaman zaman hikâyede mevcut olan manzum bölümlerin yer değıştiğini yada mısralar arasında bazı değışiklerin anlatıcı yada âşık tarafından gerçekleştirildiğide gözden kaçmamaktadır.

O halde hikâyelerin yaratıcıları bellidir. Buda kimliklerini kesinlikle bildiğimiz ünlü âşıklardır.

Bütün bu bilgilerin ışığı altında hikâyenin konusunun kaynağı hususunda hayal gücü yüksek usta bir hikâyeci ve halk şairi olan Âşık Şenlik'i görüyoruz. Salman Bey ile Dürratel Hanım hikâyesinin gerçek kaynağı Âşık Şenlik'ten alınmıştır.

Şenlik'in Salman Bey hikâyesine konu olan olay şöyledir: "Ahıska'nın Perekent köyünde 35-40 yaşlarında zengin, varlıklı bir kişi olan Osman Ağanın perekent köyünde düşmanları varmış. Bir gün düşmanları, Osman Ağayı köyden uzaklaştırmak için bir mahkeme olayını bahane ederek, Ahıskaya çağırıyorlar. Osman Ağa Ahıska'ya giderken yolda bu olaydan kuşkulanıp geri dönüyor. Evine gelince karısını kaçırmak üzere olan düşmanlarıyla kavgaya başlıyor. Düşmanlarının ikisini öldürüyor. Bu arada çok sevdiği genç karısıda düşmanlar tarafından vurulup öldürölüyor. Bu olay üzerine Osman Ağa tutuklanıyor, karısıda öldüğünden evinin kapısı kilitli kalıyor. Bir müddet sonra hapisten çıkan Osman Ağa, Melek adlı bir kadınla evleniyor.

Mehti Beyaz'ın anlattığına göre, Şenlik Osman Ağa'nın iyi dostuymuş. Bu olayı duyunca, Osman Ağa'nın yakınlarına taziyeye gidiyor. Ayrıca Ahıska'da hapiste bulunan Osman Ağa'yı da ziyaret ediyor.

Bu olaya bir destan söyleyen Şenlik, daha sonra bu destan etrafında Salman Bey hikâyesini meydana getiriyor. Osman Ağa'nın bu acılı macerasını bazı ilâve ve değışikliklerle, Salman Bey'e uyguluyor. Kişilerin adlarında değıştirerek onlara klasik hikâye adları veriyor. Böylece Osman Ağa, Çin main ülkesinin veziri Alhan oğlu Salman Bey, ölen karısıda hikâyedeki Bezesten Şehrinin veziri Celal Vezirin kızı Gavhar Hanım olarak hikâyeye girmiş oluyor.

Osman Ağa'nın ikinci karısı Melek'te, Hayaran ülkesinin Hatem şehrinde, Müressep Şahın kızı Dürratel Hanım olarak takdim ediliyor." (1)

Prof.Dr.Ensar Aslan'ın yukarıda da belirttiğimiz gibi yaptığı araştırma üzerine Salman Bey hikâyesinin içeriğinin ana noktasını yaşanmış bir olaya bağlı olan türkülerden aldığını ve bu türkülere bağlı olarak halk hikâyelerinin oluştuğunu görüyoruz.

Âşık Şenlik'te Salman Bey hikâyesinin tasnif tarihi için şöyle denmektedir. Salman Bey hikâyesinin tasnif tarihide bellidir. Şenlik bu hikâyenin son dörtlüğünde hikâyenin kahramanı olan Salman Bey'in ağzından bu tarihi belirtmektedir.

"Tarih bin üçyüz on birde
Böyle oldu vasfı halim
Var olsun ulusum elim
Şenlik'ten armağan size" (2)

Bir halk hikâyesinin meydana gelmesindeki değişik etkenler hikâyenin teşekkülü ile ilgili durumunu meydana getirir.

Biz Prof.Dr.Ensar Aslan'ın Doçentlik tezi olan Yaralı Mahmut Hikâyesinde bir hikâyenin oluşumundaki Şemayı şu şekilde göstermiştir.

Tarihi olay
Halk rivayetleri
Halk şairi
(musannif)
..... hikâyesi (3)

Hocamızın yukarıdaki şemada belirttiği gibi yaptığımız açıklamaların ışığı altında bir hikâyenin teorik olarak gelişmesinin bu plan dahilinde olduğunu bu

(1) Ensar Aslan; Çıldırli Âşık Şenlik II.Basım. 1992. Syf.69.

(2) Ensar Aslan; Çıldırli Âşık Şenlik. Syf.70

(3) Ensar Aslan; Yaralı Mahmut Hikâyesi. Syf. 34.

plana motif ve epizotlarında eklenmesiyle hikâyenin bilimsel bir boyut kazandığını görüyoruz.

Halk hikâyelerinde müellif meselesi konu olunca bu konu ile ilgili olarak halk hikâyelerini 3 kısma ayırabiliriz.

- 1-Müellifi malûm hikâyeler;
- 2-Yaşadıkları muhakkak olan âşıkların hayatını anlatan hikâyeler;
- 3-Müellifi meçhul hikâyeler. ⁽¹⁾

Halk hikâyeleri yazarlarına göre üç ana kısma ayrılırken her kısımda değişmeyen tek bir kural vardır ki konu ile ilgili türkülerin mevcut olduğu ve bu mevcut olan türküler sayesinde hikâyenin tarihi oluşumu hakkında kesin bir bilgiye varıldığı anlaşılmaktadır.

2-Hikâyenin Sosyal İçeriği

"Halk hikâyelerinde sosyal durumlarla ilgili bazı motifler vardır. Bunlardan en muhimi padişah, hükümdar, bey ve vezir gibi yüksek tabakayı teşkil eden insanlarla halk tabakasına mensup insanlar arasındaki "tezat" tır." ⁽²⁾

Yukarıdaki açıklamaya ve bizim edindiğimiz araştırmalara göre halk hikâyelerinde genellikle âşıklar arasındaki sosyal ilişkiler bu çerçevede içerisinde hareket ederken; Salman Bey ile Dürratü'l-Hanım Hikâyesinde karşımıza değişik bir anlatım şekli çıkıyor. Biz bu değişik anlatım çizgisini diğer halk hikâyeleri ile yapmış olduğumuz mukayeselerde anlıyoruz. Çünkü genellikle halk hikâyelerinin kadın ve erkek ilişkilerinde; ya kadın zengin bir padişah kızı olarak karşımıza çıkıyor yada hikâyenin erkek kahramanı zengin bir padişahın oğlu olarak karşımıza çıkıyor.

Hikâyelerin temel iki kahramanından birinin böyle bir özelliği üzerinde taşımasına karşın, ikinci kahramanın fakir yada halktan bir kimsenin çocuğu

(1) Prof.Dr.P.Naili Boratav; Halk Hikayeleri ve Halk Hikâyeciliği
(2) M.Balı. Ercişli Emrah İle Selvi Han Hikayesi. Syf.212

olarak karşımıza çıkmasında; olayların anlatımında yada sevgililerin birbirlerine kavuşmasında derin uçurumların oluşmasına neden oluyor.

Gerçi halk hikâyelerinde âşıkların şöyle yada böyle bir sınıftan olmaları netice itibariyle birbirlerine kolayca kavuşmalarını sağlar diye bir kanıt olamaz. Sınıfların aynı oluşu yada değişik oluşu hikâyenin tatlı bir akış içerisinde cereyan etmesini sağlamaz.

Bu konuda E.Fischdick; "Halk hikâyelerinin bir çoğunun kaynağını tarihi vakalardan aldığını söyler." ⁽¹⁾

Hikâyelerin kaynaklarının tarihi vakalardan alması sosyal alanlarda değişik sınıfların oluşmasını sağlamasında son derece doğal bir olaydır.

Salman Bey hikâyesinde karşılaştığımız en önemli olay pirin sunduğu aşk badesini içerek; birbirlerini görmeden âşık olan ve sosyal yönden zengin iki âşığın hikâyesidir. Hikâyenin anlatımında karşımıza çıkan tek tezat Salman Bey'in Gavhar Hanım ile evlenmesi ve onu aşk badesi içerken gördüğü Dürratü Hanım ile karıştırmasıdır. Zaten tezat unsuru halk hikâyelerinde karşılaştığımız en önemli motiflerden biridir.

Bu tezat hikâyelerde macera ve mücadele unsurlarının doğmasına ve ihkâyenin genişletilmesine neden olur.

Sosyal içerik bakımından halk hikâyelerinde itiraz motiflerinede sık sık raslamaktayız. Salman Bey'in Gavhar Hanım ile evlenmesinde saray yetkililerinin buna karşı çıkması ve Salman Bey'i bir sınava tabi tutması bunun en belirgin bir örneğidir.

Salman Bey hikâyesindeki savaş motifi diğer halk hikâyelerinde olduğu gibi karşımıza çıkar. Salman Bey ile Gavhar Hanım'ın saraydan kaçmaları onları yakalamak için peşlerine askerlerin gönderilmesi Salman Bey'in kendi aşkı uğruna bu kişilerle savaşması olayıdır.

(1) Ensar Aslan; Yaralı Mahmut Hikâyesi. Syf. 35.

Salman Bey hikâyesinde kahramanların her ikisinde saraya mensup kişiler olması saray motifinin kuvvetlenmesine yol açar. Çünkü hikâyedeki kahramanlar sıradan bir insan tipi olarak karşımıza çıkmazlar. Hikâyenin kahramanı olan âşıklar sosyal çevre yada yetişme tarzı bakımından ekonomik yönden sıkıntı çekmiyen insanlardır. Bu hikâyede zengin yada yoksul kişilerin aşkları işlenmemiş aksine birbirlerine âşık olan her iki gencide saraydan yetişmiş insanlar oluşu hikâyenin anlatımına daha değişik bir anlatım boyutu kazandırmıştır.

Hikâyede karşımıza çıkan diğer bir unsurda cellat unsurudur. Cellat Vezir'in kendi kızını kurtarmak için "Arabuzengi" adında idam mahkumunu koruyup onları yakalatması için emir vermesi diğer halk hikâyelerinde raslanan sosyal unsurlardan biridir.

Salman Bey hikâyesinde karşılaştığımız diğer bir motif yardım etme motifidir.

Gavhar Hanım sevgilisi Salman Bey ile sık sık buluşabilmesi için saray bahçıvanı ile ilişkilerini genişleterek sevgilisi Salman Bey'i korumaya alması ve ona yardım etmeye çalışmasıdır.

3-Hikâyenin Kahramanları

Halk Hikâyelerini incelediğimiz zaman kahramanların toplumun çeşitli tabakalarından seçildiğini görüyoruz. Oysa ki Salman Bey hikâyesinde hikâyenin kahramanları saray içinden seçilmiştir. Yani burada alışagelmış zengin-fakir aşkı işlenmemiştir. Yalnız bu hikâyede diğer halk hikâyelerinde olduğu gibi değişmeyen tek bir sosyal yön vardır ki bu yönde hikâyenin gerek erkek kahramanı olsun gerekse kadın kahramanı olsun her ikiside ailenin tek evlatlarıdır.

Salman Bey padişahın tek evladıdır. Ekonomik bir sorunu yoktur. Sarayda yaşayan cariyelerin hizmeti ile büyüyen bir insan görünümündedir. Aynı şeyin Gavhar Hanım ile Dürratel Hanımın sosyal yaşantısı içinde söylememiz mümkündür. Çünkü Gavhar Hanım vezirin kızı olup sarayda yetişmiştir.

Cariyelerin arasında büyüdüğü için bir dediği iki olmayan bir insandır. Dürrat el Hanım'da padişahın tek evladıdır. Padişah; sarayın tek varisi olan kızı için tüm isteklerini düşünmeden yerine getiren bir baba görünümündedir.

Salman Bey hikâyesindeki kahramanların konumunu biz iki yönden incelemeye çalışacağız.

Bunlar; a) Kahramana iyilik eden tipler
b) Kahramana kötülük eden tipler ⁽¹⁾

a) Kahramana iyilik eden tipler: Hikâyede kendi evlatlarını korumaya çalışan anne, baba pir ve onların sadık dostu olan bir kaç cariyelerdir.

b) Kahramana kötülük eden tipler ise; onların kavuşmasını engelleyen ve karşılıklarına her türlü kötülüğü çıkaran tiplerdir. Yalnız bu hikâyede karşımıza çıkan bir özellik diğer halk hikâyelerinde olduğu gibi cadı, peri, sihirbaz gibi kötü kişilerin bulunmayışı, bunun yerine kaba kuvvete baş vurularak olaya o şekilde çözüm getirilmeye çalışılmasıdır. Örneğin; Celal Vezir'in "Arabuzengi" isminde bir katili âşıkların peşine salması ve onlardan o şekilde intikam almaya çalışmış olmasıdır. Yalnız hikâyenin sonunda iyilerin mükafatlandırıldığını kötülerinde cezalandırıldığını diğer halk hikâyelerinde olduğu gibi değişmez bir sonuç olarak görüyoruz.

4-Hikâyede Dini Unsurlar

Halk Hikâyelerinde dinin hayatın ön planında geldiğini bunda da sosyal çevrenin büyük bir rol oynadığını görüyoruz.

Hikâyelerde mevcut olan bu dini unsurlar bazılarında az bazılarında ise konuyu etkileyecek kadar fazladır.

(1) Ensar Aslan; Yaralı Mahmut Hikayesi. Syf. 39.

Bu nedenle halk hikâyelerini incelediğimiz zaman hikâyelerin kaynak olarak büyük çoğunluğunun islâmi kaynaklardan etkilendiğini yalnız bazı halk hikâyelerinde dinsel farklarında mevcut olduğunu görmekteyiz.

Örneğin; Türk halk hikâyelerinde; Kerem ile Aslı hikâyesinde din farkının önemli bir yer tuttuğunu Aslı'nın Kerem'e verilmeyişinde hristiyan ve müslüman gibi zıtlıkların mevcut olduğunu görüyoruz.

Bununla birlikte hikâyelerin islâmi unsurları çok mükemmel bir şekilde aksettirdiğini söyleyen Şükrü Elçin'e göre; "bu unsurlar, asıl Türk tabakası milli ve ırkı temel yanında, kendine mahsus bir değerler manzumesi haline gelmiştir" der.⁽¹⁾

Yukarıdaki açıklamalardanda anlaşıldığı üzere hak hikâyelerinin perçinleşmesinde yer yer insani duyguların kabarmasında; dini unsurlar vazgeçilmez bir motif olarak işlenir.

Örneğin; P.Naili Boratav'ın dediği gibi "Halk hikâyeleri halk tabakalarının sanat eserleridir. Bu tabakalar dindar olduğuna göre halk hikâyesinde mevzuu dini olmamakla beraber ister istemez dindarlık damgası taşıyacaktır." ⁽²⁾

Bu açıklamaların ışığı altında Salman Bey hikâyesinde karşılaştığımız en önemli unsur; Salman Bey'in pirin elinden aşk badesini içip görmediği tanımadığı Dürratel Hanıma âşık olmasıdır.

Dürratel Hanımın Salman Bey'e olan aşkıda tıpkı bunun gibidir. Çünkü her iki âşık pirin sunduğu aşk badesini aynı anda içip birbirlerine âşık olmuşlardır. Zaten hikâyenin ana olgusunu teşkil eden "aşk badesi" başlangıçtan hikâyenin mutlu sonuna kadar çeşitli maceralarla örülmüş hikâyenin hareket noktasını teşkil eder. Zira âşıklar dervişin sunduğu bu aşk badesini içtikten sonra kendilerini bu maceranın içinde ister istemez bulmuşlardır.

Salman Bey hikâyesinde söz konusu olan dini unsurlar pirin sunduğu aşk badesi ile kalmaz. Çok sevdiği ve onunla evlendiği Gavhar Hanımın ölümü

(1) Şükrü Elçin; Dede Korkut Kitabında İslami Unsurlar. Ankara. 1962. Syf.145.

(2) P.Naili Boratav; Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği. Syf. 156.

üzerine mezarının başından ayrılmayışı dualar okuması her sabah onun mezarını ziyaret etmesi, mezarının başında namaz kılması gibi dini motiflerin varlığı göze çarpar.

"Aynı şekilde Yaralı Mahmut hikâyesinde namaz, kur'an ve dua gibi islami unsurlarada sık sık raslanır. Mahmut her sabah babasının mezarında kur'an okuyup namaz kılar." ⁽¹⁾

Görüldüğü gibi hikâyelerdeki dini unsurlar hemen hemen birbirlerine çok yakın olan unsurlardır.

"Ercişli Emrah hikâyesinde başlıca dini-mistik unsur Emrah'ın pir yardımı ile babasını ve diğer âşıkları yenecek hale gelmesi kendisinde bulunan manevi güçle bütün muammaları çözmesidir." ⁽²⁾

Boratav'ın Ercişli Emrah hikâyesindeki açıklamaya dayanarak Salman Bey hikâyesinde Dürrat el Hanımın Salman Bey'i aramasında Eyyamı Münecimin remil atarak onu araması ve bulması manevi duyguların ne kadar önemli ve güçlü olduğunu gösterir.

Halk hikâyelerinde dini unsurlar âşıkların birbirlerine kavuşmalarında çok önemli bir rol oynadığı gibi kendi aşklarının gücünde manevi yönden almaları onların yaşamış olduğu sevginin sıradan bir sevgi olmadığını kalıcı bir sevgi olduğunu kanıtlar.

Tabiat ve insanda manevi varlığı aşan bir "manevi varlık" bulunduğu fikri bütün ortaçağ edebiyatlarının ana fikrini teşkil eder. Veliler kendilerinde bu manevi kuvveti taşıyan üstün insanlardır.

Zaten halk hikâyelerinde aşk badesi sunan elverişli dinsel yönden güçlü olmaları sevgililer arasında mevcut olan bu güzel aşkların doğmasına neden olmazlar.

(1) Ensar Aslan; Yaralı Mahmut Hikâyesi. Syf. 41.

(2) P.Naili Boratav; Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği. Syf. 84.

Salman Bey ile Dürratel Hanımın aşk badesi ile yollara düşüp birbirlerini aramaları hep bu manevi gücün etkisi ile olmuştur.

Ayrıca bu manevi kuvvetin bir kaynağında pirin Hazret-i Hızırın içirdiği badelerdir. Çünkü Hızır "Türk destanî mahsullerinde kahramanların hamisi olarak tasavvur olunmaktadır. Onlara yol gösterir, felaketleri haber verir, onları tehlikeden kurtarır." (1)

Halk hikâyelerinde dini unsurlar sık sık geçen ve örneğine en çok raslanan unsurlardır. Bu unsurların diğer halk hikâyelerinde geçen özelliklerini Doç.Dr.Ensar Aslan Yaralı Mahmut hikâyesinde özetle şöyle anlatmaktadır:

"Bazı halk hikâyelerimizde de bunlara benzer dini unsurlar mevcuttur. Razinihan ile Mahıfiruze hikâyesinde Razinihanın aynı zamanda Kur'anı hatmettiğini, Salman Bey'in sevgilisinin mezarı başında kur'an okuduğunu, Gül ile Sitemkârda Gül'ün abdest alıp, kibleye yüz çevirip Allah için iki rekat namaz kıldığını, her cuma günü gidip mezarları ziyaret ettiğini, köroğlunun bazı rivayetlerinde, köroğlu ve arkadaşlarının namaz ve ibadetlerinin ihmal etmediklerini görüyoruz." (2)

5-Hikâyedeki Masal Unsurları

Halk hikâyelerinin hemen hemen tümünde masal unsurlarına raslamamız mümkündür. Bu hikâyelerin başlangıcında her halk hikâyesinde olduğu gibi bir varmış bir yokmuş veya evvel zaman içinde gibi masal unsurlarının tekerlemelerine başlanır ve o şekilde devam eder.

Salman Bey hikâyesinde alışagelmış bu tekerlemelerin yerine hikâyeci hikâye kahramanının yerleşik düzendeki tanımını yaparak hikâyeye giriş yapar.

"Çinmaçın ülkesinde paytaht şehrinde, bir hezineye malik, hök mü ihdiyar sahavı elem emrinde müti, pek sahif kamal bir şahsı cihan varıdı." (3)

(1) P.Naili Boratav; Köroğlu Destanı. İst. 1931. Syf. 88.

(2) Ensar Aslan. Yaralı Mahmut Hikâyesi. Syf. 41.

(3) Ensar Aslan; Çıldırli Âşık Şenlik. Syf. 417.

Hikâyecî hikâyesine bu şekilde giriş yaparken; hikâyenin sonunda "Allah cümlemizin muradını versin" gibi bir sözle hikâyenin sonunu belirtirken masalımsı bir hava vermekten kaçınmaz.

Halk hikâyelerinde raslanan cadı, sihirbaz gibi masal unsurlarının yanı sıra Salman Bey hikâyesinde "Arabuzengi yada Gadarüzengi" gibi olağanüstü bir varığın karşımıza çıkması hikâyede mevcut olan masal unsurlarından en güzel örnektir.

Hikâyedeki erkek ve kız kahramanlar diğer insanlara nazaran yetenekleri olan ve kendi kişiliklerinde üstün vasıflar taşıyan insanlardır. Gavhar Hanımın kılıç kuşanması bir kaç askerle tek başına mücadele etmesi Salman Bey'in hikâyedeki yenilmezlik ünvanı, saray yetkilileri tarafından yapılan deneme sınavını başarı ile bitirmesi masal unsurlarının ağırlık kazandığı kısımlardır.

O.Spies Halk hikâyelerinin büyük bir kısmını "Bir sevgiliyi elde etme maceralarını anlatan masal" olarak tanımlamıştır. ⁽¹⁾

Salman Bey hikâyesinde Spies'in yukarıdaki görüşünü doğrulayan bir anlatım tarzı içerisindedir. Çünkü Salman Bey pirin sunduğu aşk badesini içtikten sonra sevgilisini bulmak için yollara düşmesi Gavhar Hanımla evlendikten sonra, hikâyenin asıl hikâyenin asıl kahramanı olan Dürratel'in sevgilisini bulmak için aramaya başlaması bu arama olayında Eyyam-ı Münecimin remil atarak ona yardımcı olması hikâyede geçen en güzel masal unsurlarından birini teşkil eder.

(1) O.Spies; Türk Halk Kitapları. Syf. 28.

III.BÖLÜM

MOTİF KAVRAMI VE HİKÂYEDE GEÇEN MOTİFLER

Motif kavramı çeşitli halk hikâyelerinde tekrarlanan ve kendi başına bir mana ifade eden unsurdur.

Yalnız motifin tanımı bu şekilde kalmamalıdır, çünkü halk hikâyeleri ile uğraşan hikâye üzerinde inceleme yapan araştırmacılara göre motif hakkında değişik görüşler ileri sürülmüştür.

Motif kavramı üzerinde inceleme yapan Doç.Dr.Ensar Aslan Yaralı Mahmut Hikâyesinde motif hakkında şu görüşlere yer verir.

"Max Lüthi, motifi hikâye etmenin, itici ve sürükleyici güce sahip en küçük unsuru olarak tanımlanır.

Thompson'a göre motifi konu içerisinde devamlılık gösteren en küçük unsurdur." ⁽¹⁾

Biz bu tanımların ışığı altında motifi hikâye içerisindeki olayları meydana getiren ve devam ettiren en küçük bir unsur olarak ele alıyoruz.Bu bakımdan Halk hikâyelerinde kendi bünyesinde konuları ile ilgili olarak raslıyacağımız pek çok motif vardır.

Örneğin; Behçet Mahir'in Ercişli Emrah Hikâyesinde ve diğer halk hikâyelerinde rasladığımız motifleri kendi aralarında şu gruplara ayırmamız mümkündür:

- 1-Aşkla ilgili motifler
- 2-Saz şairliği ile ilgili motifler
- 3-Sosyal hayatla ilgili motifler
- 4-Dini motifler
- 5-Tabiatla ilgili motifler.⁽²⁾

(1) Ensar Aslan; Yaralı Mahmut Hikâyesi. Syf. 43.

(2) Muhan Bali; Ercişli Emrah Hikâyesi. Syf. 206.

Halk hikâyelerinin derin mahemeleri içerisinde motif kavramını geliştirecek incelemek onu bütün hak hikâyelerinde karşılaştırmalı olarak göstermek mümkün değildir.

Biz burada motif kavramı üzerinde daha önce inceleme yapan bazı araştırmacılarımızın ışığı altında Salman Bey hikâyesinde diğer halk hikâyelerinde olduğu gibi alışagelmış bazı motiflerin açıklamaları üzerinde durmaya çalışacağız.

Ancak Salman Bey hikâyesindeki motiflerin açıklamasını yaparken halk edebiyatında önemli isim yapmış bazı halk hikâyeleri ile aralarındaki kısa benzerlik yada ayrılık gibi önemli püf noktalarına da değinmeden geçmek istemiyoruz.

Salman Bey hikâyesindeki motifleri epizot sırasına göre şöyle açıklayabiliriz:

1.Epizota Bağlı Motifler

Salman Bey hikâyesindeki bu epizot Salman Bey ile Dürratel Hanım arasındaki sosyal durum bu sosyal duruma bağlı olan ailelerin sosyal ilişkileridir. Yalnız bu sosyal ilişkiler daha önemli açıklamalarımızda da belirttiğimiz gibi diğer halk hikâyelerinde mevcut olan alışagelmış zengin-fakir ilişkileri şeklinde değildir.

Bu hikâyede Salman Bey halk tabakasından yetişmiş bir genç olarak karşımıza çıkmaz. Örneğin; Yaralı Mahmut Hikâyesinde "Mahmudun ailesi fakirdir." (1)

Bu epizotun hikâyenin başlangıcına önemli bir giriş yapacağı en önemli motifi pirin ortaya çıkarak âşıklara "aşk badesi" içirme motifidir.

Yaralı Mahmut hikâyesinde olduğu gibi Hızır, pir, derviş.. vb. yardımları olmadığı için böyle bir epizotta bu tarz bir motife rasıyamıyoruz.

(1) Ensar Aslan; Yaralı Mahmut Hikâyesi. Syf. 44.

Yalnız halk hikâyelerinde değişmeyen "tek evlat" motifi Salman Bey hikâyesinde de işlenmiştir. Bu motif birçok halk hikâyelerinde görülen "Steorotip" motiftir. (1)

2.Epizota Bağlı Motifler

Salman Bey pirin elinden aşk badesini içip âşık olduktan sonra sevgilisini bulmak için yollara düşer. Hikâyenin bu bölümünde karşımıza çıkan motifi daha önce hikâyedeki dini unsurlar bölümünde incelediğimiz için konunun üzerinde fazlaca durmayacağız.

Halk hikâyelerinde görülen bu badeli âşıklar tarzına Ercişli Emrah hikâyesinde de raslıyoruz. Burada bulunan klasikleşmiş normal motifler vardır.

"Âşıklar rüyalarında umumiyetle yeşil sarıklı pirden, yeşil fincandan üç kadeh bade içerler. Üçüncü kadehte âşık olacakları kızı görürler. Uyandıktan sonra ağızlarından yeşil bir köpük gelir. âşıklar rüyada cereyan eden manevi merasimde aynı zamanda şiir söyleme kabiliyeti de kazanırlar." (2)

Halk hikâyelerinde genellikle olayların kahramanı olan âşıkların birbirlerine olan sevgileri sıradan bir sevgi şeklinde değildir. İki âşığın birbirlerine hissi olarak bağlanmış olmaları için araya mutlaka belirleyici bir nedenin girmesi olayı her zaman için vardır.

Örneğin; P.Naili Boratav'a göre; rüyada âşık olma motifi Hindistan'da, İran'da ve Yunanistan'da da vardır. Yalnız onlarda "Bade İçme" motifi yoktur. Aynı yazara göre bu motif tasavvuf edebiyatından halk edebiyatına geçmiştir.

"Hakim Ata'nın hayatına karışan bu Hızır'ın şiir kabiliyetini vermesi menkıbesinden başka bunun misallerine Bektaşî şairlerinde de tesadüf ediyoruz, bu tarikat sâliklerine göre, kırklar meclisinde Ali şarap dağıtmış ve Muhammet

(1) Ensar Aslan; Yaralı Mahmut Hikâyesi. Syf. 44.

(2) M.Bali; Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesi. Syf. 207.

aşk badesini bu suretle Ali'nin elinden içmiş, yeni manevi feyzi ondan almıştır. Esasen şarap umumi tasavvuf ıstılahındada aşkın timsalidir." (1)

Halk hikâyelerindeki aşk badesi ilk âşık olma motifine Ercişli Emrah Hikâyesinin dışındaki bazı halk hikâyelerinde de bu motife raslamaktayız. Meselâ; "Tufarkanlı Abbas, Âşık Kerem hikâyelerinde âşık ve şair olma aynı şekildedir. Âşıkların uyandıktan sonra ağızlarından köpük gelmesi motifinde de gene aynı hikâyelerde raslıyoruz." (2)

Halk hikâyelerindeki düş görme motifine Dede Korkut kitabında da raslıyoruz. Bunlardan biri kazlık koca oğlu Yigenektir. Yigenek "düş gördü, düşün yoldaşlarına söyledi, görelim hanım ne söyledi, aydur: Biyler gafillüce kara başım gözüm uykuda iken düş gördü..." (3)

Âşıkların görmüş olduğu rüya ise pirin elinden aşk badesi içmekle başlar.

"Bu şekil az çok fazla farkla Razınihan ile Mahfiruze, Derdi Yok ile Zülfisiyah, Kurbanî hikâyelerinde mevcuttur. Âşık Garip'te bu aşk badesini sunan pir hızıdır." (4)

3.Epizota Bağlı Motifler

Bu epizotta Salman Bey'in aşk badesini içtikten sonra sevgilerini bulmak için yollara düşer. Ancak bu arayışı sırasında başka bir ülkenin veziri olan Celal Vezirin kızı gavhar Hanım'la tanışır. Gavhar Hanım Vezir kızı olmasının yanı sıra kendisinde normal bir kadının taşıdığı özelliklerin dışında ata binen kılıç kuşanan ok atan hatta erkeklerle tek başına savaşabilen yiğit bir kız görünümündedir. Aynı özelliklerin; eski halk hikâyelerinde de böyle özelliklere sahip olan kadın kahramanlarada raslıyoruz.

(1) P.Naili Boratav; Köroğlu Destanı. İst. 1931. Syf. 82.

(2) M.Bali; Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesi. Syf. 207.

(3) Muharrem Ergin; Dede Korkut Kitabı. Ank. 1964. Syf. 82.

(4) P.Naili Boratav; Köroğlu Destanı. İst. 1931. Syf. 81.

"Dede Korkut kitabındaki Bamsı Beyrek hikâyesinden alan Bey Böyrek'te, Şah İsmail'de Elif ile Mahmut'ta ve Kirman Şah hikâyesinin bazı varyantlarında raslıyoruz. Bu hikâyelerde erkek arap (Arabuzengi) kıyafetiyle karşımıza çıkan bu kızların yiğitliği kadar güzelliğide vardır. Dünyada bir benzerleri daha yoktur." ⁽¹⁾

Halk hikâyelerinde kahramanların birbirleriyle karşılaşmaları ve aynı anda âşık olmaları hikâyenin bu epizotuna bağlıdır.

Gavhar Hanım Salman Bey'in güzelliği ve yiğitliği karşısında nişanlısından vazgeçecek kadar kararlıdır. Aynı şekilde Salman Bey Gavhar Hanım, bade içip âşık olduğu Dürratel Hanım'a benzeterek ona âşık olması bu motife bağlı olarak gelişir.

Yukarıda verdiğimiz örneklerin ışığı altında Yaralı Mahmut Hikâyesinde Arabuzengi kıyafeti ile karşımıza çıkan mahbub Salman Bey Hikâyesinin bu epizotunda kılık değiştirmeden doğrudan doğruya karşımıza çıkan sevgili Gavhar Hanım'dır. Bu hikâyede geçen Arabuzengi yada Gaddaruzengi motifi doğrudan doğruya kılık değiştirmeyen hatta sevgililer peşine düşüp onlardan intikam almak isteyen bir kişi görünümündedir.

Hikâyenin bu epizotunda kızıl Salman Bey'e vermek istemiyen Vezir Salman Bey'i sarayın huzurunda bazı sınavlardan geçirmeyi planlar. Hikâyede sevgilisi için akıl almaz sınavlardan geçen Salman Bey'in mücadelesini diğer halk hikâyelerinde değişik motiflerde geçtiğini görürüz.

Örneğin; "Elif ile Mahmut Hikâyesinde, Mahmut sevgilisini ararken arap kıyafetiyle karşısına çıkan Zülfi Perişan'la karşılaşır ve savaşı. Sihirli kılıcı sayesinde arabı yener." ⁽²⁾

Salman bey hikâyesinde sarayın ortaya koyduğu zorlu sınavı Salman Bey aşk badesi içen bir hak aşığı olan Gavhar Hanıma kavuşur.

Halk hikâyelerimizde kahramanlar çeşitli şekillerde âşık olduktan sonra saza ve söze başlarlar. Salman Beyin aşk badesini içip âşık olması, kendi

(1) Ensar Aslan; Yaralı Mahmut Hikâyesi. Syf. 46.

(2) Ensar Aslan; Yaralı Mahmut Hikâyesi. Syf. 48.

yurdundan ayrılması şiir söylemekle olur. Aynı şekilde Gavhar Hanım ile karşılaşmaları manzum bir söyleşi ile başlar ve o şekilde devam eder.

"Türkü söyleme ve karşılıklı değişme motifi dede Korkut'tan itibaren hemen hemen bütün halk hikâyelerimizde mevcuttur. Bamsı Beyrek nişanlısı Banı Çiçek'le değişir. Asuman ile Zeycan, Elif ile Mahmut, Şah İsmail, Kerem ile Aslı, Tahir ile Zühre, Emrah ile Selvi Han ve Melikşah'ta bu motifin en güzel örneklerine rastlanır." ⁽¹⁾

4.Epizota Bağlı Motifler

Halk hikâyelerinde sevgililerin birbirlerine kavuşmalarını engellemek için birtakım tiplerin yada olayların ortaya çıktığı en sık görülen motiflerden biridir.

Salman Bey hikâyesinde diğer halk hikâyelerinde karşılaştığımız alışagelmış olayların dışında değişik bir olay akışı içerisinde kalıyoruz. Salman Bey saraydaki sınavını başarı ile tamamlayıp Gavhar Hanım ile evlenmesi için hiç bir engel kalmayınca karısını alıp kendi ülkesine gitmek ister.

İşte olayların akışındaki asıl değişiklik burada başlar. Celal Vezir Kızının bu tarzda evlenmesini hazmedemediği için Gaddurzeni yada Arabuzengi isminde kiralık bir katil tutarak Salman Bey'in öldürülmesini ister.

Hikâyenin bu akışı içerisinde diğer halk hikâyelerinde âşıklar gerek yolda olsun gerekse arkalarından gönderilmiş olan maddi yada manevi güçler olsun bu güçler tarafından mutlulukları engellenmeye çalışılır.

Örneğin; Yaralı Mahmut hikâyesinde; "Gence padişahı bir cadı bularak mahbubu geri getirmesini söyler, cadı küpüne binerek İstanbul'a iner." ⁽²⁾

Diğer halk hikâyelerinde cadı, sihirbaz, uçan halı, uçan süpürge gibi manalımsı motiflere sık sık laşladığımız halde Salman Bey hikâyesinde buna

(1) Ensar Aslan; Yaralı Mahmut Hikâyesi. Syf. 50.

(2) Ensar Aslan; Yaralı Mahmut Hikâyesi. Syf. 51.

benzer konulara yer verilmediği silah gücünün yada kaba kuvvetin ağırlık kazandığını görüyoruz.

"Gül ile Sitemkâr hikâyesinde cadı, sevgililerin önüne birçok engel çıkarır. Tahir ile Zühre'de, cadı, sihirli suyu Zühre'nin babasına içirerek Tahir'den soğutur. Elif ile Mahmut'ta padişah bir cadı bularak Elif'i getirmesini söyler." ⁽¹⁾

Bütün bu örneklerden anlaşıldığı gibi halk hikâyelerinde büyü'nün önemli bir yer tuttuğunu ve âşıkların engellemesinde büyük bir problem olarak karşımıza çıktığını görüyoruz.

Halk hikâyelerindeki âşıklar arasındaki bu tip engelleme olayında Salman Bey hikâyesinde değişik bir motif ile karşımıza çıkar. Zira burada sihirin gücü yerine zehirin gücü tercih edilir.

Celal Vezir Gaddaruzengi vasıtasıyla zehirli bir ok sayesinde Salman Bey'i vurdurarak bu sevgiyi engellemeyi planlar.

"Sevdakâr hikâyesinde Şahbas Cadı, Gülşahi öldürmek ister." ⁽²⁾ Diğer halk hikâyelerinde söz konusu olan cadı ve sihirin yanı sıra cadların kılık değiştirerek âşıkların önüne caydırıcı bir engel olarak çıkmış olmalarıdır.

"Halk hikâyelerinde yaygın bir motif olan "Yabancı hayvan şeklinde gözükme," Yaralı Mahmut'ta cadının engelleme faaliyetlerinde kullandığı bir vasıta"dır." ⁽³⁾

Yaralı Mahmut Hikâyesinde görülen bu motifin benzer özelliklerini diğer halk hikâyelerinde de görmekteyiz.

Kerem ile Aslı hikâyesinde; "Gerdek gecesi keşişin kızına giydirdiği sihirli gömleği çözemiyen Kerem'in ağzından yeşil bir alev çıkar ve Kerem yanar." ⁽⁴⁾

(1) Ensar Aslan; Yaralı Mahmut Hikâyesi. Syf. 51.

(2) Ensar Aslan; Çıldırli Âşık Şenlik. Syf. 369.

(3) Ensar Aslan; Yaralı Mahmut Hikâyesi. Syf. 53.

(4) Şükrü Elçin; Kerem İle Aslı Hikâyesi. Syf. 22.

Yine aynı şekilde; "Tahir ile Zühre hikâyesinde, Tahir Zühre'yi aklına getirip öyle bir ah çeker ki haraminin yüzü ve sakalı yanar." (1)

Salman Bey hikâyesinin bu epizotunda meydana gelen bütün bu olaylar Celal Vezir'in olayları akışı içerisinde bırakmaya hazmedemeyişinden kaynaklanan bir olaydır. Biz buna diğer anlamıyla itiraz etme yada olayı kabul etmeme "red" etme şekliyle bakıyoruz. Halk hikâyelerinde bu red etme motifine sık sık raslamaktayız.

Meselâ; Ercişli Emrah hikâyesinin Erciş varyantında "Selvi'yi Emrah'a verme fikrine babası, Erzurum varyantı metinlerinde kardeşleri itiraz ederler." (2)

5.Epizota Bağlı Motifler

Halk hikâyelerinde âşıklar genellikle engelleyici özelliklerle karşılaşmamak için birbirleriyle ya gizli yerlerde buluşur yada haberleşme aracı olarak birbirlerine gizli mektuplar yazarlar. Bunların dışında ayrılıklarındaki hasretliğine gidermek için hatıra eşya olarak yüzük, mendil, mühür gibi tanıma eşyaları birbirlerine bırakırlar.

Salman Bey hikâyesinde tanıma nişanı olarak böyle bir motife raslamıyoruz. Yalnız Salman Bey ile Gavhar Hanımın buluşma imkanı olmadığı zamanlarda birbirlerine mektup yazarak duygularını tatmin ettiklerini görüyoruz.

Bu durum diğer halk hikâyelerinde daha değişik olarak karşımıza çıkar. Örneğin deminde belirttiğimiz gibi "tanımanışanı" halk hikâyelerinde âşıklar arasında oldukça yaygındır.

Yaralı Mahmut Hikâyesinde; "Mahbub, Karaman dağında Mahmudu yaraladığı zaman, öldüğünü zannederek bırakıp gider. Giderkende parmağındaki nişan yüzüğünü çıkarıp Mahmud'un parmağına takar. Mahmut iyileştikten sonra

(1) Fikret Türkmen; Tahir ile Zühre. Syf. 165.

(2) M.Bali; Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesi. Syf. 214.

yüzüğü Gülşen'le, Mahbub'a gönderir. Mahbub, Mahmud'un yaşadığını öğrenir ve zehir içmekten vazgeçer." (1)

Yine aynı şekilde; "Âşık Garip hikâyesinde bu hatıra eşya 'sazdır'. Âşık Garib gurbete giderken, eğer başıma bir hal gelirse, bir telinin kopacağı inancıyla annesine bir saz bırakır." (2)

Salman Bey hikâyesinde; Salman Bey'in "Aşk badesi"ni içip âşık olduktan sonra sevgilisini bulman için kendi ülkesinden ayrılırken yakınlarına böyle bir tavsiyede bulunduğu yada hatıra olarak bir eşya bıraktığını görüyoruz. Yalnız aynı hikâyede Salman Bey usta bir binici olduğunu çokça gurbet gezdirdiğini ve bu gezilerinde zevk aldığını öğreniyoruz.

Hikâyenin bu ayrılık epizotuna bağlı bölümde âşıkların her ikisinde saraydan ayrılmaları dikkatimizi çekiyor. Çünkü aşk badesi içen âşıkların ikisinde saray ait olan insanlardır.

Dolayısıyla kahramanların saraya mensup olmaları bu epizota bağlı olarak saray motifinin doğmasına neden oluyor.

6.Epizota Bağlı Motifler

Hikâyedeki kadın kahramanın bir başkasıyla evlendirilmek istenmesi halk hikâyelerinde sıkça raslanan bir motiftir. Salman Bey hikâyesindeki erkek kahramanın pirin elinden aşk badesini içip sevgilisini aramaya çıkması Gavhar Hanımla karşılaşması ile aşk badesinde içtiği sevgilinin hayali ile karıştırarak ona âşık olması hikâyenin akış yönüne başka bir canlılık verir. Gavhar Hanım aslında nişanlıdır. Salman Bey'i görüp aralarında ciddi bir aşkın başlamasıyla kahramanlarımızın arasında ilk ciddi mücadele başlar.

Hikâyenin bu epizotunda kahramanın sevgilisinin başka biriyle evlendirilmek istenmesinin yanı sıra Salman Bey ile Gavhar Hanımın birbirlerine kavuşmalarını sağlayan iyiliksever kişilerde vardır.

(1) Ensar Aslan; Yaralı Mahmut Hikâyesi. Syf. 53.

(2) Fikret Türkmen; Âşık Garip. Syf. 215.

Diğer halk hikâyelerinde bu yardımsever kişilere şu şekilde raslıyoruz:

Yaralı Mahmut Hikâyesindeki; "Kara Vezir'in 'Eşikağası' ile İstanbul padişahıda Mahmud'a yardım eden iyiliksever kişilerdir.

Bezirgan, Dede Korkut dahil birçok halk hikâyesinde kahramanlara yardımcı olan önemli bir tiptir.

Bamsı Beyrek, bezirganların dostudur. Ona kılavuzluk ederler. Melikşahı bir bezirganbaşı kuyudan çıkarak hayatını kurtarır." (1)

Salman Bey hikâyesinde gavhar Hanım ile Salman Bey arasındaki gizli aşkları saray duymasın diye, Gavhar Hanımın isteği ile bazı kişilerin onlara yardımcı olduğunu görüyoruz. Bunlar arasında Gavhar Hanıma son derece bağlı olan Bağman Abuzer'i görmekteyiz. Bağman Abuzer Salman Bey'i kendi evinde misafir eder.

Bağman Abuzer Gavhar Hanımın kardeşidir. Hikâyenin bu epizotunda Bağman Abuzer'in dışında cariyelerinde Gavhar Hanıma yardımcı olduklarını bunların başında Salatin cariyenin önemli bir rol oynadığını görmekteyiz. Diğer halk hikâyelerinde hikâyenin asıl kahramanlarının dışında cariyelerinde kahramana âşık olduklarını ancak bu aşklarını ümitsizbir şekilde sürdürdükleride gözden kaçmaz.

Yaralı Mahmut Hikâyesinde; "Mahmud'u tedavi eden Mahbub'un baş cariyesi Gülşen, Mahmud'a âşık olur. Fakat bu ümitsiz bir aşktır. Çünkü Mahmut, Mahbub'a âşıktır. Bir başkasını sevemez." (2)

Halk hikâyelerinde sıkça görülen bu durum Salman Bey hikâyesinde karşımıza çıkmıyor. Hikâyelerde kahramanların birbirlerine kavuşmalarını engellemek için zehir motifinin fazlaca kullanıldığı görülür.

(1) Ensar Aslan; Yaralı Mahmut Hikâyesi. Syf. 54.

(2) Ensar Aslan; Yaralı Mahmut Hikâyesi. Syf. 55.

Emrah ile Selvihan hikâyesinde; "Selvihan, Emrah'tan başkasıyla evlendirilecek olursa, hazırladığı zehiri içecektir." (1)

Bey böyrek hikâyesinde; "Akkavak kızı, Kel vezirin oğluna varmamak için bir tasa ezdiği zehiri içerek, hayatına son vermek ister." (2)

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi zehir içme motifine Salman Bey hikâyesinde raslamıyoruz. Çünkü bu hikâyede alışagelmış unsurların dışında kahramanların kendi olağan güçleri ile mücadele ettiklerini ve bütün engellere rağmen başarılı olduklarını görmekteyiz.

7.Epizota Bağlı Motifler

Halk hikâyelerinin değişik epizotlarında ve bunlara bağlı motiflerde değişik unsurların kırşımıza çıktığını görüyoruz. Bu motiflerin bazı halk hikâyelerinde ortaklaşa bir unsur olarak işlendiğini bazılarında ise birbirlerine benzemiyen değişik motiflerin ortaya çıktığı görülmektedir.

Salman Bey hikâyesinde konu ile ilgili olarak şu özellikler karşımıza çıkar.

Halk hikâyelerinde kahramanların toplumun örf ve adetlerine bağlı olarak klasikleşmiş halk oyunlarına önem verdiklerini ve bu oyunları son derece güzel oynadıkları anlatılmaktadır.

Yaralı Mahmut hikâyesinin değişik varyantlarında Mahmut'un çok güzel Cirit oyunu oynadığını görmekteyiz.

"Bu motif diğer halk hikâyelerimizde çok az görülen değişik bir motif türüdür. Sadece Tahir ile Zühre hikâyesinde bu motifi benzerlerine rastlanır." (3)

(1) Muhan Bali; Ercişli Emrah. Syf. 124.

(2) Saim Sakaoğlu; Bey Böyrek Hikâyesi. Syf. 42.

(3) Fikret Türkmen; Tahir ile Zühre. Syf. 67.

Ayrıca halk hikâyelerinde görülen bu oyunların dışında sevgililerin değişik vasıtalarla birbirlerine haber yolladıklarını bu haberleşmede değişik unsurları kullandıklarını görmekteyiz.

Mesela; Yaralı Mahmut hikâyesinin değişik varyantlarında "Mahmut ayrı düştüğü sevgilisine turnalarla selam gönderir, haber sorar." ⁽¹⁾

Bu motif diğer halk hikâyelerimizde de görülür. "Emrah ile Selvi Han hikâyesinde, Emrah gurbette katardan ayrı uçan bir turna görür ona derdini anlatır." ⁽²⁾

Yukarıda çıkardığımız bu örneklerin hak hikâyelerinde değişik bir haberleşme motifi olarak anlatıldığını ancak Salman Bey hikâyesinde bu tarzda haberleşme motifinin bulunmadığını görmekteyiz.

Salman Bey hikâyesinde haberleşme motiflerinin yerine Celal Vezir'in Salman Bey ile giden kızı Gavhar Hanım'ın yerini tesbit etmek için Camhır Çölpe isminde bir iz sürücüsünü tuttuğunu görmekteyiz.

Hikâyede Gavhar Hanım'ın nişanlı olduğu halde Salman Bey ile evlenmeye kalkınmış olmasına karşın padişah tarafından Salman Bey'in evlenme epizotuna bağlı bir imtihan motifi vardır. Bu imtihan motifi manzum söyleşi içerisinde olduğu için ilerideki manzum parçaların incelemesinde buna ayrıca değineceğiz.

Salman Bey'in Gavhar Hanım ile evlenmek için zor şartlar altında verdiği bu imtihan motifi diğer halk hikâyelerinde değişik bir kompozisyon çizerek karşımıza çıkar.

"Hikâye kahramanlarının bazen Asuman ile Zeycan ve Raznihan ile Mahfiruze'de olduğu gibi kıyafet değiştirerek, bazende Âşık Garip, Kerem ile Aslı ve Derdiyok ile Zülfü Siyah'ta olduğu gibi gerçek kimlikleri ile rakiplerinin karşısına çıkarak imtihan olduklarını görüyoruz." ⁽³⁾

(1) Ensar Aslan; Yaralı Mahmut Hikâyesi. Syf. 55.

(2) M.Bali; Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesi. Syf. 250.

(3) Ensar Aslan; Yaralı Mahmut Hikâyesi. Syf. 56.

Salman Bey'in sarayda padişah ve vezirin huzurunda hazırladıkları sınavdan başarılı bir şekilde geçmesi Gavhar Hanım ile olan ilişkilerinde hiç bir pürüzün kalmasına neden olmaz. Hatta kendisinin bu konuda haklılığını ispat etmek için değişik kılıklara girmesinede neden kalmaz.

Çünkü sevgililerin birbirlerine kavuşmalarına çok yakın olan hikâyenin bu aşamasında diğer halk hikâyelerinde olduğu gibi bir kılık değiştirme pozisyonu bu anlatımda yoktur.

"Yaralı Mahmut hikâyesinde, sevgililerin kavuşmaları epizotuna bağlı olan kıyafet değiştirerek sevgilisinin düğününe gitme motifi varyantların hepsinde ortaktır. Çok eski motif olduğunu ve Dede Korkut'tan beri halk hikâyelerinde kullanıldığını görüyoruz." ⁽¹⁾

Yaralı Mahmut hikâyesinde 40 rakamı şöyle ifade edilir; "Mahmut, çamçırak taşlarını getirmek için padişah'tan 40 gün mühlet alır." Aynı hikâyenin değişik varyantlarında "Mahmut'un yaraları 40 günde iyileşir."

"Mahbub, 40 kat yatağı kaynanasının üzerine yığarak kaçar." ⁽²⁾ Bunların dışında halk hikâyelerinde raslanan 40 harami motifi Salman Bey hikâyesinde diğer örneklerde olduğu gibi yoktur.

Bu hikâyede Salman Bey sevgilisi Gavhar Hanım ile kaçarken yolda yollarını 40 haramiler kesmez askerler tarafından yolları kesilir.

"40 harami Mahmud'un kılıcını alır, bir kuyuya atarlar" ⁽³⁾ Bu epizottaki 40 motifinin en güzel örneğini halk hikâyelerinin tümünde rasladığımız değişmez bir anlatım çizgisi olan 40 gün 40 gece düğün motifidir.

Salman Bey Gavhar Hanım ile ülkesine geldiği zaman Alhan Bey tarafından 40 gün 40 gece düğün ilan edilir. Hikâyenin son bölümünde Salman Bey'in Dürratel Hanımla evlenmesinde 40 gün 40 gece düğün motifi ile noktalanır.

(1) Ensar Aslan; Yaralı Mahmut Hikâyesi. Syf. 57.

(2) Ensar Aslan; Yaralı Mahmut Hikâyesi. Syf. 58.

(3) Ensar Aslan; Yaralı Mahmut Hikâyesi. Syf. 59.

IV.BÖLÜM

SALMAN BEY İLE TURNATEL HANIM HİKÂYESİNDEKİ ŞİİRLER

Halk hikâyelerinin en büyük özelliklerin biri nazım ile nesrin karışık olmasıdır. Halk hikâyelerinde anlatımın yanı sıra hükümlerin hikâyelerde daha çok şiire dayalı olarak söylenmesidir.

Halk hikâyelerimizde görülen bu nazım nesir karışımı söz konusu olan yalnız bizim hikâyelerimizde değil aynı zamanda Avrupa'da görülen bir şekil özelliğidir.

"Rudi Paret, (Siyarat Saif İbn Dhi Jazan) isimli nazım-nesir karışık olan Arap halk hikâyesi üzerinde yaptığı incelemede ikiyüz parça şiir bulunduğunu kaydeder. ⁽¹⁾

Halk hikâyelerinin eski tanımların nesir olduğunu ileri süren E.Fischdick'e göre poetik unsurlar hikâyelere sonradan dahil edilmiş süslerdir."

Bu örneklerdende anlaşıldığı gibi halk hikâyelerinde duru bir anlatım tarzı bir noktada hikâyeci ve dinleyici arasında monotonluk yaratmamak hesabıyla araya manzum söyleşilerin bırakılması zaruretini doğurmuştur. Zira arada bir hikâyenin bazı bölümlerinde manzum söyleşilerin bulunması hem anlatıcıya hemde dinleyiciye ayrı bir heyecan katmaktadır.

Bu konuda P.Naili Boratav; "Hikâyeleri sanat bakımından ve bir bütün olarak değerlendiren dinleyici ve sanatkarlar hükümlerini verirken türkülerin sözlerindeki mükemmelliğide göz önünde tutmaktan geri kalmazlar" der.

Halk hikâyelerinde genellikle duyguların kabardığı noktada olayların kahramanları duygularını anlatımla değilde manzum bir söyleşi ile belirtmeyi daha uygun bulurlar. Yalnız bu tarz anlatım hikâyenin akış yönünde herhangi bir değişiklik yapmaz. Manzum söyleşideki değişiklikleri biz aynı hikâyenin değişik

(1) Ensar Aslan; Yaralı Mahmut Hikayesi. Syf. 61.

varyantlarında azda olsa bazı değişikliklere uğradığını görüyoruz. Bu konunun hikâyesinin özünde bir değişiklik yapmış anlamına gelmediğininide ayrıca burada belirtmemiz lazım.

Halk hikâyelerindeki manzum parçaların incelenmesini O.Spies'in dört ana bölüme ayırarak incelediğini görüyoruz.

1. Hece Sayısı
2. Kıta Sayısı
3. Kafiye
4. Alliterasyon ⁽¹⁾

Halk edebiyatında şairler hece veznini kullandıkları için aruza hiç yanaşmamışlardır. Ancak bu edebiyat kesiminde bazı aydınların aruz veznini kullandıklarını görmekteyiz.

"Halk ve halk şairleri heceyi hiç bırakmamış ve bu ölçüyü yüzyıllar boyunca en güzel şekliyle kullanarak, ahenk ve ifade bakımından gelişmesinde önemli rol oynamışlardır." ⁽²⁾

Salman Bey hikâyesindeki manzum parçalar hikâyesinin akış planına göre sıralanmış olduğundan ve hikâyesinin elimizde başka bir varyantı bulunmadığından; bir manzum parçaları bu anlatımı göz önünde bulundurarak belirli bir sıraya göre belirlemeyi uygun bulduk.

1-Kahramanların Aileleri Ve Sosyal Durumları Epizotuna Bağlı Şiirler.

Salman Bey hikâyesinde hikâye kahramanlarının doğumları yada yaşayışları ile ilgili olağanüstü durumları yoktur. Bu yüzden hikâyesinin giriş bölümünü teşkil eden bu epizotta konu ile ilgili şiire raslanmaz. Zaten hikâyesinin sosyal içeriği ile ilgili manzum söyleşi gerektiren bir bölüm yoktur. Buna benzer bir olayada raslamıyoruz.

(1) Behçet Gönül; Türk Halk Kitapları. İst. 1991. Syf. 39-40.

(2) Ensar Aslan; Çıldırli Âşık Şenlik. Syf. 39.

2-Salman Bey ile Dürratel Hanımın Aşk Badesi Epizotuna Bağlı Olan Şiirler.

Hikâyenin kahramanları olan Salman bey ile Dürratel Hanım birbirlerini görmeden seven iki insandır. Üstelik bunlar 2 yıllık bir zaman mesafesi olan ve birbirlerinden oldukça uzak bir yerde yaşamlarını sürdüren âşıklardır.

Hikâyenin asıl orijinalliğide burada başlıyor. Çünkü birbirlerini görmeyen bu iki âşık bu kadar uzak olan bir zaman mesafesinde bile onların âşıklarının büyüklüğüne bir engel tanıyamıyor. âşıklar pirin elinden Aşk Badesi içtikleri için birbirlerini sevmiş, bu büyük aşkın içinde kendilerini bulmuşlardır.

Biz hikâyenin bu bölümünde (m1) diye numaralandırdığımız birinci manzumenin konu ile ilgili olan epizotunda, Salman Bey'in aşk badesini içtikten sonra tanımını bize yaptığı bu güzeli 5 heceli misralarla tanıtmaya çalışıyor. Bu misralarda yer yer yöresel bölgenin konuşma tarzının ağır bastığı kelimelerin dışında Türkçe kelimelerin azlığı ile Arapça ve Farsça kelimelerin daha fazla ağır bastığı kısa mısralı manzumelerle karşılaşırız. Bu manzume bize aşk badesinde gördüğü ve tanıtmaya çalıştığı Dürratel Hanımın bizzat kendisidir.

Hikâyeci hikâyedeki kadın kahramanın niteliklerini düz bir anlatımla ifade edemeyeceğini anlamış olduğundan yada onun güzelliğine daha güzel bir cazibe kazandırabilmesi açısından bu tarz bir manzum söyleşiyi daha uygun görmüştür.

Salman Bey'in pirin elinden aşk badesi içme olayının aynı anını Dürratel hanımda yaşar. Çünkü pir aşk badesini Salman Bey ile Dürratel Hanıma aynı zamanda içirmiştir. Anlatımda duyguların kabardığı bu bölümde Dürratel'in sevda ateşi (m2) bölümünde babasına anlatır. Bu manzume 6+5=11 hece vezni ile yazılmıştır. Düştüğü aşkın ateşini manzumenin bu bölümünde babasına anlatan Dürratel bu duygusundan dolayı babasının kendisine hoşgörü ile bakmasını ister.

Anlatımdaki saf duruluk bu manzumenin anlatım tarzında bir uygunluk kazandırmaktadır.

Kızının bu duygusal yaklaşımında çaresiz kalan padişah kızını bu durumdan kurtarmak için ona yardımcı bulur.

(m3) bölümünde aynı ölçüde yazılmış olan manzume Dürratel Hanımın gurbete çıkması olayında ortaya atılmış ilk manzum söyleşidir.

Hikâyenin akışının bu epizotunda kabarık duygularını babasına anlatan Dürratel Hanım annesi ile vedalaşmasındada anlatıcı yine manzum söyleşiye yer vermiştir.

(m4) bölümünde Dürratel Hanım ile annesi Dilbaz Hanım arasındaki manzum söyleşi ana ile kız arasındaki sevgi bağlarının büyüklüğüne karşı Dürratel Hanımın kişisel sevgisi uğruna herşeyini feda edebilecek bir kararlılığa bağlı olmasıdır.

Bütün bu manzum anlatımlar Dürratel Hanımın sevgilisini bulmak için gurbete çıkmasını sağlayan ilk adımlardır.

(m5) bölümünde annesi ile vedalaşan Dürratel'in basit anlatımında sevginin insan için ne kadar büyük bir olay olduğunu yaşamındaki tüm rahatlığa rağmen sevgi uğruna herşeyin yapılabileceğini açıkça belirtmektedir. Zaten halk hikâyelerinin tümünde hikâyenin kahramanı olan âşıklar tüm rahatlıklarına rağmen sevgi için hiçbir fedekarlıktan kaçınmayı uygun görmezler. Bu halk hikâyelerinin değişmez bir çizgisidir.

3-Salman Bey'in Sevgilisini bulmak İçin Gurbete Çıkması Epizotuna Bağlı Şiirler.

Hikâyenin bu epizotunda Salman Bey'in aşk badesini içmesinden sonra ülkesinde durmanın artık anlamsız olduğunu anlamış olmasıdır.

Salman Bey padişahın tek oğludur. Halk hikâyelerinde bu tek özellik hemen hemen hepsinde mevcut olan bir özelliktir. Bu tek özellik hikâyecinin anlatım tarzının daha caziplenmesine yolaçtığı gibi dinleyiciler arasındada ilginç bir anlatım izlenmesine neden olur. Zira padişah kendisinin yada ülkesinin tek varisi olan kız veya erkek evladı için yapmıyacağı hiçbir fedekarlık yoktur.

Salman Bey ile babası arasındaki bağlar yine yukarıda belirttiğimiz özellikler içerisindedir. Salman Bey babasını bu konuda daha fazla üzmemek için duygularını hikâyenin manzume altıda (m6) belirttiğimiz bölümde belirtmektedir.

Babasına ülkeyi terketmenin sebeplerini izah etmeye çalışan Salman Bey duygularını 4+4+3=11 heceli dizelerden kurulan mşiiir aaba, aaab, cccb uyak örgüsündedir. Burada gece sözcüğü redif olarak kullanılmıştır.

4-Salman Bey ile Gavhar Hanımın Karşılaşmaları Ve Aşık Olmaları Epizotuna Bağlı Olan Şiirler

Bu epizot Salman Beyin aşk badesindeki sevgilisini bulmak için yola çıkması ve Gavhar Hanım ile karşılaşmasıyla onu aşk badesindeki gördüğü sevgilisi ile karıştırdığı epizottur.

İki aşığın birbirlerini görmeleri ve bir görüşte gönülden vurulmaları hikâyenin bu bölümündeki duyguların fazlaca kabardığı bir bölümdür. Sevgililer duyguların kabardığı ve anlatımla bu sevginin ifade edilemeyeceği bir yerde karşılıklı olarak sevgilerini nazım yoluyla anlatmayı tercih ederler. (m7) manzum bölümünde Salman Bey ile Gavhar Hanımın karşılıklı deyiş şeklinde birbirlerine söyleşileri vardır.

Bu manzume 4+4+3=11 hece vezni ile söylenmiş olup duraklıdır. aaab, bccc uyak örgüsü ile söylenen bu manzum söyleşinin en ilginç yanı Gavhar Hanımın Salman Beyin ağzından kendisini Dürratel Hanıma benzetmiş olmasını anlamış olmasıdır.

Gavhar Hanım Salman Beyin bu yanlışlığını düzeltmesi için ona kendisini tanıtmaya rağmen Salman Bey bu olayın farkına varmaz. Olayın farkına varmadığını anlayan gavhar Hanım (m8) manzum bölümünde Gavhar Hanım ile Salman Bey arasında yine karşılıklı söyleşi tarzında bir manzum söyleşi olur.

Hikâyenin (m8) bölümünde iki sevgili birbirlerini çeşitli güzelliklerle iltifatlandırmaya çalışırlar. 6+5=11 hece vezni ile söylenen aaab,cccb kafiye

örgüsüyle örgülenen bu manzumede diğer manzumelerde olduğu gibi nakarat bölümüne raslamıyoruz.

Gavhar hanım olayın gerçek yüzünü Salman Beye anlatamadığı ve ondan ayrılmayı istemediği için sevgisinin bu sırrını Bağman Abuzere anlatır. Hikâyenin epizotunun (m9) bölümünde Gavhar Hanım duygularını Bağman Abuzere anlatırken 6+5=11 hece vezni ile işlenmiş olan şiirde görne deyr mısrası her dörtlüğün son mısrasında aynen tekrarlandığı için nakarat vazifesini görmüştür. Biz bundan önceki şiirlerde nakarat bölümüne raslamıyoruz.

Bu manzume bir bakıma Gavhar Hanımın düştüğü umutsuz aşktan nasıl kurtulabileceğini ve her dörtlüğün son mısrasında aynı şeyi tekrar etmek istemesi ya bir teselli bulması yada kendi derdine bir çare bulmasının arayışı içerisinde.

Gavhar Hanım Salman Bey ile olan duygusal ilişkilerini Bağman Abuzere anlatıp rahatlamaya çalışırken aynı duygular içerisinde olan Salman Beyinde (m10) bölümünde Bağman Abuzere anlattığını görüyoruz.

Salman Bey şiirin bu bölümünde düştüğü aşk yarasının büyük derinliğini diğer manzumelerde olduğu gibi abbb, cccb, dddb kafiye örgüsü içerisinde ve 6+5=11 li hece vezni ile anlatırken şiirin son mısrasındada getdi redifini kullanmıştır.

Bağman Abuzer Gavhar Hanımın Salman Beye olan sevgisinin aşırı tutkusu altında onlara yardım etmek mecburiyetinde kalır. hatta sarayın bahçesinde Salman Beyi saklıyarak onların gizlice buluşmalarını sağlar. Bu buluşmada duygusallık ağırlık kazandığından (m11) şiirinde Gavhar Hanım ile Salman Bey arasındaki buluşmalar konuşmaktan ziyade şiir tarzında söylenen duygusal bir anlatım ile ağırlık kazanır. İki âşık arasında şiir tarzındaki söyleşi âşıkların "geldin" ve "gelmişem" redifleri ile içtenlik kazanır. Bu şiir diğer şiirlerde olduğu gibi 6+5=11 hece vezni ile söylenmiş olup karşılıklı söyleşi tarzında olduğundan xaxa, xbx b şemlinde bir kafiye örgüsüyle karşımıza çıkmaktadır.

Hikâyenin bu epizotunda iki âşık arasındaki en büyük engelin Gavhar Hanımın nişanlı olması ve bu nedenle kavuşma olasılığın çok az olmasıdır. Gavhar Hanım bir yandan böyle bir korku ile yaşarken diğer yandanda

sevgilisi Salman Beyin onu unutmasından çekinmektedir. konu ile ilgili şiirin (m12) bölümünde Salman Beye olan aşkını ve korkusunu dile getirmeye çalışırken birbirlerine karşılıklı şiir tarzında söyleşide bulunurlar.âşıkların karşılıklı söyleşilerinde bir yandan kavuşmanın verdiği heyecan bir yandanda birbirlerine olan sevgilerinin ne kadar büyük ve güzel olduğunu tüm incelikleriyle anlatmaya çalışırlar.

Hikâyenin bu epizotunda âşıkların kişisel ilişkileri ve gizlice buluşmaları başkaları tarafından duyulmadığı için şiirin yoluyla söylenen söyleşinin fazlaca olduğu bir bölümdür. Çünkü Gavhar Hanım bir yandan çok sevdiği delikanlıyı elinden kaçırmamayı düşünürken bir yandanda nişanlı oluşu onun bu sevgisinde çelişkilerin doğmasına neden teşkil eder.

Gavhar Hanımın nişanlısı ile evlenme vakti geldiğinde Salman Beyi bu durumdan haberdar etmek için ona gizlice bir kağıt yollar. Yolladığı kağıtta büyük sevgisini (m13) şiirinde manzum bir şekilde anlatır. Manzume 6+5=11 hece vezni ve xaxa, aaab, cccb tarzında kafiye örgüsü ile örülmüştür.

5-Kahramanların Evlenmelerinin Engellenmesi Epizotuna Bağlı Olan Şiirler

Hikâyenin bu bölümüne kadar olan şiir tarzındaki söyleşiler içinde Salman Bey ile Gavhar Hanımın birbirlerine karşı olan duygusal şiirlerin nasıl işlendiğini gördük. Hikâyenin bu bölümünden sonra iki sevgili çeşitli engeller ile karşılaştıkları için kavuşmalarının mümkün olmadığını; engellerinide anlatımla değil, çaresizliklerini anlatımla değil, şiir yoluyla ifade ederek duygusal yönden inceltmeye çalıştıklarını görmekteyiz.

Salman Bey karşılaştığı bu sız engeller karşısında Gavhar Hanım ile birlikte kaçmaya karar verir. Manzumenin (m14) bölümünde Gavhar Hanım ile Salman Bey arasında karşılıklı manzum söyleşi olur. Bu söyleşinin içeriği karşılaşılan engeller karşısındaki tek çözüm yolunun kaçmak bu diyardan gitmek olduğunu Salman Bey sevgilisi Gavhar Hanıma anlatmaya çalışır.

Şiir 6+5=11 hece vezni ile söylenmiş olup duraklıdır. 6 dörütlüğün birleşmesinden meydana gelmiştir.

Şiirde kaçışın gerçekleşmesi bulundukları yerden uzaklaşmaları bir yerde onlar için çözüm olmaz. Çünkü Celal Vezir onların serbestçe kaçmalarına izin vermesi mümkün değildir. Celal Vezir; nitekim bu düşünce içerisinde yol izleyicisi olan Çamhır Çölpe sayesinde onların izlerini bulur.

Gavhar Hanım takib edildiklerini anlayınca gözyaşlarını tutamaz. Salman Bey Gavhar Hanımın göz yaşı döktüğünü görünce dayanamaz bunun sebebini sorar. Manzumenin (m15) bölümünde iki sevgili arasındaki ağlamanın nedeni karşılıklı şiir anlatımı yoluyla izah edilmeye çalışılır. Bu şiir hikâyedeki diğer klasikleşmiş şiirlerde olduğu gibi 6+5=11 heceli ve duraklı bir şekilde yazılmıştır. Kafiyeleşmiş tarzı abab, caxa şeklinde mısra sonlarında değişik bir kafiye tarzı olmasına rağmen manzumenin 3-4-5-6 dörütlüklerinde bu kafiyeleşmiş tarzında bir çaprazlık olmadığını aaab,cccb,ddde, fffg tarzında kafiye örgüsü içerisinde olduğunu görüyoruz.

Gavhar Hanım izlerinin bulunduğunu anlayınca çaresizlik içinde Salman Beye bulundukları yerden hemen kaçmayı önerir. Salman Bey bunu kabul etmez. İki sevgili arasında bu konuda şiir tarzında bir söyleşi olur.

Şiir tarzındaki söyleşinin (m16) bölümünde iki sevgili arasındaki şiir söyleşinin 4+4=8 li hece vezni ile söylendiğini ve 6 dörütlükten oluştuğunu bu söyleşi sırasında nazım yönünden belirgin hatalara raslanmadığını kafiye örgüsünün düzgün olduğunu ve her dörütlüğün sonunda "olumu" sözcüğünün tekrarlanarak redif olarak kullanıldığını görüyoruz.

Celal Vezirin askerini çekip Gavhar Hanımı kurtardıktan sonra Salman Bey tek başına kalınca Gavhar Hanımın yokluğunu fazlaca hisseder. Onun yokluğunu sazını eline alarak ifade etmeye çalışır.

(m17) manzumenin bu bölümünde; Salman Bey yaralı bir bülbül gibi çırpınıp durduğunu onun sevgisinden nasıl deli divane olduğunu anlatır. Şiir 6+5=11 li hece vezni ile yazılmış olup duraklıdır. Şiirin kafiye örgüsü düzenlidir.

abab, cccb, dddb tarzında kafiyeleşmiş olup "üzüldü" sözcüğü redif olarak kullanılmıştır.

6-Salman Bey'in Saray Tarafından İmtihan Edilmesi Epizotuna Bağlı Şiirler.

Salman Bey ile Gavhar Hanım'ın saraydan kaçıp birbirlerine kavuşmaları Celal Vezir tarafından engellenir. Neticede Celal Vezir kızını saraya getirir. Salman Bey Gavhar Hanım ayrılığına dayanamaz onun peşinden gider. Celal Vezirin adamları tarafından tuzağa düşürülerek yakalanan Salman Bey Gahraman padişahın huzuruna çıkartılır.

Gahraman padişah Salman Bey'in bir hak aşığı olduğunu Celal Vezirden öğrenir. Ama ilk görüşte buna pek inanmaz. Salman Bey hak aşığı olduğunu ispatlamak için manzumenin (m18) bölümünde şiir tarzında söylemeye çalışır. Üç dörtlükten meydana gelen bu şiir 6+5=11 li hece vezni ile yazılmış olup duraklıdır. Şiir abxb, cccb, dddb kafiye örgüsü ile örgülüdür. Dörtlüğün son mısrası "bağışla meni" sözcüğü ile rediflenmiştir.

Şiirin bu söyleşisinde hak aşığı olduğunu anlayan gahraman padişah neden nişanlı bir kızı kaçırdığını bu tarz davranışın kendisine layık olamayacağını belirtir. Salman Bey padişahın duygularına karşı kendisini müdafaa ederken (m19) numaralı şiirinde manzum bir ifade kullanır. Beş dörtlükten meydana gelen ve "aşk ataşdı" redifi ile yazılan şiir 6+5=11 li hece vezni ile duraklıdır. kafiyeleşmiş örgüsü abxb, cccb, dddb, eeeb, fffb tarzındadır.

Salman Bey'in saray tarafından imtihan edilmesi konusu tek taraflı olarak kalmaz. Hikâyenin bundan önceki bölümlerinde de söz ettiğimiz gibi Salman Bey'in sevgilisi Gavhar Hanım Esat Bey ile nişanlı olan bir kızdır. Esat Beyin ailesinde kendi gelinlerinin başka biriyle izdivaç etmesine karşıdır. Bu yüzden Salman Bey cellatlar tarafından saraya götürülürken Esat Beyin kız kardeşi Mine Hanım Salman Beyi sınamak için bazı planlar hazırlar. Hazırladığı bu planlarla onun nasıl bir insan olduğunu anlaması yada en az söylendiği kadar gerçek hak aşığı olup olmadığını bilmesi gerekir.

Mine Hanım kendine özgü bir takım değişimlerle Salman Bey ile Gavhar Hanım arasındaki sevgi bağını anlamaya çalışır. Salman Beyden bir türkü söylemesini ister. Salman Bey'in Mine hanımın ısrarı üzerine Beş kıtalık dörtlüklerden oluşmuş hikâyede manzum söyleşi olan şiirini görmekteyiz. Bu manzume xaxa, bbxa, xcca, ddda, fffa, ggga kafiye örgüsü ile örülmüş olup manzumede "açılıf" kelimesi redif olarak kullanılmıştır.

Mine Hanım bu manzumeden sonra istediği cevabı Salman Beyden aldığını anlayınca onu ikinci bir sınava daha tabi tutar. Salman Bey onun bu isteklerini bundan önceki şiirde olduğu gibi beş kıtalık ve her kıtası dört mısradan oluşmuş 4+4=8 li hece vezni ile cevaplandırmaya çalışır. Şiirdeki kafiye örgüsü aabc, ddde, fffg, hhhg, kkke tarzında kafiyelendiği için kıtalar arasında kafiye örgüsü yönünden tam bir uyum sağlandığı söylenemez.

Hikâyenin bu epizotunda geçen ve salman Bey'in Esat Bey'in bacısının sorularına karşı verdiği bu manzum cevaplardan sonra asıl sınavın Celal Vezirin sarayda hazırlamış olduğu birbirinden zor aşamaları olan Sınavı Salman Bey sırasıyla çözmeye çalışır. Zaten sevgilisi Gavhar Hanım'a ulaşması için bu sınavı kazanmaktan başka bir seçeneğide yoktur.

Salman Beye sınavların yapıldığı bu bölümde cevapların tümünü şiir yoluyla cevaplandırmaya çalışır. Dörder mısralık 5 kıtadan oluşan şiirde mısralar 6+5=11 li hece vezni ile söylenmiş olup duraklıdır. Kafiye örgüsü xaxb, cccb, dddb, eeëb, fffb şeklinde düzenli bir kafiye örgüsünün karşımıza çıktığını görüyoruz. Bu manzumede "tohunsam" kelime redif olarak kullanılmıştır.

Sarayda Salman Bey'in gerçek hak aşığı olup olmadığı konusu ile ilgili Celal Vezirin sınav yaptığı ikinci bölümde Salman Bey'in Celal Vezir'in sorularını şiir tarzında cevaplandığını görüyoruz. Bu şiir 4 er mısralık 7 kıtadan oluşmaktadır. Şiir 6+5=11 li hece vezni ile yazılmış olup duraklıdır. Aynı manzumenin xaxb, cccd, eeëf... şeklindeki kafiye örgüsü ile devamını görmekteyiz.

7-Salman Bey ile Gavhar Hanımın Mücadeleleri Epizotuna Bağlı Şiirler

Hikâyenin bu epizotunda daha önceki epizotlarda da gördüğümüz gibi her iki aşığın birbirlerine kavuşmaları gerek saray tarafından gerekse Gavhar Hanım'ın Eset Bey ile nişanlısı olması bakımından değişik engellerle karşılaşmalarıdır.

Bu engellerin içerisinde en önemli olanı Celal Vezir'in Gavhar Hanım ile Salman Bey'in evlenmesini engellemek için her türlü imkânını kullanmış olmasıdır. Biz bu konu ile ilgili olan bölümleri gerek anlatım yönünden olsun gerekse manzum söyleşi yönünden olsun ne türlü engellerle karşılaştıklarını nasıl bir mücadele tarzı ortaya koyduklarını bundan önceki hikâyenin diğer epizotlarında açık bir şekilde belirtmeye çalıştık. Yalnız burada iki aşığın mücadeleleri olayında dikkatimizi çeken bir diğer önemli olay; Salman Bey'in cellatlar arasında sınava tabi tutulmak için saraya götürülürken Gavhar Hanım ile Salman Bey arasında sevgi ilişkisinin sanki burada noktalandığını yada bu işin burada bittiği kanısının olmasıydı. Çünkü salman Bey sevgilisi Gavhar Hanım'ın onun için kanlı yaşlar döktüğünü görünce ona cevap olarak manzum bir söyleşide bulunduğunugörüyoruz. Bu manzum söyleşinin 4 er mısralık 3 kıtadan oluştuğunu manzumede "galdı" kelimesinin redif olarak kullanıldığını xaxa, bbba, ccca, tarzında kafiyelendiğini görmekteyiz.

8- Salman Bey ile Gavhar Hanım'ın Evlilikleri Epizotuna Bağlı Olan Şiirler

Sarayın hazırladığı sınavdan başarı ile çıkan salman Bey Gahraman padişah tarafından ödüllendirilir. Salman Bey için en büyük ödül sevgilisi Gavhar Hanım ile evlenmiş olmasıdır.

Nitekim gahraman padişapta öyle şapar. Düğün hediyesi olarakta onların tüm düğün masraflarını kendi üzerine alır. Padişah bununlada yetinmeyerek gavhar Hanım'a düğün hediyesi olarak ne istersen onu vereceğim der. Gavhar Hanım padişaktan çeyiz olarak isteklerini manzum söyleşi ile ister.

Şiirin bu bölümünde Gavhar Hanım isteklerini bir bir sıralayarak padişaha bildirir. Dörder mısralık 10 kıtadan meydana gelen bu şiirde "yaz" kelimesinin redif olarak kullanıldığını 4+4=8 li hece vezni ile yazıldığını görüyoruz. Şiirin kafiye örgüsü düzgündür. xaxa, bbbc, ddde, fffg... tarzında kafiyeleşmiş kıtalar arasında duygu ve düşünce bakımından Gavhar Hanımın istekleri doğrultusunda söylenmiş olduğundan anlam bütünlüğünde vardır.

Böylece uzun süren heyecanlı bir mücadeleden sonra Salman Bey ile Gavhar Hanım çok aradıkları mutluluğa Gahraman Padişahın sayesinde ulaşmış olurlar. Padişah verdiği hediyelerin dışında iki gence kendi ülkesinde 40 gün 40 gece süren bir düğünde yapar. Bu düğünden sonra Salman Bey eşi Gavhar Hanımıda yanına alarak kendi ülkesine götürür.

9-Gavhar Hanımın Ölümü Epizotuna Bağlı Olan Şiirler

Salman Bey Gavhar Hanım ile evlenmek için geçirdiği bunca müdaleden sonra nihayet muradına varıp evlenir. Gavhar Hanımı yanına alarak kendi ülkesine döner. Celal Vezir Gavhar Hanımın Salman Bey ile evlenmesini bir türlü hazım edemez. Salman Beyi öldürtmek için birtakım planlar hazırlar. Gaddaruzengi yada diğer adıyla anılan Arabuzengi isiminde bir insan azmanı tutarak Salman Bey'i öldürtmeye karar verir. Gaddaruzengi Salman Bey'i öldürtmek için hazırladığı zehirli ok Salman Bey yerine Gavhar Hanım'a isabet eder.

Gavhar hanım zehirli ok ile vurulması üzerine Salman Bey çok sevdiği karısının yaralanmasını şiir ile anlatmaya çalışır. Üç dörtlükten meydana gelen bu şiirde Salman Bey Gavhar Hanımın vurulmasından dolayı yaşadığı acıyı dile getirmeye çalışır. Şiir 6+5=11 hece vezni ile yazılmış olup duraklıdır. xaxa, bbba, ccca kafiye örgüsü ile örülen şiirde "hekim" kelimesi redif olarak kullanılmıştır.

Gavhar Hanımın vurulması Salman Beyde unutulmaz acıların doğmasına neden olur. Yaralı karısını ülkenin en iyi hekimlerine gösterir. Ama hiç bir hekim Gavhar Hanımın derdine çare bulamaz. Gavhar Hanım çaresiz bir derde düştüğünü anlayınca başını Salman Bey'in göksüne bırakarak acı acı inlemeye başlar. Kendi acısını Salman Bey'e şiir yoluyla dile getirmeye çalışır. Gavhar

Hanımın acısı dile getirmeye çalışan şiir üç dörtlükten meydana gelmiş olup 6+5=11 hece vezni ile duraklı bir şekilde söylenmiştir. Şiirin kafiye örgüsü xaxa, bbba, ccca tarzındadır.

Gavhar Hanımın zehirli ok ile vurulmasından sonra zehir giderek yavaş yavaş bütün vücuduna yayılır. Salman Bey sevgilisinin ölümüne giden bu acısı karşısında dayanamaz. Bu acı tablo iki sevgili arasında yeni bir manzum doğmasına neden olur. Böylece iki sevgili birbirlerine olan sevgi ve ayrılıklarını karşılıklı olarak şiir yoluyla dile getirmeye çalışırlar. Altı dörtlüğün birleşmesinden meydana gelen bu manzum söyleşi "sevdiğim" sözcüğü ile rediflenmiştir. Şiir xaxa, bbxa, ccca, ddda, eeea, fffa kafiye örgüsü ile örülmüştür.

Salman Bey Gavhar Hanımın ölümü üzerine Gavhar Hanımın cenazesini kaldırdığı zaman onun tabutu karşısında manzum söyleşi ile yakınmaktan kendini alamaz. Bu şiir üç kıtalık ve dörder mısralık bir manzumeden oluşmuştur. Şiir 6+5=11 li hece vezni ile söylenmiş duraklıdır. Şiirin kafiye örgüsü xaxa, bbba, ccca şeklinde olup "ey feleh" sözcüğü ile rediflenmiştir.

Gavhar Hanımın cenazesinin kaldırılması ve cesedin toprağa verilmesi ile Salman Bey'in acıları dahada büyür. Kendisi bu acılar karşısında mezara seslenerek manzum bir söyleşide bulunur.

Bu şiir dörder mısralık 5 kıtadan oluşmuş 6+5=11 li hece vezni ile söylenmiş olup duraklıdır. Manzume xaxa, bbba, ccca, ddda ve fffa kafiye örgüsü ile örgülenmiştir.

Salman Bey'in Gavhar Hanımı toprağa vermesi mezarının başında ağlaması ya da dualar okuması ile acıları hiç bir şekilde dinmez. Gavhar Hanım ile birlikte geçirdiği güzel günler yada beraber gezip dolaştığı yerleri andıkça, gördükçe acıları her an için yeniden tazelenir ızdırap çeker. Bu konudaki duygularını dörder mısralık üç kıtadan oluşan bir şiirde dile getirir. Şiir abab, cccb, dddb kafiye örgüsü ile örülmüş olup 6+5=11 li hece vezni ile söylenmiştir. Ayrıca şiir "ağlarım" sözcüğü ile rediflenmiştir.

Salman Beyi Gavhar Hanımın ölümünden sonra etkileyen bir değer önemli özelliklerden biride Gavhar Hanımın sağlığında ona hizmet eden cariyeleridir.

Salman Bey sarayda bu cariyelerle karşılaştığı zaman acıları yine tazelenir; çok sevdiği Gavhar Hanımın anısına dayalı olarak cariyelere manzum söyleşide bulunur.

"Görünmez" redifli olan bu manzume 6+5=11 li hece vezni ile söylenmiş olup duraklıdır. Manzume xaxa, bbba, ccca kafiye örgüsüyle örgülenmiştir.

Salman Bey Gavhar Hanımın ebedi yokluğuna bir türlü dayanamaz. Nereyi gezse nereyi görse hep onun hayali ile yaşar; sanki her yerde onu görmekte onu yaşamaktadır. Salman Bey; Gavhar Hanımın sağlığında birlikte oturmaları için yaptırmaya çalıştığı sarayı görünce derin bir ah çekerek yine manzum bir söyleşide bulunur. Bu manzum söyleşi dörder mısralık üç kıtadan meydana gelmiş oyup "gelmedi" sözcüğü ile rediflenmiştir. Manzume ayrıca 6+5=11 li hece vezni ile duraklıdır. xaxa, bbba, ccca kafiye örgüsü ile örülmüştür.

Salman Bey karısının acıları ile günlerini bu şekilde geçirmeye çalışırken, kızının ölümü üzerine acı ile feryat eden Senem Hanım "ağlasın" redifli üç dörtlülük manzumesiyle duygularını dile getirmeye çalışır.

Manzume 6+5=11 li hece vezni ile söylenmiş olup duraklıdır. Şiir xaxa, bbba, ccca kafiye örgüsü ile örülmüştür.

10-Salman Bey ile Dürratel Hanımın Karşılaşmaları Epizotuna Bağlı Olan Şiirler

Salman Bey'in Gavhar Hanım ile geçirdiği bu maceralı ve sonu acı ile biten mutsuz evlilikten sonra; gelelim Salman Bey ile aynı anda aşk badesini içen Dürratel Hanıma...

Dürratel Hanım aşk badesini içtikten sonra yataklara düşmüş daha sonra Eyyam Münecim ile beraber Salman Bey'i aramaya çıkmıştır.

Eyyam Münecim remil atarak ilerisini gören bir özelliğe sahip olan bir insandır. Dürratel Hanım Eyyam Münecimin remil atma sayesinde Salman Beyin bulunduğu ülkeye gelmiştir. Dürratel Hanım Salman Beyin izini bulduktan

sonra rahatlar. Müneccimin remili sayesinde Salman Beyin ülkesinin yas içinde bulunduğunu öğrenir bundanda rahatsız olur. Bu merakını gedirebilmek için yolda rasladığı bir çobanla Dürratel Hanım arasında şiir tarzında bir söyleşi olur. Karşılıklı konuşma tarzında olan bu şiir "var" kelimesi ile rediflidir. Şiir şimdiye kadar incelemiş olduğumuz diğer şiirlere nazaran oldukça uzundur. Dörder mısralık 12 dördlüğün birleşmesinden meydana gelmiştir. 6+5=11 li hece vezni ile duraklıdır. Şiirin ana içeriği çobanın Salman Beyin başından geçen olayları Dürratel Hanıma anlatmış olmasıdır.

Dürratel Hanım Salman Beyin yaşadığı bu acıyı çobanın ağzından öğrendikten sonra; Gavhar Hanımın ölmenden önceki giydiği elbisenin kılığına girerek Gavhar hanımın mezarının başında Salman Beyi bekler.

Salman Bey her zamanki duasını okumak için Gavhar Hanımın mezarının başına gelince gördüğü manzara karşısında şaşırıp kalır. Böylece iki âşık arasında karşılıklı olarak şiir tarzında bir konuşma olur. Bu şiir dörder mısralık 6 kıtadan oluşmaktadır. 6+5=11 li hece vezni ile söylenmiştir. xaxa, xbxaxa, cccaxa, dddaxa, eeeaxa, fffaxa tarzında kafiyeleşmiştir.

Salman Bey ile Dürratel Hanım arasında geçen bu söyleşiden sonra Salman Beyin gerçekten aşk badesi içirip hayalinde gösterdiği dervişin bu kız olduğunu anlar. Bu olaydaki sırrı çözmek içinde Salman Bey ile Dürratel Hanım arasında şiir tarzında bir konuşma olur.

Dörder mısralık 6 kıtadan oluşan bu şiir "men" sözcüğü ile rediflenmiştir. Şiir 6+5=11 li hece vezni ile söylenmiş olup duraklıdır. Kafiye örgüsü düzgündür, xaxa, bbba, cccaxa, dddaxa, eeeaxa, fffaxa şeklindedir. İki âşığın bu söyleşisinden sonra birbirlerine olan gerçek aşklarının nasıl ortaya çıktığını böylece anlamış olurlar.

Salman Bey aralarında geçen bu tanıtımdan sonra dürratel Hanımın kendi izini nasıl bulduğunu buralara kadar nasıl geldiğini merak eder; Dürratel Hanımdan bunu sorar.

Dürratel Hanım Salman Beye olan aşkını ona kavuşabilmek için şimdiye kadar neler çektiğini, şiir tarzında ifade etmeye çalışır.

Nazım olarak buraya kadar yapmış olduğumuz bu açıklamaların dışında Dürratel Hanımın kendi hikâyesini uzun uzadıya anlatması diğer şiirlerin kısalığı yönünden dikkati çeker. Çünkü hikâyedeki şiir tarzındaki bu anlatım hikâyedeki diğer şiirlere nazaran oldukça uzundur. Şiir dörder mısralık 40 kıtanın birleşmesinden meydana gelmiştir. Şiirin kafiye örgüsü düzgündür. 6+5=11 li hece vezni ile söylenmiş olup duraklıdır. Aynı şiirde "gördüm" kelimesi redif olarak kullanılmıştır.

Bu şiir hikâyenin ana temasını içerdiğinden diğer şiirlere nazaran daha önemli bir özellik teşkil eder.

Salman Bey uzun ve yorucu süren bu yolculuğu Dürratel Hanımın nasıl başardığını hayretle dinledikten sonra Dürratel Hanım Salman Beyin bu şaşkınlığını gidermek için ona tüm yolculuğunda yardım eden yol gösteren dostu Eyyam Münecim'i şiir söyleyerek tanıtmaya çalışır.

Dörder mısralık üç dörtlükten meydana gelen bu şiir kısa mısralarla söylenmiştir. Şiir 4+4=8 li hece vezni ile yazılmış olup "geler" sözcüğü redif olarak kullanılmıştır. Aynı şiir xaxa, bbba, ccca kafiye örgüsüyle örgülüdür.

Salman Bey Dürratel Hanıma kavuştuktan sonra onu anası ve babası ile tanıştırır. İki sevgili için ülkede 40 gün 40 gece süren düğün ilan edilir. Kırk gün kırk gece tamam olduktan sonra iki sevgili gerdeğe girerler. İki sevgili bu mutlu son ile gerdeğe girerken aralarında karşılıklı şiir tarzında bir konuşma olur. Bu şiir dörtlükler tarzında değilde 12'şer mısralık bir manzume tarzındadır. Manzumenin dizeleri 4+4=8 li hece vezni ile söylenmiştir. •

V.BÖLÜM

SALMAN BEY İLE TURNATEL HANIM HİKÂYESİ

Eşki ihtilat, zevk eden söhbet, seyri meşgulat, vesvi hekayet, izzeti iltifatnan haki payınıza ifade edimki, gözünen görmemişih ama bizden ezelki usdatdardan dilden eşidif beyle bellemişih'ki Çınmaçın ölkesinde Payıtaht şehrinde, bir hezineye malik, hökmü ihdiyar sahavı elem emrinde müti, pek sahif kamal bir şahsı cihan varıdı, ismine Alhan deyerdiler. O Alhan deyilenin on dört on beş sularında, bir çağı huban, geddi nevcivan, cengi gehrıman, her bir merfetde mahir, elemde neziri bulunmaz Salman Bey namında bir oğlu varıdı.

Payıtaht şehirinde iki günñüh yol bir şehir varıdı, o şehirde Gahraman Bey namında bir padişah varıdı, kimse Gahraman Bey'i tanımazdı, cümlesi Salman Bey'in emrine itayat ederdiler.

Salman Bey o vahdı saadetde, öz kefinin safayı hetırında bir getri otahda, mücevher hoş meğeminde, camı hebe belend oluf, zulmat gefletine enif, dünüyeden bey hever yatdığı yerde bir mübereh cuma ahşamı, gecenin nisfi şeb müddetinde, üşlerden, beşlerden, ırhlardan, merdin dizinin direği namerdin gözünün tığı bir nuranı Derviş, özünü yetirdi Salman Bey'in baravarına. Bir elinde sehbeyi gedeh, bir elinde cürdeyi cem, Salman Bey'in başının üstünde ayah üzerinde duruf, Arav-ı gibleye yön dönderif, kelimeyi şahadete meşgul oluf, selatu selam getimeye başdadı. Salman Bey baş galdırdı ki, baş üzerinde bir nuranı Derviş durur. Dervişin ruyu ziyasının didarı şevgünü bele fergelledi ki, sanki burcu semavat aynası gülleyi gefden heyet görsedif, elem nurnan münevver oluf.

Derviş desdinde olan gedehi gudret cemini garşı getirif, Salman Bey'e keremet, nezeketnen işaret elemeye başdadı. Salman Bey bunu görende dedi ki, "Ey Derviş baba biz ehl islam evlediyih, bu badanın getresi nesil be neslimize haramdı, bilirem sen badiyı münesip görmiyesen". Derviş bu cavabı eşidende, Salman'ın kamalına sed aferin dedi, söyledi ki, "Bu bada sen bildiğin badalardan deyil, bu bada o badadı ki, yeddi gat göyün gubbesinnen erşi elanın penahınnan, üç min beş yüz senelih yoldan senin için bir töhteyi hedaya getimişem. Bu badiya hegiget badası deyeller, bu badayı nuş elliyen elmi hekmetden ders alıb, on ki

terigete yol gösderir." Salman Bey bu cevapları eşidende boyruru gatdıyıp çiyinin üstüne goyuf, melil müşgül Dervişin üzüne bahmağa başdadı. Derviş Salman Bey'i bu tezimi tenezülde görende, merhemeti mevce gelif dedi ki, "Ey Salman Bey Hecetleddih çekif mehcüb olma şimdi senin bilmediğini tehmîn elirem. İnşallahu tala sonra bilir alim olarsan. Bu badiyı evvele seni meni yaradan, bütün mükavatını yohdan var eden Allah'ı niyet eliyif içecehsen. İkincisini, Ademden, Hatem'e gadar yüz yirmi dört min peygamber geldi keşdi. Müsennifler yüz yirmi dört minde irvayat etdiler. Üçyüz onüçüne Cebrayıl hitabı icra endirdi, iyirmi sekgizine nebi dediler. Üzeyir, Loğman, Zülgerneyin ihtilafa çihannan sonra iyirmi beşi şüfesiz galdı. Onnar Allah-ı ezimüşşanın gergahında peh sevgili embiyediller. Süreyi alemde zikir olurlar. Bu badiyı iki cihanın güneşi Muhammet peygamberi niyet eliyif, iyirmi dört mürselin eşgina içeseh'sen." Üçüncü badiyi Havaran ölkesinin Hatem şehirinde müressep Şahr'ının gızı Dürretel Hanım'ın eşgina Derviş Salman Bey'e inam eledi. Salman Bey sel sebil piyalasını dihana müşerref edif, beden seyhatına devredennen sonra, cümle cesedi sermesed oluf, var ezesine şiddetzelzele tüşüf, payız hezeli kimin titiremeğe başladı. Derviş Salman Bey'in halını ele perişan görende hayalinnan geçen endişenin efkerini deyif cavab isdedi. Salman Bey deruni dilden bir ah çekf dedi: "Ey erenner sultanı hışmınan gezeb afatına gerg oluf, sanki behri muhit deryasının orta yerinde galmışam. Bahdihça dünyanın her bir terefini hayatına geder gözüme Hezreti Nuh'un Tufanı görünör." Derviş guduretden bir endem aynası getirif, garşıya goyuf dedi ki: "Ey Salman Bey senin o gözüne görünen Hatem şehridi, derya yeşil aşk eserinin elemetidi. Gel bu aynayı devrana nazar gıl, indi senin golunna tutar o deryadan kanara çihadaram, her bir efkardan feregat olusan." Salman Bey o aynayı devrana nazar gılanda bahdı ki, çöl çölistan hıyaban çehresinde bir ezim bender şehir döşenif ki, bu terefdan bahan o terefini görmeye mümkün bulabilmez. O şehrin kanarında bir müzeyyen gül bahçası gördü bahdı ki o bahçanın orta yerinde münakkaş elvannı bir ele zinnetdi saray guruluf ki, gubbesi efleke ser çekif, burcu bulutdardan nem galdırır. Her bir kerpici yakudu zebercedden, dürdü cevahirden donalma. Salman Bey'in gözüne eceyib müresseler göründü. O sarayın selamlığında meylinin müftelasının hüsnünün gemer talatını Salman Bey'in gözüne o sıfatda göründü ki:

Geddi guduret,
Müiganı herrat,
Dü çeşmi afat,

Bir bedir sıfat,
Dihani nebat,
Etri melahat,
Bunah ebiyyat,
Sinesi seyhat,
Meleh secehat,
Gılman nezaket,
Hüriye nisbet.

Dürretel Hanım o cilveyi edayınan celal cellat sıfadında Salman Bey'in nazarına yetişende, Salman Bey'in ihdiyarı elden gedif, mesdi heyran oluf, bir zaman seyrine maşgulat elemeye başladı. Sevda heteginin tığı temranı Salman Bey'in sinesinnen şan gösderif, göğüs gefesini tarımareledi. Salman Bey o zilleti endişeynen bimarı dil şikest oluf, şeyda bülbül kimientelibi nala gılıb baş galdırıp, gördüğü elemetin efkarını Derviş'e şikayeteledi. Derviş Salman Bey'in söylediği kelimeleri tasdihi eliyif cavaf verdiki: "Ey Salman Bey senin o gözüne görünen Şehir Hatem şehridi, o şehrin kanarında, zevgu gül bahçasında o imratın selamlığında senin nazarına yerişen nazan Müressep Şahı'nın gızı Dürretel Hanım'dı. Sen onun gezzep şamına pervane oldun. Bilesen ki menziliniz iki sene, iki aylıp yoldu. Ama sabrına tehemmül eyle inşallah metline nail olursun. Heddi halına, Mah camalına, hulusi gebilden bir daha nazar gıl belke didarınnan doyumluğunu alasan." Salman Bey o aynayı devrana nazar gılanda, sürmeli ceyran ceyran garşıya gelif, hışmının kecraftarı afatı devran gezebinde Dürretel Hanım'ın hilal gaşdarının arasınnan bir aşk ohu iredi beden oluf, Salman Bey'in sine likabınnan tohunuf beden aynasınnan müjgan verif çıhmağa başladı. Salman Bey baygın tüşüf, pursa mütekke üzerine baş goyuf dünyadan beyhavar yatmahda olsun.

Salman Bey bu vazziyetde burda yatmahda olsun biz heberi kimnen vereh Havaran ölkesinde, Hatem şehrinde Müressep Şahı'nın gızı Dürretel Hanımnan.

Salman Bey'e badiyi veren Derviş aynı gecenin nisfi şeb müddetinde Dürretel Hanımıda aşk oduna salanah onuda Salman Bey'e aşiheledi. Dürretel Hanımında cismine od tüşüf yanmağa başladı.

Müressep Şahı günnernen aylarnan ağzına bir lohma eppeh götümiyen gızının derdine çare tapbağçün melmeketinin hekimini hocasını, remilcisini bütün tofladı, heş birisi gızının derdine bir çare bulamadılar. Müressep Şahı dedi ki: "Bahın görün daha hekim, hoca galmadımı bir terefde." Dediler ki, "Padşahım sağolsun yalnız Eyyam Müneccim galdı." Padşah haman emir verdi iki garagol getdi. Eyyam Müneccim'i doğru padşahın huzuruna getdiler. Eyyam Müneccim çok guvvetdi rem atardı onun atdığı remili heş kim atabilmezdi. Yetmiş sene evelinnen, yetmiş sene sonrasının hakkında malumat vererdi.

Eyyam Müneccim padşahın huzuruna çihar çılmaz Padşah dedi ki, "Ey Müneccim başı gati darda galmışam ya derdime derman, ya getline ferman. Gızımın derdine bir çare taparsan, yada senin yeddi neslini yer üzünner keserem." Bu sözler duyan Eyyam Müneccim ayağı yerden göyden kesildi. Haman tertibini düzdü, göyde yıldızı suda balığı eşleşdirdi, Dürretel Hanımın bütün ahcalatını ona melüm oldu. Feget Eyyam Müneccim gorhusunnan Padşaha heş bişe söyliyemedi. Dürretel'in piri imdadına yerışdi aşk badesini veren Derviş Dürretel'e dedi ki "Gızım gözlerini aç ahvalını babana annat senin derdine ancah o çare eder."

Dürretel Hanım aşk badesini içinde hem Salman Bey'e aşih olmuşdu, hemde "Hak Aşığı" guduretini bulmuşdu. Yatağınnan galhdı, geldi babasının önünde diz çöh'dü gırh örüh saçının bir örügünü sinesine basıf göreah ahvalını babasına nasıl annadacah, bizler ne dinniyeciyih:

Dürretel :

Bu cebrin tahdını, sırrı hekmetden,
Hidayet elmini seçmeyen bilmez.
Bahri sefinenin gam turabına,
Hicran mihnetine düşmeyen bilmez.

Sevda mana gıldı sitem gestini,
Soldurdu sevgimin hub növrestini.
Eserli sarhoşun geflet mestini,
Celali kevserden içmeyen bilmez.

Dürretel'em müddet keçifdi vahtdan
Canım bezer oldu fikri merahdan.
Aşkın firakından, takdiri hakdan,
Gudret kitabını açmayan bilmez.

Mürressep Şahı gızının bu vezyetine eyce şaşıp galdı. Gızının bu sözlerinnen bişe annamadı. Eyyam Müneccim'in üzüne bahdı. Dürretel Eyyam Müneccim'e doğru üzünü dönerek bahalım ona ne söyledi:

Ey Müneccim sen Mevla'yı seversen,
Söyle babam yetih olsun sırrıma.
Münkir oluf verme hakkı nahakga,
Vallah seni tafşırıram pirime.

Sevda meni etdi, bele zayıf can,
Bu derde neylesin tabib-i Loğman,
Vezir, vekil, muhdar, sultan hökmü han,
Batmayın ahıma, inkisarıma.

Dürretel'em, gurbet ele erzım var,
Cidey veten ollam, diyar be diyar.
Sevda, aşk ataşı, hışm-ı nar,
Gazabı gasdeyler tarumarıma.

Dürretel'in sözdeni tamam olduhdan sonra, her kes biri birinin üzüne bahdı. Heş kimse bişey annamamışdı.

Mürressep Şahı, Eyyam Müneccim'e dedi ki: "Müneccim gızımın derdinnen menbişe annamadım. Tez gızımın derdini söyle, yohsa indice senin boynunu cellada vererem." Bunu eşiden Eyyam Müneccim'in yeddi yerden dizinin gelemi gırıldı. Öz Özüne dedi: "Bu gos goca bir ölkenin padşahıdı men buna nası deyim ki senin gızın birisine aşih oluf ossahat benim boynumu cellada verer. Ey, demesem, bu zatan meni öldürecek. En eyisimi gene men deyim bu maval benim boynumda borç galmasın." Dedi ki: "Padişahım sağ olsun senin gızın iki aylıh bir menzilde bir delifannıya aşih olufdu. Eyer ona gavuşmassa yanar kül olar. Özüde haggaşığdı ki onun derdinin çarası yalnız o deligannıdı."

Eyyam Müneccim'in bu sözlerini eşiden Padişah hersinnen deliye döndü, "Sen nası benim gızıma aşığ oluf diyebilersen" deyif, Eyyam Müneccim'i zindana atdırdı.

Aradan günner, haftalar keşdi, Dürretel Hanım getdih'çe saralif solmağa, bir deri, bir gemih galmağa başdadı. Padişah bahdı ki biricih gızım elden gedir, vezirini vekilin çağırdı, dedi ki: "Vezir, vekil gızımın derdine bir çare." Vezir, vekil dedi ki: "Padişahım sağolsun gızının derdini bilen yalnız birisi varyıdı, onu da zindana atdırdınız, onnan başga bu derdi ne bilen olar, nede çare eden. Onu çağırif çare isdiyeh o muhakgah bir tedbir biler."

Padişah tekral emir verdi Eyyam Müneccimi zindannan çıkarıf getdiler.

Padişah dedi ki: "Eyyam Müneccim, gızımın derdini sennen başga bilen yohdu bunun çaresini de sen gılacahsan. Böyünnen tezi yoh hazırırığını gör gızımıda yanına al götü sevgilisine gavuştur." Eyyam Müneccim dedi ki: "Padişahım sağolsun evel Allah sonra senin sayanda gedif Havaran ölkesinin Hatem şehrine iki yıl, iki aylıh yolda olan Çinimaçin ölkesinde Alhan Vezirin Oğlu Salman Beyi buluf iki aşih maşuğu biribirine gavuşduracam."

Haman Dürretel'e heber yolladılar tertip görsün sabah erden Çinmaçin ölkesine doğru yola çıkılacah. Dürretel'in anası Dilbaz Hanım gözünnen yaşlar aha aha gızının hazırırığını tutmağa başdadı. Bu sırada gızı içeri gelende Dilbaz Hanım gayet merahlanıf göreh gızına ne deyeceh, gızı annasına ne cavaf verecehh.

Dilbaz Hanım:

Söyle görüm, ni hiyala tüşüfsen,
Hadden aşif efkarının şiddeti,
Gurbet elde kimse çeh'mez nazını,
Üz dönderif bizden kesme ülfeti.

Dürretel Hanım :

Puş dünyanın türlü türlü halı var,
Her emsalin bir teşbih'di nisbeti.

Diyeller möhnetden müsdesna eyler,
Tebdilli mekanı, ferah hasyeti.

Dilbaz Hanım :

Kim ferah bulufdu devri afatdan,
Bezesten növrağın tüşer heyatdan,
El çeh'meh olurmu bu saltanatdan,
Neçin terk edersen zevki ziyeti.

Dürretel Hanım :

İlaşsız derdime bulunmaz çare,
Cidey vatan ollam terki diyara,
Kef kef nahış, didar burcu sitara,
Siyah talahımın, yığval esbeti.

Dilbaz Hanım :

Dilbaz'am yazılha men müşkül halı,
Hesretin canıma zelzele salı,
Gelmese sorağın olaram deli,
Ne mekandı, menzilinın müddeti.

Dürretel Hanım :

Dürretel der müşgül edif halımı,
Feleğın sitemi, aşkın sulumu,
Beş iklimnen کنار atıf yolumu,
Beleyimiş bu gederin gısmeti.

Dürretelnen anası sözlerini pitirdih'den sonra hazırırhlar tamam oldu, yoh olsun yohsulluh, Dürretel'in rahat gedebilmesi için her türlü tedarığı gördüler kecava hazırlandı, binbir türü yiyeceh, içeceh goyuldu, padişahın seşme pehlivannarınnan gırh tenesi, sıyra gılıç kecavanın yanında hazır, nihayet kervan hazırığını tamamlıyıp yola çıkmah üzereyken Dürretel kecavanın perdesini kaldırıp öz sarayına doğru bahanda gayet bir merah elverif bahalım orda onu uğurruyannara nedeyeceh, bizlen ne dinniyeciyih :

Dürretel Hanım :

Ana halal eyle gılma bedduva,
Menim bu diyarda galmam keçifdi.
Pünhan sırrım beyan oldu eleme,
Sabreyleyif sükut olmam keçifti.

Aşgın firağınnan nuş eyledim cem,
Efkar hadden aşif, mejnun eder gem,
Yanar vucudumda üçüyüz altmış şem,
Pervaneden ataş almam keçifdi.

Dürretel der geher müddetim çağlar,
Şan şan oluf sizlar sinemde dağlar,
Tabibim Eflatın olsa gan ağlar,
Loğman'a müracat gılmam keçifdi.

Sözleri tamam oldu, ana babasıynan halallaşif, onnarın hayır duvalarını aldıhdan sonra, Eyyam Müneccim'le birlih'de yola revan oldular.

Anası göz tih'sin gurbet ellere,
Dürretel Eyyam Müneccim'nin tüştü yollara.
Dürretel getmeh'de olsun bizheberi vereh size Salman Bey'den.

Salman Bey'de Derviş'in elinnen aşk badesini işdih'den sonra yeyif işmez oldu, günnen güne sararıl solmağa başdadi. Oğlunun bu veziyetini gören Alhan Vezir oğlunu gavağına aldı sordu : "Ay oğlum senin bu vezyetin nedi, niye bele sararıl solorsan, derdini söylemiyen dermanını bulamaz, söyle ne derdin var?" Salman Bey evvel söylemeh isdemedi sonra babasının ısrarına dayanamıyıl derdini babasına böyle annatdı:

Salman Bey :

Ders alıl Hak'tan okudum, ilm-i ayet bu gece,
Men üçün vasfı hal oldu çoh ırvayat bu gece,
Aşğı maşuğa yazan ilahı irabbena,
Sırrı gudretten yerışdi, hub hidayet bu gece.

Galdırdı hüsn-ü likabın, tehn etdi mahi taba,
Hasretinnen bizar oldum, dü çeşmim gelmer haba,
Gameti selvi hıraman, sūrahi gaddi tuba,
Bir acayıb gılman gördüm, meleh sıfat bu gece.

Salman der od tüşüf cana, vücudu kül olmuşam,
Zar çekif feryad etmeğe şeyda bülbul olmuşam,
Soluf gönlümün növrağı, halı müşgül olmuşam,
Gazabı kastetti cana hısmı adet bu gece.

Söz bittih'den sonra Salman Bey başınnan geçenleri babasına annatdı, babası oğlunun bele özünnen söylemesine inandı ama oğlununda başını alıf diyar diyar dolaşmasına razı olmadı. Salman Bey gayet usda bir avcıydı her zaman ava gider avlanırdı. Babasının bunu gurbete birahmıyacağını annayınca atını yiyerredı, yanına birez yiyeceh erzah alıf yola çıhdı, babasınada dediki : "Baba canım çoh dariher gaş gündüde dışarı çıhmerem gedim birez dolaşım belke üstüme bir ferahlıh gele." Deyif atını namızladı.

Salman Bey iki üç gün yol getdih'den sonra bir şehrin gırağına geldi. Sürdü atını şehere girdi birez gezdih'den sonra bir has bahçaya iras geldi dedi vallaha buldum, ele tamam burasıdı Derviş'in mana aynada gösterdiği bahçadı, aynı saraydı. Ama Derviş mana iki seneliğ yol demişdi, men iki üç günde gelif çıhdım bu nası oldu. Eleyse dedi Derviş mana iki günnüh dedi de men onu iki yıl annadım he...

Meğerse bu şehir Çinmaçın ölkesinin Bezesten şehriymiş. Bu sarayda Calal Vezirin gızı Gavhar Hanım'ın sarayıymış. Salman Bey arhadan dolaşif has bahçaya girdi bahdı ki gırh ince belli gızdı, işlerinde birisi var dünya gözeli. Gızlar bunu görende dediler Allah Allah bu ne işdi buraya guş guşduğuyunan uçuf gelemmez bu yabancı kimdi canınnan bezif burya gelif.

SalmanBey'de sevgilisini tafdı diye hevesinnen uçordu. Salman Bey birez daha bunnara yahlaşanda Gavhar Hanım bahdı ki, ele bir deligannıdı ki, Tanrı ilk levh-i gelemmini deyesen buna çalıfdı. Gavhar Hanım burada bir ah çeh'di kidağlar daşlar yerinnen oynadı. Çünkü Gavhar Hanımı Ehmet Vezirin oğlu Eset Bey'e nişannamışlardı, yahında da toyları olacahdı.

Salman Bey'de Gavhar Hanım'ı görende bahdı ki, rüyasında pirinin ona gösterdiği sevgilisidi.

Bu iki genç biri birrerine gönulden vuruldular. Gavhar Hanım dedi hele bir sorum bahım bu neyin nesidi, buralarda ne arayır.

Gavhar Hanım :

Özünnen beyhavar divana oğlan,
Menzile varılmaz, mihnet yolunan.
Ecel meydanına niçin gelifsen,
Beymurad olarsan bu kamalınan.

Salman Bey :

Şahin olan şikarına dolanar,
Şeyda bülbül oynar gızıl gülünen.
Pervanenin fih'ri şama yanmahdı,
Ruz'u şeb oğraşır, o hıyalınan.

Gavhar Hanım :

Ebes yere nahak geşme ganınnan,
Niye usanıfsan şirin canınnan,
Zalim cellat tutar giribanınnan,
Möhlet almah olmaz bir mahalınan.

Salman Bey :

Gametın ser çekif arş-ı alaya,
Menöyşe buhağın benzer lalaya,
Seni gördüm serim tüşdü balaya,
Yıhıfsan evimi fitne felinen.

Gavhar Hanım :

Gavhar Hanım şaşgın tüşüf kamalın,
Hüm halyaya dalıf fikri hayalın,
Vezir babam duysa necolur halın,
Salarlar hengame, galmagalınan.

Salman Bey :

Adı Gavhar'dımı, yohsa Dürretel,
Şehr-i Havaran'a niçün dedi yol,
Salman'ı sen etdin Mecnun'nan müşkül,
Hercayı sözünen aldah dilinen.

Dürretel adını duyanda, Gavhar annadı ki bu oğlan meni bir başgasına benzetdi. Buranın Havaran ölkesi deyil Bezestan şehri olduğunu, başının derde düşmemesi için haman burdan getmesini söyledisede Salman Bey heş buna gulah asmadı. O zaman Gavhar Hanım aldı bahalım Salman Bey'e ne deyeceh :

Gavhar Hanım :

İndi men gederem cellatdar gelir,
Oğlan senin halın necelenifdi.
Fani dünya döyül, ağıyardan halı,
Sanma zulmat oluf gecelenifdi.

Salman Bey :

Sonam senin hub yerişin can alar,
Sürahi gametin socalanıfıdı.
Laleden reng alıf ehmer yanağın,
Bahar gülü kimi goncalanıfıdı.

Gavhar Hanım :

Duymadınmı tenbih olan yasağı,
Özün öz canına etme mazağı,
Evler yıhar seyragufun duzağı,
Şuğul usdad oluf, hocalanıfıdı.

Salman Bey :

Hüsnün hicabına benzemez heç hal,
Ne yagut, ne zümrüt, ne Gavhar ne lal.
Haşim-i halların kevkeb-i zülal,
Sandım tan yıldızı yücalanıfıdı.

Gavhar Hanım :

Gavhar deyer, bala görünmez göze,
Sakin tehlikeden, eyle mülhaze,
Növresde civansan, goncadan teze,
Gönlüyün güzarı gocalanıfdı.

Salman Bey :

Salman der, ganımet dü çeşmin afat,
Müjgan kirpih'lerin gösterir heyat,
Gaşın lam elifla heddi guduret,
Ebcetden ayrılıf hecelenifdi.

Bunnarın sözleri tamam olduhdan sonra, Gavhar Hanım isdemiye isdemiye Salman Bey'den ayrılıf bahçanın içinde gezinmeye başladı, yarındaki cariyeleri oyana buyana yolladıhdan sonra, doğruca bağman Abuzer'in yanına getdi. Göreh Gavahar Hanım derdini bağman Abuzer'e nasıl doyeceh, onnan ne isdiyeceh:

Gavhar Hanım :

Bağman gardaş benim vesf-ı halımı,
İntizarlı yere de; gör ne deyir.
Eh'dibar özmesin men beynavadan,
Zehni lalizere, de; gör ne deyir.

Sevda sere endi gelir elden,
Urmuzca işaret vasveyle halden,
Şikayet gahrını deruni dilden,
Sıtka huluskara, de; gör ne deyir.

Gavhar, cebr ucunnan çeker cafayı,
Tabip sel ol; eyle derde davayı,
Beygafıl gezerken; men beynavayı,
Saldı bu efkara, de; gör ne deyir.

Bağman Abuzer dedi: "Tamam annadım deyirsenki gen benim nişannım Eset Bey'e selamımı götü." Gavhar Hanım bağmana ele bir bahış bahdı ki,

bağman gorhusunnan dediğinede peşman oldu. Dedi ki "Bağman gedersin ilerdeki ağacın divinde bir deligannı oğlan yater ona benim salamımı söylersen, özünde alır heş kimseye görsetmeden götürer evinde misefir eylersen. Eğer onun saçının bir teline zarar gelerse venin yeddi neslini yer üzünen keserem. Ne demeh isdediğimi annadınmı?" Bağman, "Annadım hepsi benim başımın üsdüne" deyif, Salman Bey'in yanına geldi. Geldi bahdı ki, öyün yihılsın ele bir deligannı iyit yaterki terife sığmaz. Bağman özünü Salman Bey'e tanıtdı. Salman Bey de derdi i bağmana bele terifeledi:

Salman Bey :

Nece ağlamıyam, nece yanmiyam,
Sonam, tüşdü, mennen aralı getdi.
Bir oh atdı sinem şan-şan eyledi,
Sağcı cismim hazer paralı getdi.

Bu ne afatiydi sitem-i zulum,
Ecep hesretinnen necolur halım.
Eflatun hışımlı o gannı zalım,
Meni goydu gemde yaralı getdi.

Ebrüşüm muyları elvannı donda,
Pürrü pervaz eyler here bir yanda,
Salman der, ehedim galmadı canda,
Kesildi sabrımın gararı getdi.

Bağman Abuzer bahdı ki, bu ikiside birbirrerire eycetutulfiyar. Ey men ne yapacam eğer Calal Vezir duyarsa meni doğduğuma peşman eyler. Ama bu iki genci de birbirinnen ayıranan ne dini vardır nede imanı. Salman Bey'i götürüf bağdaki evinin bir köşesinde sahladı.

Aradan bir gaş gün keşdih'den sonra gavhar Hanım Salman Bey'in hesretdiğine dayanamadı, baş cariyesi Salatin'ı yollayıf gardaşı Abuzer'in evinnen Salman Bey'i çağırđı. Salatin mcariye Gavhar Hanım'ın sırdaşıydı. Bağman Abuzer'in de bacısıydı.

Gavhar Hanım bahdı ki, salatın Salman Bey'i getirer, haman yanındaki cariyeleri başınnan savmah isdedi. Cariyelere dedi ki, "Her biriniz ele bir desde çiçeh topluyacahsınız ki, heş birinizin ki birizinkine ohşamıyacak hepsi ayrı ayrı çeşit çiçeh olacak." Cariyeler bunu eşidende herbirisi bahçanın bir yanına dağıldı. Çiçeh toflamıya başdadılar.

Gavhar Hanım bağı bir köşesinde oturuf Salman Bey'i behliyirdi. Bahdı ki garşıdan göründüler, bu sıra Gavhar Hanım Salman Bey'e göre ne deyecek, Salman Bey ne garşılı verecek.

Gavhar Hanım :

Meni mejnun eden Tanrı zalımı,
Meşegetden ferah buldun mu geldi?
Sen diyen efkara tüşüf hıyalım,
Fikirime vuguf oldunmu geldin?

Salman Bey :

Camalına oldum didar aşığı,
Serimi sevdaya salıf gelmişem.
O sarhoş duruşun, heflek bahışın,
Ahlımı başınnan alıf gelmişem.

Gavhar Hanım :

Çünkü aşna olduh hicran şıhannan,
Ruz-u şeb oğraşah hicran ahınnan,
Zulumkar sevdanın gem kütahınnan,
Eser gefletine daldın mı geldin?

Salman Bey :

Buhağı billordu, yanağı lala,
Gaşdarın az geler ahlımı ala.
Hesret intizarlı o mah camala,
Bahar gülü kimi soluf gelmişem.

Gavhar Hanım :

Gavharın cismine salıfsan talan,
Mevla'yı seversen söyleme yalan.
Gene gayrı yerde var mı müptelan?
Yohsa bu hayalda durdun mu geldin?

Salman Bey :

Sefil Salman deyer, ala göz yarım,
Sana gurvan olsun devletim varım.
Alemde özgeye yohdu gūzarım,
Dūnyanın terkinı gılıf gelmişem.

İkisinin de sözleri tamam olduhdan sonra gollarını açf bir birlerine ele bir sarıldılar ki ne minval üzere:

Sandal şana, siyah tele,
Şeyda bülkül, gızıl güle,
Melez köyneh, gaddi dala,
Nahışkar bezvant, gulaş gola,
Farsı lūgat, imran dile,
Yeşil baş sona, duru göle,
Gümüş kemer ince bele,
Aç arı çiçeğe,
İğdır pamuğa,
Azeri bozbaş'a
Gars hamama,
Ardahan gayışa,
Şöregel Lavaşa,
Posof zinel'e,
Yerli haşıl'a,
Çıldır çeçil'e
Deve gangala,
Terekeme hengeli
Kürt ölüsü, şivli beze

Sarılan kimi sarıldılar, Aradan bir zaman keşdih'den sonra, ahılları başdarına gelif ayrıldılar. Bunnar agibetderinin ne olacahlarını tüşündüler. Gavhar Hanım nişannıydı, eğer bu işderi duyulsa ikisininde sonu ölümdü. Salman Bey'in, Abuzer'in evinde sahlarıf arada sırada başa gelif Gavhar Hanım'la buluşmalarına, bezende Gavhar Hanım'ın Abuzer'in evine gedif Salman Bey'i görmesine gerel gıldılar.

Gavhar Hanım Salman Bey'in üzüne bahıf bir daha gavuşmamız zor, gorhura menı unudasın deyereh aldı bahalım burada Salman Bey'e ne deyeceh:

Gavhar Hanım :

Oğlan mana bir ilgar ver ele get,
Gel seninle durah ehd-i amana.
Gönülden yad etme, men beynavayı,
Çıharna hayaldan getir gümana.

Salman Bey :

Sevde şeri meni gamgün eyledi.
Bu aşgın elinnen geldim amana.
Müjgan kirpih'lerin sinemi ohlar,
O hilal gaşdarın, benzer kamana.

Gavhar Hanım :

Eğer ayırsalar bülbülü gülden,
Gözü bağılı guşam ne gelir elden.
Hulus-u gabilden, derunu dilden,
Ehdi peyman edeh, ilgar imana.

Salman Bey :

Başına döndüğüm epleri meze,
Tüşmüşem cebrine çekerem ceza.
Bir daha bahmasam o bedir yüze,
Günü günnen halım döner yamana.

Gavhar Hanım :

Gavhar der gorhurañ namurağ olañ,
Hayalı gam gũñu perişan olañ,
İş tersine gese ne çare gılah,
Belki tebdil oldu devri zamana.

Salman Bey :

Salman der sevdiğim eyleme keder,
Göreh ne gösterer Gani Mukadder,
Terlan şikarına can töh ve eder,
Bülbül keñ baharmı gül yasemene.

Sözleri bittih'den sonra Salman Bey Salatin'nan baravan bağman Abuzer'in evine geldiler.

Aradan günner haftalar keşdi Salman Bey'nen Gavhar Hanım kah bağda kah Abuzer'in evinde buluşuf gonusordular.

Gavhar Hanım'ın nişannısı Eset Bey toy meddetinin gelif çatdığını Calal Vezire bildirdi. Calal Vezirde gızına bir heber salarah yahında toyunun başdıyacağını hazırırğını görmesini emreledi. Gavhar Hanım heberciden heberi eşidende vücudunu ataş alıf yanmağa başdadi. Haman Salatin cariyeyi çağırđı bir kağız yazdı, kağızı gatdadi dedi, "Bunu deregep Salman Bey'e ulaştır." Salatin mehtufu alıf doğru Salman Bey'e götdü Salman Bey kağızı aşdı ohumağa başdadi.

Gavhar Hanım kağıza bunnarı yazmışdı :

Aman kağız benim vesf-i halımı,
Mevla'yı seversen yetir yarıma.
Hesretinnen dide girvan olmuşam,
Muhalıf çıhmasın ehdibarıma.

Bu şukgayı götü ver beyinsafa,
Mehşer gũñu onnan durrar mürefa,
Çũñkü ilgarına yohumuş vefa,
Niye meni saldı gem efkarına.

Gavhar der yığılıf, tertif gurdular,
Sinem üste tığ-ı temran vurdular,
Vade tamam oldu cavaf verdiler,
Bizi yandırdılar hesret narına.

Salman Bey meytufu bitirdih'den sonra hemen gılcını, galhanını guşandı, atını yih'erredi, golannarını sıhıca berkitdi, doğru Gavhar Hanım'ın sarayına geldi. Atınan endi, atı bir ağacın daldeh ine çeh'dihden sonra, gapıdan içeri girdi bahdı ki Gavhar Hanım gözlerinnen pungar kimi yaşlar tőküf ağlamahdadı. Salman Bey'i görende, bir örüh saçını sinesine basıf Salman Bey'e şöyle dedi:

Gavhar Hanım :

El elden üzölör merhamet eyle
Bu yerden bir yana götü, get meni.
Vede tamam oldu, iş hitam buldu,
Goyma yana yana, götü get meni.

Salman Bey :

Rehme gelif elin versen elime,
Ok vursalar vana götürrem seni.
Yeddi düvel hisar çeh'se yoluma,
Hökmeder meydana, götürrem seni.

Gavhar Hanım :

İhmallih eyleyif gılma mudara,
Fırsat elden geder, bulunmaz çare,
Gelmesin sedamız heş bu diyara,
Bir tebdil mekana götü get meni

Salman Bey :

Şıkar avı gısmet olsa laçına,
Heç uyarmı çalağanın göçüne,
Belh-i Buhara'ya, Çin-i Maçın'e,
Lal-i Bedişhan'a götürrem seni.

Gavhar Hanım :

Gavhar'ı sen saldın cevri zuluma,
Bah merhamet eyle müşğül halıma,
Tüşmüşem deryaya, el at elime,
Garg etme ummana, götü get meni.

Salman Bey :

Men Salman'am tüştüm aşkın ahına,
Civan ömrüm geder fam kütahına,
Sıtkile sarılah Şahlar Şahı'na,
Bir edil divana götürrem seni.

Sözleri bittih'den sonra Salman Bey artıh işi eyce annamışdı. Gavhar Hanım'a dedi ki: "Hazırran haman yola çıhah." Salman Bey getdi ağacın divinnen atını çıhartdı getdi, o zamana geder Gavhar Hanım'da bir gat kişi paltarı geyinif onu beh'lemeh'deydi. Salman Bey bahdı, "Bu ne vezyetdı bele?" Gavhar Hanım dedi ki, "men çoh yahcı bir cengaverım, dara gelanda bir goşuna garşı goyarama. Tez sür atını burdan uzaklaşah, babam duyuf dalıma esger yollıyacah." Deyif, bir oh kimi bahçadan firrayıf çıhđı, yola goyuldular.

Bunnar getmeh'de olsunnar, bu şehirde bir muhbir varıdı, ana memesi kesen, fitne, müzevir, adına Çamhır Çölpe deyirdiler. Bu Çamhır Çölpe, Salman Bey Gavhar Hanım'ı gaçıranda görmüştü ki, Çinmaçın ölkesine doğru getdiler. Doğru tahdıgan binasına getdi Calal Vezir'in yanına çıhđı, durumu annatdı, siftah inanmadılar sonra gedif Gavhar Hanım'ı bulamayınca Calal Vezir Padişah'dan müsede isdedi, goşunun başına keşdi bunnarın peşinceh yola revan oldu. Çamhır Çölpe'de bunnarnan baravardı. Yolda Çamhır Çölpe Calal Vezir'e dedi ki, Senin gızını götüren bu adam tekin döyüldür. Biz onnarı tapanda onnar biznen herbe tutuşacahdılar. O zaman guvvetdi pehlivannardan gırh tenesi pusuda dursunnar, Gavhar'ı gaçırsinnar. Yohsa biz Belehinnen gızını o adamın elinnen alamazih.

Calal Vezir bu pilannan goşununu çekif getmeh'de olsun, biz geleh Salman Bey'nen Gavhar Hanım'a.

Salman Bey öz memleketinin torpağına geçende, gaş gündü yorgun yuhusuz galmışdı, atdarınnan endiler, bir ağacın divinde isdirahat edirdiler. Salman Bey, başını sevgilisinin dizine goyuf, uyumağa başdadi. Aradan bir heyli müddet kesmişdi ki, birde Gavhar Hanım başını galdırdı bahdı ki, garşiki dağı goşun alif bunnara doğru gelir. O zaman Salman Bey'i uyandırmaya gıyamadı sessiz sessiz ağlamağa başdadi. Gözünnen ahan bir damla yaş, Salman Bey'in üzüne tüşdü. Salman Bey gözünü açanda, bahdı ki, Gavhar Hanım ağlıyir, bunun manasını annıyamadı gahdı oturdu Gavhar Hanım'nan niye ağladığını bele sordu:

Salman Bey :

Melül müşgül duran perişan yarım.
Sen niye tüşüfsen gem talaşına.
Sevda çekif aşk oduna yanaram,
Türlü türlü haller gelir başıma.

Gavhar Hanım :

Oğlan sennen derde çare yoğumuş,
Niye meni saldın aşk ataşına,
Bu mihnetin hem firağı görünmez,
Ebes yere cafa çeh'dih boşuna.

Salman Bey :

Sabırının gararı, canımın canı,
Neylerem dünyayı, görmesem seni,
Dide giryan oluf sızlatma meni,
Gurban olum humar gözün yaşına.

Gavhar Hanım :

Her terefdin hisar oldu yolumuz,
Üz dönderif ulusumuz, elimiz,
Ecep neye varacaardı halımız,
Feleh bizi vurar feh'le daşına.

Salman Bey :

Salman der sevdiğim gılma ahuzar,
Yunus'a deryada imdat eden var.

İbrahim Halil'i yandırmadı nar,
Fikir gerek bu hayalı düşünce.

Gavhar Hanım :

Gavhar der halımız olufdu yaman,
Yerişsin imdada sahibül zaman,
Ol Allah'dan gayrı galmadı güman,
Tüşmüşüh dünyanın möhnet işine.

Salman dönüf geriye bahdiki, ne bahsın; dağı daşı goşun alıf geler, Haman galhdı atının beline yiheri vurdu, golannarı berkitdi, gılcını, galhanını guşandı, Gavhar Hanım'ın yanına geldi. Gavhar Hanım, "Gel etme bu geder esger leşgernen sen nası başa çıkacañsan, atdarımız göyde uçan guşdan beter gedir, gel sürüf atdarımızı burdan gedeh." Dediysede Salman Bey gabıl etmedi. O zaman Gavhar Hanım bahalım burada Salman Bey'e ne deyeceñ, Salman Bey ona ne garşılıñ vereceñ :

Salman Bey :

Goşun geldi saf saf,
Zarınıcı galmah olumu.
Ehdibar edif tüşmana,
Mudara galmah olumu,

Gavhar Hanım :

Yağı geler her bir yannan,
Nece keçeñ şirin kannan,
Bele cengi Nuh Tufannan,
Heş ferah bulmah olumu.

Gavhar Hanım :

Gavhar der ahır şer oluf,
İşimiz Allah'a galıf.
Bu geder goşuna dalıf,
Salamat galmah olumu.

Salman Bey :

Salman'ın Hak'dı medarı,
Sevdiğim etme kederi,
Mukadder yazan kaderi,
Defterden silmah olumu.

Gahvar Hanım kaçıp gurtulmalarını isdiyirdi. Amma Salman Bey er meydanından kaçan yiğit değildi. Sevgilisinnen helallih alif atını meydana sürdü. Bunun dönmeyeceğini gören Gavhar Hanımda atını binerek gılış galhanını guşandı oda Salman Bey'in dalınca goşuna daldı.

İki Cangaver garannih çökene geder goşuna gılıç çaldılar. Gavhar Hanım gan ter içinde yorgun tüştü. Calal Vezir'in seştiği pehlivannar bunu pusurdular. Bahdılarki bunu belelih'nen tutmanın imkanı yohdu, kemend atif Gavran Hanım'ın atını yere tüşürdüler.Yayah galan Gavhar Hanım'ır golunun tagatı, dizinin feri kesildi, dört bir terefdan kemend atif Gavhar Hanım'ı tutuf bağladılar. Salman Bey o sırada ele bir cenge dalmıştı ki, heş haberi olmadı.

Gavhar Hanımı geri gaçırdılar, goşunun geri gismında bir zaman cengetdihden sonra Salman Bey'nen başa çıhamıyacahlarını annıyınca onnarda gaşmiya başdadılar. Şehre geldiler veziyeti Gahraman Padişah'a annatdılar. Gahraman Padişah haman divanı gurdu, Çamhır Çölpe, "Bağman Abuzer'in bu işde barmağı olduğunu, Salatin cariyenin onnara yardım etdiğini" söyledi. Birde duyduğuma göre o deliganni "Hak Aşığı'yımış özünnen türkü söylemiş."

Bunun üzerine Gahraman Padişah emir verdi, "Bağman Abuzer'in yer üzünde ne geder sülelesi varsa hamısını toflayın burya getirin, zindana atın." Haman cellatlar yollandı bağmanın bütün sülelesinin erkeh'leri toflandı, sarayın zindanına gettilerine ferman yazılmağa başladı.

Biz heberi vereh Salman Bey'den.

Calal Vezir'in esgeri geri çekildih'den sonra, Salman Bey geri göndü, sağa sola bahdı ki, Gavhar Hanım yohdu, o sıra işi annadı, elini dizine vurdu, iş işden keşmişdi, üreğinin başı yanmağa başladı. Bu merahnan bir ağacın divinde oturuf, satızın aldı eline bahalım ne dedi.

Nevrağı bezasdan, zihni zer gumaş,
Fehmi dürdaneden elim üzüldü.
Bir nakşî münakkaş, endamı haşhaş,
Gerdanı mine den elim üzüldü.

Ebrüşüm muyları, cığa pervazdım,
Tığ-ı müjgannarı, pünhanda gizlin,
Billordan şövleli, çamçırak üzdüm,
Bir mermer sineden elim üzüldü.

Salman'am ağlaram men yana yana,
Sevdasınnan ollam deli divane,
Terlan gönlüm tüşdü zulmat zindana,
Yeşilbaş sonadan elim üzüldü.

Salman Bey yaralı bir bülbül kimi çırpınır durordu. Ne yapacağını bilmezdi. En sonunda Gavhar Hanım'ın peşiceh getmeğe gerer verdi.

Bir gece garannih çöh'düh'den sonra şehere vardı. Doğruca Bağman Abizer'in evine getdi. Salatin bunu görende haman içeri aldı izzet ihram eledih'den sonra, çoh yorulufsun deyif bir yatah serdi Salman Bey'i içerisine yatırdı, sonrada gılcını, galhanını götdü sahladı, dışarı çıhdi, gapıyı üstüne kitdiğif, doğru Calal Vezir 'in yanına getdi, "Men şimdi Salman Bey'i sana teslim ellersem mana ne verersen?" Calal Vezir dedi ki, "Bu zindandaki sülalenizin erkehlerinin hamısının suçunu effeyler bağışdaram." Salatin, Calal Vezir'den bir sene alıf, cebine goyduhdan sonra, yanına on onbeş tene pehlivan alıf evine geldi. Yavaşça gapıyı aşdı, Salman Bey datdı bir yuhuda yaterdi. Pehlivannara işaret verdi, Salman Bey'in üstüne çullandılar elini ayağını mökgemce bağladılar, doğruca tahdıgah binesine getdiler.

Salman Bey içeri girer girmez, Calal Vezir emretti Bağman Abuzer'in bütün sülelesini serbes birahdılar.

O ki Calal Vezir Salman Bey'i garşısında gördü sanki ilan görmüş kimi oldu. Gahraman Padişah vezirin niyetini annamışdı. Ama bu adamı yahalatdığı içinde onu mukafatdandırması lazımdı. "Calal Vezir isde dileğini verim muradını"

dedi. Calal Vezir bahdiki tam sırasıdı, "Padişahım sağ olsun altı saatdiğina padişahıgını mana ver" dedi. Gahraman Padişah Vezirin bu dileğini yerine getirdi. Tahdınnan endi Calal Vezir padişahlıh tahdına otdu, tacıda başına örtüdü. Calal Vezir tüşündü ki, fırsat elimdeiken men bunu hemen öldürtöm, yohsa padişah insafılı bir adamdı sora insafa gelir bunu bağışlarsa ne olur ne olmaz. En iyisi men bunun boynunu haman cellat etdirem. Deyif cellatdara emir verende, Gahraman Padişah dedi ki, "Celal Vezir eşitdiyimize göre bu adam Hak Aşığı'ymış, hele bir söyle, sor bu neden buralara gelmiş, derdi nedi, eğer gerçeh'den aşihdisa bizede üş kıta bir türkü söylesin göreh." Bunun üzerine Calal Vezir Salman Bey'i garşısına çağırdı, "Sen haralısan, kimin neyisen, buralarda işin nedi?" Deyende Salman Bey dedi ki, "Men çınmaçın ölkesinin paytaht şehrinnen Alhan Vezir'in oğluyam." Deyende padişah bunu tanıdı, "Eye senin Adın Salman Bey döyülmü? Sen niye bu işdere tüşdün?" Deyende, aldı Salman Bey bunnara burya gelişinin sebebini, nasıl, annadacah, onnara Hak Aşığı olduğunu nası isbat edeceh:

Salman Bey :

Başına döndüğüm edelet şahım,
Rehmi hidayete bağışla meni.
Sırrı nihayetsiz Mevla aşğına,
Affı mağfirete bağışla meni.

Makamı Muhammet, mihracı eflak,
Buyurdu şanına; levlake levlak,
Rahmet-enlil alemindin cismi pak,
Fahri kainata bağışla meni.

Sefil Salman oluf hayali derviş
Aşığı maşuhdan gılma feramuş,
İncil, Zebir, Tevrat, Kelam-ı teftiş,
Furkan-ı ayete bağışla meni.

Padişah'da Calal Vezir'de Salman Bey'in söyledih'lerine şaşdılar :
"Demeh'ki bu Hak Aşığıdır, eğer biz bunu bişey yaparsah, Allah bizden bunun hesabını sorar, ey effetseh, bir vezir gızını gaçıran adamı nası affederih," Calal

Vezir dedi ki, "Sen ki bir Hak Aşığsan niye elin nişannısını gaçırdın dünyada sana başga gızmı yohudu?" deyende, aldı Salman Bey bir daha :

Hökmet mesnetinde duran vezirler,
Çeşmimi sel eden aşk ataşdı.
Bağ eğmezdim ne sultana, ne hana,
Meni müşkül eden aşk ataşdı.

Yunus kimi men galmışam deryada,
Mevla'yı sevenner yessin imdada,
Yeddi yıl Mejnun'u çöl'ü sahrada,
Leyla'ya gul eden aşk ataşdı.

Bir ah çeksem zemin arşa yetiri,
Ne ab akar, ne nebahat bitiri,
Beynava bülbülü gülden ötürü,
On bir ay lal eden aşk ataşdı.

Eğer düşünseniz geçen işleri,
Mennen sormazsınız bu teftişleri,
Ferhat külüngünen deldi daşdarı,
Dağları yol eden aşk ataşdı.

Salman'ı intizar goyma yarına,
Batmayın ahıma, inkisarıma,
Kerem'in cismine sevda narına,
Yandırır kül eden aşk ataşdı.

Gahraman Padişah bu sözleri eşitdi'nden sonra Calal Vezir dedi ki, "Bu adam Hak Aşığdı ona göre gerelini ver artıh men garışmerem." Calal Vezir Salman'ı zindana yolladı, özude Salman'a muamma hazırramağa başdadi.

Calal Vezir emretti, tam gapının eşğinin divine, eşiyip bir Guran-ı Kerim, bir çüt de güvercin balası goydular, üstüne halı serdiler. Onnan bir adım beride bur guyu eşdirdi, geyunun içine kezzap suyu doldurdu, onunda üstünü gapatdı, halı, kilim, sardılar. Onnan bir adım beride gene halının altına bir desde gızıl gül

goydular, tam garşısındaki tavanada bir bülbül goydular, önüne örtü çek'diler. İki celladın elinde iki gedeh zehir heresi gapının bir yanında duracah, Salman Bey içeri girinde zehir gedeh'lerini sunacahlar. İçeri girince tam gapının garşısında duvara bir yay ohu goydular, yaya gırh tne oh gurdular. Yayın tetiğine bince bir ipeh bağladılar, gapının tam yanında bir yere ilişdirdiler.

Gahraman Padişah hep bunnarı görördü. Sordu ki, "Calal Vezir bunnar bele nedi?" Dedi ki, "Padişahım indi o Salman deylen adamı buraya getirdecem, eğer gapıdan içeri girerse onun boynunu vuracam, zatan gapıya el atıp açarsa bu garşıdaki gırh oh onun canın asaplanacah, Eğer Hak Aşığıysa o bunnarı bilir içeri girmez. Eğer Kuran-ı Kerim'e basarsa gene boynunu vuracam. Onnah da gurtarık zehir guysuna tüşerse gene gendiliyinnen cazasını çekeceh. Gızıl güle tahunursa, tavana goyduğum bülbül gendini gülün üstüne atıf, gülün içindeki tikenner onu parçalıyacah, o sıra men onun boynunu vurduracam. Bunnar benim imtihanımdı."

Calal Vezir cellatdarı yolladı Salman Bey'i getimeye, biz gelelim Gavhar Hanım'a.

Gavhar hanım Eset Bey'in bacısı Mine Hanım'nan baravar sarayın balgonunda otumuşlardı. Mine hanım bilirdi salman Bey burdan gelif keçeceh. Bahdı ki, cellatdar Salman Bey'i getireller, tam bunnarın garşısına gelende Mine Hanım uhardan seslendi, "Cellatdar o adamı bir gaş dakika burda eyledin onnan birez işim var benim." Dedi. Mine Gavhar'ın saşdarını çözdü dalına bırahdı, gızıl sandalyanın üstüne oturtdu. Penceriye gelereh Salman Bey'e "Bize bir geç hana türkü söyle." Dedi. Salman Bey Mine Hanım'ın bu sözlerini gabuleledi, bahalım uharda Gavhar Hanım'ın veziyetini nası annadacah, Mine Hanım'ın bu imtihanını nası gazanacah :

Salman Bey :

Yarin mermer sinesinde,
Ebrüşüm teller açılıf,
Elvan elvan ağ buhahda,
Haşimi hallar açılıf.

Şat tüşdü tığ-ı müjgana,
Oh kimi kar eyler cana,
Humar gözden dane dane,
Perişan seller açılıf.

Süsen, sümbül, mor menevşe,
Düzülüfdü hilal gaşa,
Al yanahda goşa goşa,
Nevresde güller açılıf.

Mine Hanım, Salman Bey'in bunnarı bildiğini görünce, Gavhar Hanımı sandalyadan galdırıp özü onun yerinde otdu. Bahalım Salman Bey bunu da bileceh'mi.

Şemsi gamer pünhan oldu,
Ay yerine yıldız gondı,
Goncanın nevrâğı soldı,
Aksine güller açılıf.

Mine Hanım bahdı ki Salman Bey bunu da bildi, haman sandalyadan galhdı, Gavhar'a dedi ki, Salman Bey'den taraf galbini boz bahalım fargedecceh'mi.

Bir bah zamana yarına,
Uyufdu hille şerine,
Sefil Salman'ın serine,
Fitneyi feller açılıf.

Mine Hanım bir imtihan daha hazırıradı. Gırh cariyeyi onarlıh dört bölüğe ayırdı, Salman Bey'in göremiyeceği bir yere goydu, "Bahalım aşih her bölüh'deki kızların addarını bileceh'mi?"

Salman Bey :

Selvi, Senem, Sahat Süle,
Hanzede, Benöyşe, Döne,

Perişan, Güydesde, Bahar,
Teze ter tüşüf sağ yana

Zühre, Selma, Tükez, Güllü,
Hacce, Narin, Perzat, Telli,
Ayşe'nin ağ üzü hallı,
Gülgez'in gerdanı mine,

Hünkar, Şöhret, gelir Hatun,
Hannene, Şahzede, Altun,
Hayal, Hanım, Gülevatın,
Salatın od salar cana.

Dilebruz, Zernişan geldi,
Bağdat, Peri, Bağdagül'dü,
Lale'nin yanağı aldı,
Dudu, Kumru, Tavus, Sona.

Salman Bey böylece gırh cariyenin adınıda bildiği kimi Gavhar Hanım'ın uharda üzüntüden tüşüf bayıldığını da bildi.

Bu gerez serencemidi,
Salman'ın efkar gemidi,
Kabe'yi yıhmış kimidi,
Gavhar'ı salan o güne.

Salman'ın sözleri bittih'den sonra, Gavhar Hanım gendine gelif son defa Salman'ı gösdermelerini ircaeledi. Mine Hanım bunu gabıl etdi, Gavhar Hanım pencereden bahdı ki ne bahsın Salman Bey'in elleri arhadan bağlı cellatdar alıf götüme'h'dediler. Salman Bey Gavhar hanım'ın yahlaşdığını görende cellatdardan son bir dafa müsede alıf, bahalım melül müşkül ona seyredif gözünnen gannı yaşlar ahıdan sevgilisine de deyeceh :

Salman Bey :

Zalım cellat insaf eyle halıma,
Mehşere deh vücudumda nar galdı.

Cafa Çeh'dim, matlubuma varmadım,
Bu ayrılıh bize kisbi kar galdı.

Meni mecnun etdi hayalı müşgül,
Tavus tamaşalı, perişan bülbül,
Ser cıgalı, heflek maral sona tel,
Sürmeli ceylanım intizar galdı.

Salman der batmayın bavala gana,
Ataş aldı cismim od tüştü cana,
Nece ağlamayım men yana yana,
Gözü yolda, gönlü gamgün yar galdı.

Sözleri bittih'den sonra cellatlar Salman Bey'i alıf götürdüler, Gavhar yana yana sevgilisinin dılancah bahıf galdı.

Salman Bey'i imtihan edeceh'leri biniye getdiler, burada tahdıgah guruluf, Padişah, vezir, vekil, şehir halğı, yığılıf gelif.

Gapıcı gapıyı açarah, buyur etdi. Salman Bey adımını içeri atmadı, dışeride duruf, bahalım Calal Vezir'in hazırramış olduğu muammayı nası çözeceh :

Salman Bey :

Sana sığınmışam yaradan gani,
Mevlam gazab eyler, gula tohunsam.
Hak'kın kelamına kej bahmah olmaz,
Erkan gabul etmez, yola tohunsam.

Salman Bey Kuran-ı Kerim'le güvercin balalarını söyledi, onnara tohunmadan zeher guyusunun yanına gelif orda durdu. Bahalım zeher guyusuna ne deyeceh :

Top top oluf derelerin dumanı,
Hak götüsün ara yerden yamanı,

Göründü gözüme Nuh'un Tufanı,
Gargollan ummana, sele tohunsam.

Salman Bey, buradanda sağ selemet addadıhdan sonra yürüdü geldi kızıl
gül desdesinin olduğu yere :

Sevda saldı meni bu galmagala,
Sıdkile sabredem perişan hala,
Yarımın hüsnünde açılıf lale,
Bülbül feryad eyler, güle tohunsam.

Zalım cellatdarın olufdu yağı,
Gedehe desdinde gezer otağı,
Men nece nuş edem zeherri ağı,
Cismim yanar geder ele tohunsam.

Salman'ın ganına susanıf çohlar,
Daima gulunu Hak Taala sahlar,
Guruluf sineme temranlı ohlar,
Tir-i boran ollam, tele tohunsam.

Belece Salman Bey, Calal Vezir'in hazırıdığı muammalar zincirinin son
safasında addadıhdan sonra, doğruca Padişah'ın önüne gedif boynunu
uzadanda Padişah: "Bu tamam Hak Aşığı'dır çözün bunun elini ayağını."
Deyende, Calal Vezir dedi ki, "Padişahım sağolsun daha mana verdiği
hökümdarlık müddeti bitmedi, indi hökümdar menem, ona men gerer verecem."
Deyende Padişah bahdı ki, hekgetden daha vahit dolmuyuf.

Calal Vezir dedi ki: "Şimdi bize Arapça, Farsça, Türkçe lisannarınnan
yeddi hana türkü söyleyeceh'sen, ama gullandığın kelmelerin üçü de üç lisanda
aynı manıya geleceh'dir. Eğer biri yanlış, bozuh olursa hamam boynunu
vurduracam."

Calal Vezir'in bu sözleri üzerine Salman Bey deruni dilden ele bir ah
çeh'di ki, ordakilerin hamısını yandırdı.

Salman Bey :

Üç lûgatdan cavaf verim men size,
Arap lisan, Farsî Zeban, Tûrkî dil.
Şaşgîn gezen tûşer sahraya düze,
Arap tarık, Farsî irah, Tûrkî yol.

Bu cebrin tabını nece düzerem,
El çeker dünyadan umut üzerem,
Abdal olar cismi üryan gezerem,
Arap berri, Farsî yaban, Tûrkî çöl.

Yarın sihay zülüflerin öreydim,
İnce bele gızıl kemer saraydım,
Bir zevk ile ağ sineye vuraydım,
Arap yedd'i, Farsî dest'i, Tûrkî el.

Cebhi bedir mahdı, gaşdar firengi,
Mûjgan kirpih'leri gurufdu cengi,
Yarın atlas şallarının irengi,
Arap ahmer, Farsî sûrh'ü, Tûrkî al.

Elvan libas zer gumaşdan biçilif,
Örühleri dal gerdana açılıf,
Yarın gülgez yanagında açılıf,
Arap perti, Farsî lale, Tûrkî gül.

Hilal gaşdar gudretinnen çekilif,
Ebrûşüm muy dal gerdana dökülûf,
Gurşah altdan mektum kimi pükülûf,
Arab sülb'ü, Farsî kemer, Tûrkî bel.

Salman deyer insafsızda olmaz din,
Ne salıfsan meni cenge galbi kin,
Vezir sana duvam bunu dün ü gün.
Arap meyyit, Farsî mürde, Tûrkî öl.

Salman Bey son kelimesinde Vezir'e "öl" deyende, Vezir eyce küplere mindi, "Cellatdan vurun bunun boynunu." Demeyine galmadı,Padşah: "Calal Vezir en tahtdan aşşağıya vahdın doldu." Deyif Vezir'i aşşağı endirdi. özü çıhdı tahda, Salman Bey'in elini ayağını çözdürdü, getdi yanına oturdu.

Gahraman Padişah hanam divanını gurdu, Lale, Vezir'i çağırdı, Calal Vezir'i de çağırif dedi ki : "Sen kızını Ehmet Vezir'in oğlu Eset Bey'e vermişdin, bunnar nişannıydılar, toyları olmamışdı bu bişe ifade etmez. İndi men öz kızımı Eset Bey'e vererem, senin kızın Gavhar Hanım'ı da Salman Bey'e münasif görörem. Bunnar birbirini seven iki aşıhdılar, bunnarı ayırmah ne gula yahışır, nede Allah'a." Haman Gavhar Hanım'ı huzura çağırdılar orda onnarın nikahları giyıldı, bir birlerine gavuşdular, Allah cümle hesretderi bir birine gavuşdursun, içinde de bizimkilerini.

Gahraman Padişah Gavhar Hanım'a dedi ki, "Sen de benim bir gızımsan çeyiz olarak ne isdiyirsen isde dilin dolansın. Senin bütün düyün mesrefin mana ayıtdı." Bunun üzerine göreğ Gavhar Hanım, Gahraman Padişah'dan ne isdedi çeyiz olarak kati ler yazdı, bizler ne eşitdi:

Sahavet kanısan Şah'ım,
Yarin mihrine her iş yaz.
Enam gıl hazneyi emlak,
Men beş desem, son on beş yaz.

İnci, mercan, çim lalizer,
Yagut, zümrüt, her neki var,
Yeddi hazne lali gevhar,
Ona emsal elmas daş yaz.

Has bahçe bülbül gılavuz,
Tavah gül servi çar havuz,
Dudu, gumru, açın, tavus,
Tülek, terlan, şahan guş yaz.

Seh'sen keh'len geleme al,
Sehsen ner deve, dörtyüz mal,

Seh'sen top ta kişmiri şal,
Baş başına yşz altmış yaz.

Çinmaçin Payıtahtı hem,
Belh-i Buhara mevcut cem,
Sehsen dōrt şehir gıl enan,
Ne dohsan bir, ne yetmiş yaz.

Al bafta yaldız hel bştşn,
Hatayı, sırması altun,
Diba, zerbab, gşlebatın,
Nahşi elvan has gumaş yaz.

Ferman ver yakuta, lala,
Horasan halısı bile,
Sikkeli altun on kile,
Bir milyon da has gşmşş yaz.

Her bir şlkenin hasını,
Gşrcistan halkı nasını,
Bştşn İran şlkesini,
Beratiyle ver, bahşşş yaz.

Gavhar der aladan ala,
Vasfı heş gelmesin dile,
On iki gul, on dōrt kōle,
Gırh beş carye garabaş yaz.

Katif, Gavhar Hanım'ın dedih'lerini bir bir yazf Padişahın gavağına goydu. Padişah emrelledi hamam çeyiz tutuldu, toy hazırrığına başdandı. Gahraman Padişah řz elinnen bunnara gırh gşn, gırh gece toy elledi.

Aradan bir mşddet keşdih'den sonra, kecavalar hazırrandı yol hazırrığı tutuldu, Salman Bey'nen Gavhar Hanım, yanarında Gahraman Padişahın gatdığı bir alay esger olduğu halda, Salman Bey'in memleketi olan Çinmaçin şlkesinin Payıtaht şehrine doğru hareket etdiler.

At ayağı külüng olur, aşih dili yürüh olur, tez vurur, tez yetirir, menziline tez götürür, bunnar günün brinde Salman Bey'in memleketine dahil oldular. Şeherin kanarında gonahlayıf, Alhan Vezir'e müjdeler yolladılar, Alhan Vezir dünya üzünde bir tek umudu oğlunun heberini duyandasevincinnen nelliyeceğini şaşırdı. Haman davul zurnaynan bir meresim alayı hazırırdı, oğlunu garşılamağa getdi, Orda iki hesret baba, oğul bir birlerine gavuşdular, çeh'di kervanı şehere getdiler. Salman Bey'in anası oğlunu gördü, gucahladı, sarıldılar, anası bahdi ki, Salman Bey'in yanında bir gız var ki, aya deyir doğma men doğum, güne deyir sen çihma men çihem. Oğluna dedi: "Oğlum bu getdiğin gız kimdi, neyin nesi di?" O sıra bahalım Salman Bey macarasını, getdiği metahını anasına nası annadıcah :

Salman Bey :

Ana geşdi güzer etdim dünyayı,
Sanki Mısırın haracını getirdim.
Bulunmaz emsalı ruy-i zeminde,
Gözellerin ser tacını getirdim.

Durna teli kimi zülfü burmalı,
Tığ-ı zernişanı, müjgan gurmali,
Tavus nezaketdi, şahin sürmeli,
Tüle, tarlan bir laçını getirdim.

Beynava Salman'ın hesret muhtacı,
Hicran seyhatının düzelmez puçu,
Derdimin tabibi, yaram illacı,
Matlubumun muhtacını getirdim.

Alhan Vezir tezedden oğluna gırh gün, gırh gece toy, düğün eyledi, ajlar doyuldu, çılpahlar geyindirildi, ölkede bayram elan edildi.

Günner bi vezyetde keçif getmeh'teydi, Salman Bey olduhça fazla ava meraklıydı, dayıma dağlarda, yaylalarda gezmeği severdi. Paytaht şehrinin yayla zamanıydı, Salman Bey, goyunu guzuyu malı toflıyıp yaylaya götdü. Şeherden uzak bir dağın yamacına şadırrar guruldu, otahlar tikildi. Bin bir çiçeğin söyleşdiği dağlar da Salman Bey'nen Gavhar Hanım keflerine bahıf yaşamahdaydılar.

Bu yaylada günner haftalar aşihların gönlünce keşmeh'de olsun, biz heberi vereh Bezesten şehrinde Gavhar Hanım'ın babası Calal Vezir'den.

Allah her gulunu bir yaratmıyif her kese başga başga huyhesyet verif, kimisi eyi kimisi kötü, kimisi kinci, kimisi zalım olar. Calal Vezir'in kin deve kininnen daha beterdı. Gahraman Padişah'ın Gavhar Hanım'ı Salman Bey'e vermesi Calal Vezir'in içine böyüh bir kin salmışdı. Nasıl olarda benim kimi namıdar bir veziri el içinde irezil elli yif gızını zornan alar. Deyif gece gündüz tüşünüf buna bir çara aramahdaydı. Getdih'çede Calal Vezir'in içindeki bu kin o geder böyüdü ki, Salman Bey'i öldürtmeye garar verdi.

Melmeketde negeder zalim, getil, ganiçen vardisa hamısıynan gonusdu, danışdı ama heş birinin Salman Bey'i öldüreçeğine ahlı yatmadı. Bir gün çihif şehrin zindannarını gezdi. İşine yarıyacahlardan sorordu neden zindana tüşüfsen, merfetderın nedi, bele bir iş var yapabilersenmi deyif sınıyırđı bunnarı. Nihayet bir zindanın gapısına geldi gapıyı aşdırıf içeri girdi ki, bir arafdı, bir dodğai yerde birisi göyde üzüne bahan gorhor. Bunnan sordu Calal Vezir, "Senin suçun nedi, gaş sene zindanın var, haralısan?" Dedi, "menim adım Arabüzengi'di ama Gaddarüzengi de deyeller, Arabistannan gelmişem, suçuma gelende, bir dekge serbes olsam insan eti yier, gan içerem, cezamı sorarsan, ölene geder bu zindanda yatmağa mahkümüm." Calal Vezir bahdı ki tam benim aradığım adamdı. Gaddarüzengi'ye dedi ki, "Burdan gurtulmah isdiyirmisen?" Dedi, "Vezir'im mennen dalğa keşmenin zamanı deyil çih işine get men zatan mahana ariyiram elimnen bir geze çihar yazıhsan, başga işin yohdumu mennen heneh edersen." Vezir zindancılara emir verdi Gaddarüzengi'yi serbes birahtılar. Calal Vezir dedi ki, "dalımcah gel." Aldı bunu öz evine götdü.

Bir iki gonusduhdan sonra Calal Vezir dedi ki, "Gaddarüzengi indi sana bir vazife verecem adam öldürebilersenmi." Gaddarüzengi dedi ki, "Menim asıl mesleğim adam öldürmeh'di onnay golay daha bişe yohdu benim için." Eyi dedi, "Geddecehsen Payıtaht şehrinde Alhan Vezir'in oğlu Salman Bey deyeler birisi var o benim namısını lekeledi, gızımı zornan aldı gaşdı, manna olmaz hegeri yafdı, onu öldürüf gannı kölmeğini mana getireceh'sen o sıra men seni effederem, isdediğin geder de altın verer, serbes birahtam, yohsa bu işi yapamadan geri gelirsən daha beter bir zindanda çürüderem sen." Gaddarüzengi dedi "Sen onu benim gözümnen isde bir adam nedi ki, işdiyirsın onun sülelesini

hep kesif kellelerini sana getirem." Deyif annaşıdılar, haman o gece Gaddarızengi Payıtaht şehrine doğru yola çıhdı, gelmeh'de olsun.

Günnerin birinde Gaddarızengi Salman Bey'in şehrine gelif çıhdı. Şeherde bir hana yerreşdi bir gaş gün istirahat eledih'den sonra çıhıf etrafı bir golaşan etdi, Salman Bey'in filan dağda yaylahda olduğunu öğrendi. Gecenin birinde atına mindi gılcını, galhanını, yay ohunu alıf doğruca onnarın bulunduğu yaylağa geldi. Gırahdan bahdı ki, etrafda bir gaş nöbetçi var, ama hava o geder garranıhdı ki, nöbetçilerin bunu görmesine imkan yohdu. Gaddarızengi işıhda onnarı eyice fergeder. Salman Bey'in çadırını belledi, onun gapısının yahınında bir yerde pusuya girdi.

Bir az beh'ledihden sonro bahdı ki, tam Salman Bey gapıdan çıher, galbini nişan alıf ohu yaydan fırratdı. Tam bu sırada Gavhar Hanım Salman Bey'in peşine gelmeh'deydi. Salman Bey'in sol unnan geçen oh arhada Gavhar Hanımın tam üreğinin başına sapladı, Gavhar hanım al gannar içinde yer yihıldı. Bunu gören Salman Bey deli kimi sağa sola goşdu bişey göremedi geldi Gavhar Hanıma bahdıki yaralı bir keh'lih kimi çırpınır. Sevgilisini gollarına alıf götdü yatağının üstüne goydu, nöbetçiler gaşdı yaylahda bulunan hekimi çağırđı getdiler. Hekim geldi Gavhar Hanım'ın vezyetini görende, Salman Bey bahalım burada hekim'e ne deyeceh, hekimnen nası çare isdiyeceh :

Salman Bey :

Bozuldu gül, soldu gülşen bağları,
İhdiyarım elden gedir bil hekim.
Sebep sennen olsun, illac Allah'dan,
Müşküldeyem imdadıma gel hekim.

Mana zulum etdi hicranın şahı,
Siteminin hadden aşıf kütahı,
Sızlayıf zar çeker yaralı ahu,
İllac eyle derde çare gıl hekim.

Salman'am ağlaram men yana yana,
Ala gözlüm belend oluf al gana,

Heş kimse tüşmesin men tüşen güne,
Yetmez Hızır, sıhılmamış gul hekim.

Hekim Gavhar Hanım'ın yarasını açf bahdı ki, ne bahsın, zeherri oh sineyi param parça elemiş, zeher vücuda yayılmağa başlamış. Hekim çaresiz bunnarın üzüne bahanda durumunu annıyan Gavhar Hanım artıh derdinin çaresinin galmadığını görereh, Salman Bey'in göysüne başını goyuf acı acı innemeye başdadı :

El Çeh tabib el çeh dertli sinemden,
Ecel gesdi imtihana gelifdi.
Eflatun sağ değil, Loğman yerişmez,
Menim işim ol Huda'ya galıfıdı.

Dünyada bulunmaz derdim ilacı,
Sızlayf zar çeker hesret möhtacı,
Ezrayil çengeli, zeherden acı,
Feleh meni dar-ı cenge salıfıdı.

Gavhar deyer, bu mümkünsüz çaredi,
Gelifdi garşıma, ecel beratı,
"Teslim eyle" deyir, "ver amanatı",
Tarih doluf vede tamam olufdu.

Sözleri bittih'den sonra, Salman Bey'e dedi ki, meni öz odama götür. Salman Bey Gavhar Hanım'ı incitmeden gucağına alf bir aravaya mindi şehere doğru yola çıhdılar.

Gavhar Hanım'ı ağır yaralı getirif öz odasındaki yatağına yatırdılar, artıh son degelerini yaşadığını annıyan Gavhar Hanım, Salman Bey'e dedi ki, mana birez daha yahlaş son olarak sana bir gaç sözüm var onnarı söylüyüm. Salman Bey Gavhar hanım'ın başını golunun üzerine aldı, bahalım burada Salman Bey'e son olarak neler söyleyeceh, Salman Bey'de sevgilisinin bu gedişine nası cavaf vereceh :

Gavhar Hanım :

Yarı menzil elim çeh'dim dünyadan,
Men giderem Nuh Tufan'a, sevdiğim.
Bunnan bele bir nişanam görünmez,
Hesret galdım bu cihana sevdiğim.

Salman Bey :

Sennen ayrı bir dünyayı neylerem,
Goyma meni yana yana sevdiğim.
Ölene tek ataşının şemine,
Dolanaram döne döne sevdiğim.

Gavhar Hanım :

Feleh meni goydu gönlu garalı,
Kesildi gısmetim, tüşdüm aralı,
Laçın vurmuş, durna kimi yaralı,
Belend oldum gülgez gana sevdiğim.

Salman Bey :

Can dayanmaz yarın dad-figanına,
İsterem ganımı gatam ganına,
Hun-i bağrım dönüf zambur şanına,
Men olmuşam sennen fena sevdiğim.

Gavhan Hanım :

Gavhar güman kesdi fani mekannan,
Ayrılıh kamını almadım sennen,
Can cesetden çıher, uruf bedennen,
Gel ağılyah yana yana sevdiğim.

Salman Bey :

Budandı Salman'ın hub pedvazdarı,
Bunnan bele bitmez acı sözderi,
Yari bu hayatda gören göözderi,
Gan yaş töker yüz min sene sevdiğim.

Salman Bey sözlerini bitirir bitirmez bahdı ki Gavhar Hanım dünyaya gözlerini gapatdı.

Salman Bey Gavhar Hanımın cenazesi gahanda gerif guş kimi feryad elliyordu. Geden sevgilisinin tabudunun arhasıcah göreğ Salman Bey ne deyir :

Salman Bey :

Nevcivan yarımı aldın elimnen,
Sıtkile hatrıma deydin ey feleh,
Bar-butah açarken, dal gametimi,
Hicran tafdağıynan döydün ey feleh,

Sevdasına tüşüm, oduna yandım,
Yüz min möhnetinen gülşene gondum,
Ne o, mennen, ne men onnan usandım,
Niye gasdeyledin, gıydın ey feleh,

Salman'am artırdın intizarımı,
Yıktın, yeksan etdin tarumarımı,
Muradı gözünde civan yarımı,
Hesret intizarlı goydu ey feleh.

Gebrisdannıhda Gavhar'ın tabudunu mezere endirende, Salman Bey ordakilere ircaeledi ki, bir müsede edin sevdiğimin letif cismini gara torpağa amanat edim. Mezerin başında diz çöküf bir ah çeh'dih'den sonra mezere şöyle sesdendi :

Ey kabrisatan sennen şikayetim var,
Kesdin umudumu, möhnet yolumu,
Allah emaneti vererem sana,
Yaralı gönlümün gonca gülünü.

Seni tafşıraram Hak'ka men sefer,
Teselli cavafdan mene ver haber,
Anber muylarına deymesin gubar,
Haka belend etme siyah telini.

T.C. YÜKSEK
DOKÜMAN

İrcam budu sana beyan ne biyan,
Goyma tohunmasın akrebi çıyan,
O letif cismine vermeynen ziyan,
Bozuf berbad etme haddi halını.

Nübüvet meylini sen dönder hoşā,
Magamı layıhdı bağ-ı bihişte,
Yarı menzil yolu yetmedi başā,
Feleh gara getdi nahş yığvalını.

Beynav Salman'ın gam güm sonası,
Solmuyuf elinin elvan gınası,
Alemde galmadı bir nişanesi,
Dünyadan bey miraz çeh'di elini. •

Deyif kesdih'den sonra mezerin üsdünü gapatdılar, herkes öz işinin başına getdi, Paytaht şehrinde yas ilan edildi halh garaları geyindi. Salman Bey'de sevgilisiylen gezif tozduğı yaylağını bir daha görmeyçün atına atdandı yaylaya getdi. Gedif bahdı ki, çadırı yerri yerinceh duror sevgilisinin gannı yatafı gözüne ilişdi, her teref viran göründü Salman Bey'in gözüne bahalım burada sevgilisiylen gezif tozduğı, gülüf eylendiğı yerrere, otağına neler söylüyeceh :

Tevdıl gördüm yarın veren yurdunu,
Ah-u nalam arşa çihıf ağlarım.
Hesret intizarrı, melül güzümnen,
Yaş yerine gannar ahıf ağlaram.

Hanı cilve satıf nezaket gılan,
Yüz min işve naznan hetrimi alan,
Üg be üg cismime salıfdı talan,
Fidağı cismimiyahıf ağlaram.

Salman der, sevdiğim namurad oluf,
Hayalı gamgünnü perişan galıf,

Gönlümün müştâğı gözden yad oluf,
Yar gezen yerlere bahıf ağlaram.

Salman Bey yaylada artıh fazla duramadı, atını sürüf şehre geldi. Artıh günneri gezif ağlamahnan geçerdı. Ahşam olanda atına miner sevdiğinin mezerine gider sabah namazıda gider orda galır, ağlar sızlar, sabah namazı terkel şehre dönerdi. Bi sabah gene şehre dönende bahdı ki sarayın bahzasında Gavhar'ın arhadaşları, cariyeleri gezeller. Bunnarı görünce derinnen bir ah çekif, bahah bu gızlara ne söylüyeceh :

Salman Bey :

Bölüh bölüh geden perişan gızlar,
İçinizin nevcivanı görünmez.
Ele billem cihan oldu zulumat,
El içinin ürüşanı görünmez.

Müşgül halım oldu dillere destan,
Sizde benim kimi çıhmayın yasdan,
Gönlümün bülbülü uşdu gafesden,
Cesetde cismimin canı görünmez.

Salman deyer hanı hazer paralım,
Oh dohunuf sinesinnen yaralım,
Sürüden ayrılıf heflek maralım,
Ele getdi bir nişanı görünmez.

Artık Salman Bey, elinde sazı gönlünde sızı dolaşır, Gavharı hatırratan her şeye türkü söyler, ah çekerdı. Alhan Vezir, Gavhar Hanım'nan Salman Bey için muazzam bir saray yaptırmahdaydı, Gavhar Hanım'ın ölümünnen sonra artıh sarayı yaptırmadılar, saray yarıda galmışdı. Kimsenin eli o nun duvarına bir daş goymaya varmerdi. Bir gün Salman Bey o terefdan gedende yarım galmış saraylarını görende aldı göreh ne deyeceh :

Salman Bey :

Ataş alın sizde yanın saraylar,
Menim yarım melul oldu gelmedi.

Oğradı hışıma, tüştü afata,
Feleh zulumata saldı gelmedi.

Gan ağlar meskenim, ayvan otağım,
Devri talan oldu, bezesten çağım,
Nahişkar elvanlım, gınca yanahlım,
Bahar gülü kimi soldu gelmedi.

Salman'am itirdim gaşdarı yayı,
Gameti şuh, geddi suca minayı,
Dünya gısmetinnen kesildi payı,
Hesret gıyamete galdı gelmedi.

Salman Bey bu vezyette fifan edif gezmeh'de olsun, biz geleh Gavhar Hanım'ın anası senem Hanım heş zaddan hebersiz hazırırh görüf gızını görmeh'çün payitaht şehrinde gelmeh'de olsun.

Günnerin birinde şehere vasil oldu. Bunu garşıladi saraya endirdiler, hoş safadan sonra, Senem Hanım gızını ortalıhda görmeyince nerde olduğunu sordu. Salman Bey'in anası gahdı senem Hanım'ı aldı Gavhar Hanım'ın odasına götürdü. Senem Hanım gızının gannı yatağını görende bülbül kimi figan edif inlemeye başladı :

Senem Hanım :

Elvanlı balamın gemli libası,
Gülgez gannı zer gumaşdar ağlasın.
Ne yaman derdimiş evlad acısı,
Feryad edim dağlar daşdar ağlasın.

Bozulsun feleğin devri alemi,
Elden aldı ala gözdü balamı,
Arş-ı asumanda duysan nalamı,
Göy üzünde uçan guşdar ağlasın.

Senem der balamın gem tarumarı,
Malum edin gelsin yaralı yarı,

Dadı figan gılah eyliye zarı
Töh'sün gözderinnen yaşdar ağlasın.

Gızının hoş günnerini görmeye günerce yol alıf gelmişdi. Civan balabının bele genç yaşda telef olmasına yandı tutuşdu, gannı elbiselerini bağrına basıf geri memleketine getdi.

Gel gelelim Salman Bey'nen bade içif aşih maşuh olan Daürretel Hanım'a.

Dürretel Hanım derviş'in elinnen aşk badesini içdih'den sonra, yatahlara tüşmüş, sonrada Eyyam Müneccim'nen barabar Salman Bey'i aramağa çıhmışlardı. Eyyam Müneccim mçoh guvvetdi remil atardı, öz memleketderinnen çıhdıhdan sonra remil ata ata iki yıllıh yoldan gelif, Salman Bey'in memleketine çıhmışlardı. Şehere iki saat gala bir yerde gonahladılar, Dürretel Hanım dedi ki, "Eyyam Müneccim remilini at göreh sevgilimin memleketi buradımı?" Eyyam Müneccim tahımını gurdu bir remil atdı bise göremedi, birdaha atanda, Dürretel Hanıma müjde verdi ki, "Geldih Sultanım. Tam Salman Bey'in memleketidi burası. İki saatdih bir yolumuz daha var." Dürretel Hanım dedi ki, "Eyyam Müneccim bir remil daha at görüm Salman Bey ahvalınnan bir havar verebileceh'senmi?" Eyyam Müneccim bir remil daha atdı : "Ey sultanım Salman Bey'i gayet endişeli görörem, bütün şehir halgıda yas içindedi." Bele devende Dürretel derinnen bir ah çekif, tekrar yollarına devam yelediler.

Bir müddet yol getdih'den sonra, gördükleri bir çoban goyunnarını otarar, buna yahlaşif salam verdiler, otdular, birez isdirahatdan sonra, Dürretel Hanım dedi ki, "Çoban gardaş sennen bir şey havar alacam acebe telden annarmısın, telinen sorsam?" Çoban dedi : "Sor bahim baci, dilimin döndüğü geder sana cavaf vermeye çalışaram." Bunun üzerine bahalım Dürretel Hanım çobannan ne havar soracah :

Dürretel Hanım :

Çoban gardaş şaşgın tüşdüm garibem,
Perişan gönlümün müşkül halı var.
Müptelayam, müştâğıma gelmişem,
Bu tayfanın ne tertipde yolu var?

Çoban :

Söyle bacım cavaf verim men sana,
Belmerem fikrinin ne hiyalı var.
Ah-u nalan ataş saldı canıma,
Şiddetli zararın teşine dili var.

Dürretel Hanım :

Varmı ölkenizde sevdaya tüşen,
Mana malum eyle nişan be nişan,
Kendi elinizde olan hökmü han,
Hökmü işler her divana yolu var.

Çoban :

Pederi Allah'dı, Mahdum Salman,
Odur elimizde olan hökmü han.
Hişmınnan sakınır nece seraslan,
Eflatun nûfuzu, hub kemalı var.

Dürretel Hanım :

Sevda meni saldı bu galmagala,
Hesret, dide giryan tüşmüşem yola,
Ecep meyil vermiş midi yad ele?
Sefil Dürretel'in ters yığvalı var.

Çoban :

Çoban'ı sen saldın hicran zarına,
Fikri vuguf oldum, gam efkarına,
Salman yaner Gavhar Hanım narına,
Her bülbülün bir goncada gülü var.

Gavhar Hanım'ın adını duyan Dürretel'e sanki dünya zindan oldu, gözleri garardı, başı döndü, özünü bir ağaca sökedi galdı. "Hayvah hay demehki uğurna bunca meşeggetder çeh'diğim adam yadele gönül verif." Söyle bahalım çoban söyle deyif aldı Dürretel Hanım bir daha :

Dürretel Hanım :

Çoban gardaş senin bu kem cavabın,
Tığ-ı müjgan kimi tohundu cana.
Cidey veten oldum elden ulustan,
Diyarı gurbetde galdım beynava.

Çoban :

Bacı böh'dan gılif, töhmet eyleme,
Melul göynüm tüşör hak-i yeksana.
Ne kem cavaf dedim hetrine deydi,
Eh'dibar yohumuş beybaf insana.

Dürretel Hanım :

Çünkü Salman meyil verif yad ele,
Men nece tüşmüyüm, perişan hala,
Şam oluf gülmezem bu günnen bele
Dünya benim olsa beş yüz min sene.

Çoban :

Gavhar'ın dünyadan kesildi namı,
Gel sana söylüyüm her serencemi,
Salman'ın cisminde hesretdih kamı,
Sevdasınnan tüşüf, zulmat zindana,

Dürretel Hanım :

Dürretel der bah feleğin işine,
Sevgilimin neler gelif başına,
Eh'dibarrı yarın gem ataşına,
Ben nece dönmüyüm şama pervana.

Çoban :

Çoban-ı sen saldın efkara, zara,
Gel gedeh meni sen götürem yara,
O hilal gaşdarın benzer Gavhar'a,
Salman seni görse olar divana.

Sözleri bittih'den sonra, Çoban meseleyi başdan sonuna geder bunnara annatdı. Dürretel Hanım dedi ki; "Çoban gardaş gel gedeh senbize Gavhar'ın mezerini de gösder, bizde ona bit fatihe ohuyah sora geçeh" Çoban bunnarı alif doğru şehir mezeriğine götdü. Ta uzakdayken bahdılar ki, mezerin içinde bir mezer var ki, diyeser guduretden bir saray guruluf. Bunnar çoban'ı memnun edif yolcu etdih'den sonra, mezerrih'de bir mezerin yanında gonahladılar. Geceyi orda keçirdiler, sabah namazı bahdılar ki, Salman Bey elinde musaf geldi mezerin başına birez ohuduhdan sonra, oturdu ağladı, sızladı tekrar çihif getdi. Bunnar belelih'nen üş gün beh'lediler, bunu gelif gedişini tegif etdiler. Üçüncü günün sabağı, Dürretel Hanım dedi ki; "Eyyam müneccim sana son bir işim daha tüşdü, hele bir remil at görüm, Gavhar vurulduğu zaman giyindiği paltarın irengi neydi, başında ne varyıdı?" Eyyam Müneccim remil atdı ozaman Gavhar Hanım vurulandaki gıbalı bunun gözünün önüne geldi. Dürretel Hanım'a dedi ki, işte ağ bir enteri geyinmişdi, başında ağ cuna varyıdı. Dürretel Hanım gahdı. Eyyam Müneccim'in terifi üzerine giyindi özünü Gavhar Hanım'a benzetdi, Salman Bey'in geleceği zamanı beh'lediler. Bahdılarki Salman Bey geler, Dürretel gedif Gavhar'ın mezerinin başında durdu. Salman Bey mezarriğa yahlaşınca, bahdiki, Gavhar Hanım gahif mezerin başında timti duror. Salman Bey teeccüfeledi, ohudu üfürdü, bagdı ki heş yerinnen terpenmer, Gözlerini sildi, ecef hayaldımı tüşdü mi, neyinnesidi, deye tüşünen de Dürretel Hanım dayanabilmedi, bahalımlı burda badelisine neler söyliyecah, onnan en cavaf alacah :

Dürretel Hanım :

Guhu beysütünde Mecnun olan yar,
Leyla'nın kervanı gelif keşdi mi?
Ebes eşk oduna beyhuda yanmah,
Dergahı alemde, mahbul işdi mi?

Salman Bey :

Deyilem gafletde, bu ne feh'vadı,
İdrak perekende, ser beyhuşdu mu?
Yitirif ahlımı tagayır oldum,
Bilmem hayaldı mı, yohsa tüşdü mü?

Dürretel Hanım :

Zehnin eflatun'du, hayalın şaşgın,
Beyhuda çekifsen sevdasin, aşgın,
Müddet ne zamandı, olufsan tüşkûn,
Hayalde efkarın haddan aşdı mı?

Salman Bey :

Hak'kın takdirine olumşam gayil,
Hayali perişan gezerem sail,
Aklım, huşum serimde tamam deyil,
Söyle puş dünyanın sonu boşdu mu?

Dürretel Hanım :

Beynava Dürretel müşkül haldadı,
Çeşmim yaşı ceyhun oluf seldedi,
Menim ehdibarım bir hayaldadı,
Senin meylin yad ellere tüşdü mü?

Salman Bey :

Men Salman'am tüşdüm aşgın gemine,
Uçan guşdar sede verir ünüme,
Bak merhemet eyle müşgül günüme,
Ey insafsız senin bağrın daşdı mı?

Dürretel adını duyan Salman Bey, eyce şaşırdı. Ecep derviş'in mana rüyada gösderdiği Dürretel'midi? Peki oysa bir gadın ganayah olduğu halda iki yıllıh bir yoldan burya nasıl geldi? Yohsa bu Gavhar'dımı Allah mana acıdı da tezedden geri yolladı. Hele özünnen bir havar alim bahim bundaki sır nedi ?

Salman Bey :

Cansıza can veren Şahlar Şah'ı var,
Ehtikat etmişem o Hiyala men.
Ecep hikmetdi mi, yohsa sırdımı?
Söyle vuguf olum, vesfi hala men.

Dürretel Hanım :

Üş senedi ataşına yanaram,
Çeşmim yaşı ceyhun etdim sele men.
Havran ölkesi, Hatem şehrinnen,
Bir il, on dört aydı tüşdüm yola men.

Salman Bey :

Heves yere çoh çeh'mişem ah-u zar
Beyhuda ömrümü gıldım tarumar,
Eh'dibar sendeymiş vefalı dilber,
Ahli şaşgın tüşdüm, nahs yığvala men.

Dürretel Hanım :

Hicran yeksaniyam, seyhat-ı sayın,
Tüştüm turabına her hak-i payın,
Matlubu arzıma yeterem deyin,
Bülbül tek yalvardım gonca güle men.

Salman Bey :

Salman der, gel gurah, söhbete deme,
Daha vuguf oldum her serenceme,
Sevdalı serimi saldın hengeme,
Tüştüm türlü türlü galmagala men.

Dürretel Hanım :

Dürretel'em çeh'dim aşk afatını,
Zulümkar sevdanın gam guvatını,
Terk edeh dünyanın meşeggetini,
Sün bülbül ol, gülistanda lale men.

Gavhar'ın acısı salman'ı yahıp kül ederken imdadına yerişen Dürretel Hanım'ı Salman Bey bağrına basıp, iki badeli hesret bir birine gavuşdu.

Salman Bey Dürretel'in bu uzun yolu nasıl geldiğini çoh merak elli yirdi. Özü bir erkeh olduğu halda gelif oralara çıhabilmemişti. Bu arvad ola ola

buralara nasıl gelebildi. Dürretel'e nasıl geldiğini soranda, dedi ki dinle onuda annadacam.

Dürretel Hanım :

Bir gedeh nuş etdim sağı kevserden,
Nece türlü türlü elemet gördüm.
Sanarsan yar ile durduh ru beri,
Bahıp cemaline malumat gördüm.

Göruf cemalini ohudum hece,
Sardı etrafımı müneccim hoca,
Yetmiş iki saat, üç gün üç gece,
Habı naza dalıf pek gaflet gördüm.

Uyandım etrafa bahdım galmagal,
Kimi irem atar, kimi söyler fal,
Bir Eyyam Müneccim malum etdi hal,
Her pünhan sırrımı ber hayat gördüm.

Eyyam Müneccim'e babam inandı,
Fikre vuguf oluf, sırrıma gandı,
Özü mennen fena alışdı yandı,
Rehmi insaf, ehli edalet gördüm.

Babam tertif düzdü, goşdu yollara,
Remil ata ata düştük çöllere,
On dört gün yalvardım even yellere,
Gargolduh ummana el-afat gördüm.

Afatdan gurtuluf deryayı geşdih,
Issız berri yaban dağları aşdıh,
Bir buçuh ay guh-u ormana tüştüh,
Gırh beş gün cihanı zulumat gördüm.

Geldih bir deryayı geşdih ol vade,
Azgın canavarrar eyledi seda,

Bütün dev misalli benzer ifrite,
Nece canrı, cinni bed sıfat gördüm.

Ordan geştih, düştün sahraya düze,
Guh-i Billor dağı göründü göze,
Dönderif deryayı ateşe köze,
Hak'kın ikrarında bu hikmet gördüm.

Miniben gemiye aşdih yelkeni,
Bed esif titretti cesetde canı,
Sanarsanki gofdu Nuh'un Tufanı,
Ruz-u mahşer, yevmil giyamet gördüm.

Gemi paralandı hep künfayekün,
Bir tahdada galdih otuz altı gün,
Gudretten yerışdi hoş sedalı ün,
Derviş libasında bir belet gördüm.

O dervişin şoyhu benzer fenere,
Gör ne keremetdi bir bah hünere,
"Yum gözünü" deyif, atdı kenara,
Sırrı nihayetsiz mucizet gördüm.

Uyandih etrafa bahdih, yaban çöl,
Çakgallar sesinnen annaşılmaz dil,
Enter, maymun, aslan, gaplan, pelenk, fil,
Vahşi magulası hayvanat gördüm.

Bir magula gördüm, sehirbaz, cazı,
Gorhu çekif Hak'ka etdim niyazı,
Ohudu Esmayı hifzetdi bizi,
Eyyam Müneccim'de keramet gördüm.

Bir paytaht ezim şehere geldih,
Sekgiz gün eylenif sakinet olduh,

Ne dinin annadıh, ne dilin gandih,
Çoh ecep ecaip mahlugat gördüm.

O mekannan nefret etdih, durmadih,
Kelme suval edif, cavaf sormadıh,
Dört ay on gün beni insan görmedih,
Bahdıhça cihanı harabat gördüm.

Ordah geldih bir erkansız diyara,
Gebilleri hayın üzderi gara,
Tanımazlar Hak'kı, tapallar nara,
İblis'e inanan ehdigat gördüm.

Bir makula gördüm garşı be garşı,
Tayfa tayfa duruf eder savaşı,
Meydanda tanımaz gardaş gardaşı,
Oğulu babaya hiyanet gördüm.

Ordan geşdih geldih bir mağaraya,
Bizi goşun sarıf aldı araya,
Meni zenne görüf, döndü geriye,
Haramı başında merhamet gördüm.

Devri eyyam keşdi bir buçuh sene,
Geldih Arabistan, siyah insana,
Bütün gannı gatil, gasteder cana,
Ezim gorhu çekif, çoh möhnet gördüh.

Nevadır ölkesi, el ahlkı hası,
Heç düvele haraç vermez cümlesi,
Padişah tanımaz, devlete asi,
Şürütsüz, ganunsuz memleket gördüm.

Çim şehrine geden dertli sağalı,
Ağır zümresi var beyli ağalı,

Gözelleri gezer altun cigalı,
Türlü türlü cilve nezaket gördüm.

Geştih Firengistan bir tahdıgaha,
Atlas gumaşına yerişmez baha,
Cumhur cevaf verir her padişaha,
Ferahında mahir marifet gördüm.

İngiliz'in çohdu devleti varı,
Tahdında hökmeder bir goca garı,
Ruz-u şeb gılallar ticaret garı,
Her birinde geyri sanaat gördüm.

Bize selam durdu Mısır goşunu,
Mubah gördüm baharını gışını,
Mahsülasın düvellere daşını,
Her vilayetinde ganimet gördüm.

İran ölkesinde olan halkı nas,
Fermannı hannar var hünkere gıyas,
Adil divan keser kisasa kısas,
Ecel meydanında siyaset gördüm.

İstanbul'da gördüm ikram izzeti,
Alemdede bulunmaz emsal nisbeti,
Altun hel simizar zevki siyneti,
Alosman tahtında saltanat gördüm.

Tahdında Zilullah, hem sadr-i azam,
On iki vükela cumhur mevcut cem,
Gadı, müftü, vezir şeyih el islam,
Adil divan kesen şeriat gördüm.

Yeddi dağ üsdüne eyledim nazar,
Bisti çar bab gördüm etrafı hisar,

Sengi Fatih Sultan, Eyyüb el Ensar,
Makamı evliya ziyaret gördüm.

Minareler ser çekifdi havaya,
Şeyih meşayihlar duruf duvaya,
Dille vass olunmaz Ayasofiya,
Emri hakga mutı ibadat gördüm.

Gözelleri cılve satar, can alı,
Gözleri sürmeli eller kınalı,
Mücevher mülveri, inci daneli,
Fiyeti bilinmez zi-giyet gördüm.

Faya zer hatayı geyiniller has,
İstifa dayreli, fıstanı can fes,
Hep alafıranga gezeller del fes,
Hüsnü üryan likap, hub gamet gördüm.

Düvellenden gemi isler sağ sol,
Bütün dar doğazdan gelir geçer yol,
Farsı lügat söyle yetmiş iki dil,
Çarşı bazarında her millet gördüm.

Batum'da da gördüm tertip düzeni,
Heş kimsenin yetmez zehni izanı,
Hökmü imparator ferman yazanı,
Rusya Çarlığında çoh guvvet gördüm.

Her kütüphaneye yazılıf namı,
Yeddi düvel ona bac verer hamı,
Maşın guruf, vapur, ataşlı gemi,
Teze eh'das olan çoh icat gördüm.

Ser hisar muhakkim bentli ber taraf,
Makgasdama toplar düzülüş saf saf,

Yeddi düvel onnan dayım çeker hayf,
Bele tertif düzmüş ehtiyat gördüm.

Her ne yana bahdih ise çöl yaban,
Dedih imdat eyle ya Şah-i Huban,
Yolumuza iras geldi bir çoban,
Dindirdim tel ehli derdi bend gördüm.

Çoban malum etdi her teftiş deri,
Zar çekif sızdatdı uçan guşdarı,
Senin çekdiceyin mihnet işderi,
Min evvel il ahır hikâyet gördüm.

Bir sene on dört ay gezdik il be il,
Menzile galmışdı üç saatlih yol,
Eyyam Münecim'in hayalı müşgül,
Dağıtıf zihnini hacelet gördüm.

Üş gün nazar eyledim kabristana,
Bahdımki olufsan şame pervane,
Alışif cismime od tüştü cana,
Endişeler çekif, meşegget gördüm.

Bedişhan şehrine gıldih seferi,
Hoş göründü göze daşı duvarı,
Teselli cavafdan ferah haberi,
Vasfı hal anlayıf, işaret gördüm.

Dürretel'in budu söz muhtasarı,
Aşk ucunnan işdim ab-u kevseri,
Çoh belalar çeh'di cefalı seri,
Şükür gelif seni selamet gördüm.

Dürretel'in sözleri tamam oldu, Salman Bey'de eyce annadı ki, bu benim
öz sevgilimdi.

Bu sıra uzakdan bunnarı seyreden Eyyam Müneccim yerinnen galhıp bunnara doğru gelerdi Dürretel'de Salman Bey'in elinnen tutuf, Eyyam Müneccim'e teref götürdü, bahalım burda Salman Bey'i iki yıllıh yoldaşına nası tertifleyeceh, Eyyam Müneccim'de bunnarın gavuşmalarının nece şaddıh duyacah :

Dürretel Hanım :

Selam dur Eyyam Müneccim,
Bu yerlerin hanı geler,
Hökmü vilayet veziri,
Cihan seraslanı geler.

Yarınan verdih el ele,
Gol boyun olmuşuh bele,
Tezim gıl çih garşı yola,
Gönlümün meh'manı geler.

Dürretel aldı muradı,
Meni mejnun eden budu,
Ruhumun cesetde şadı,
Canımın canını geler.

Bunnan sonra ordan şehere gelif isdiratahdarına bahdılar. Salman Bey Dürretele götürüf anasına, babasınagösderif vezyeti onnarada nekletdi, herkeşe bir şaddıh tüşdü, Salman Bey'in murada yetmesi bütün şehir halkını sevindirdi.

Alhan Vezir tezedden oğluna ele bir toy gayırdı ki, misli görölmemiş. Tam gırh gün gırh gece toy çalındı, yeyildi, içildi aklar doyuldu, çılpahlar geyindirildi. Nihayet gırh gün tamam alanda iki sevgiliyi gerdeğe verdiler. Burada salman Bey Dürretele bele söyledi :

Salman Bey :

Elagözlü nazlı dilber,
Sen safa gelifsen bize,

Alyanahda hal görünör,
Müptelayam bedir yüze.
Alma Yanah, billur buhah,
Ne vasfa gelir, ne söze,
Meylinin müptelasıyam,
Bah sinemde alışan köze,
Hilal gaşın ahlım aler,
Tüşdüm dünya teftişine,
Heş mende teget galmadı,
Ahar leblerinnen meze.

Dürretel Hanım :

Mukadder yazılıf kader,
Tüşmüşem çöllere düze,
Aşgın mana yer eyledi,
Fikrile eyle mülheze.
Can içinde cananımsan,
Civansan goncadan taze,
Havarandı ulusumuz,
Hatem derler ölkemize,
Sevda şeri meni saldı,
Egibet mejnun eyledi,
Ahdarîf buldum yarımı
Her diyarı geze geze.

Salman Bey :

O şükker zebanınnan,
Bir malumat ver mana
Müneccim Esmâ ohudu,
Tüşdünüz çöl bi yabana.
Mügedderetin cilvesi,
Seni getirdi bu yana,
Meyline müptela oldum,
Od tüştü şirin cana.
Hak'kın emri böyleymiş,
Meyil verdim Gavhar Hanım'a,

Hayalim başdan dağıldı,
Daha gurmiyalım niza.

Dürretel Hanım :

Çoh şükür olsun Huda'ma,
Elin yerişdi elime,
Müneccim'de vuguf oldu,
Menim perişan halıma.
Pervaz edif şeyda bülbul,
Agibet gondı gülünce,
Seyragıf murad almasın,
Feh'le guruf terlanıma.
Müneccim müjdeyi versin,
Gessin ulusum, elime,
Bu dünyanın var devleti,
Bir zerre görünör göze.

Salman Bey :

Salman'am Muradım aldım,
Hellolundu müşkül halım,
Müntezirem mahcamala,
Yerişdi heflek maralım,
Hüşüm oluf perakende,
Zay oluf zehnim hıyalım,
Huluskarlı yar başına,
Şame pervanesi olum.
Tarih min üçyüz on birde,
Bele oldu vesf-i halım,
Var olsun ulusun elim,
Şenlik'ten armağan size.

Dürretel Hanım :

Beş iklimi geçdim geldim,
Çünkü endim bu mahala,
Meni gönlünnen yad etdin,
Niye tüştün galmagala,

Kimler sana feh'le gurdu,
Seni saldı fitne fele.
Çobannan malumat aldih,
Müjde verdi Dürretel'e,
Ordan gebristana geldih,
Eyyam Müneccim'nen bele.
Döşeniben tavaf ollam,
Üzüm sörtöm piyandaza.

Sözleri tamam olduhdan sonra, iki sevgili muratdarına nayıl oldular,
Eyyam Müneccim'i de geri Hatem şehrine yolladılar.

Hekatımız burda pittı Allah cümlemizin muradını versin, hekayanın usdası
Çıldır'lı Aşih Şennih'e Allah ireh'met evlesin.

SONUÇ

İncelemeye çalıştığımız Salman Bey ile Dürratel Hanım hikâyesinin dünü yada bugünü ile ilgili diyaloga girmek istemiyoruz. Yalnız halk edebiyatında bu tarzda yazılmış halk hikâyelerinin değişik varyantları ve bu varyantların üzerinde inceleme yapan bilim adamlarımızın çalışmalarından daha önce söz etmiştik.

Halk hikâyelerimizde değişmeyen tek fantazinin âşıkların çıktığı eziyet ve acılar karşısında verdikleri amansız mücadelelerin değişik örneklerini her hikâyede olduğu gibi bu hikâyede de yaşıyoruz.

Hikâyelerin yer, şahıs konumlarının değişikliğinin yanı sıra halk hikâyelerinde değişmeyen tek bir çizgi vardır; buda deminde belirttiğimiz gibi âşıkların kavuşma özlemi içerisinde çektikleri acılardır.

Nitekim ortaçağ Avrupa roman ve hikâyelerinde görülen idealizm, bizim halk hikâyelerimizde de mevcuttur. Bu realist bir dünya tasvirinden çok, ferdin istiyaklarının ifadesini hakim kılr, fakat son senelerde eski hikâyelere katılan bazı yeni mahsullerde, halk hikâyeciliğinde içtimaî tazyikin kendini hissettirdiğini, realitenin acıda olsa kendini zorla kabul ettirdiğini müşahade ediyoruz.

Halk hikâyelerindeki guruplar tarzında incelemelerde konusunu aşk maceralarından alan hikâyelerde, her hikâyede olduğu gibi değişmez çizginin varlığını görüyoruz. Bunlardan bir kısmı, yaşamış ve yaşadıkları zaman (Karacaoğlan gibi) kati olarak malum yahut ta takribi olarak bilinen (Kerem, Ercişli, Emrah gibi) saz şairlerinin biyoğrafik romanlarıdır.

Bir kısmı ise, masal halinde yahut başka şekiller altında mevcut mevzuların muayyen hikâye ananesine göre âşıklar tarafından tedvin edilmesiyle meydana gelmiştir.

Burada kahraman gençlik arzularını duyduğu ilk günden itibaren kendisine mukadderatın sevgili olarak tayin ettiği kızın visaline erişmek için geçirdiği maceralar hikâyenin esas noktasını teşkil eder. Çok defa iki sevgiliyi birbirinden içtimaî seviye farkları ayırır ve bu hikâyede maceraların uzamasına ve karışmasına neden teşkil eder.

Halk hikâyelerinde; birbirinin olmak isteyen bir kızla bir erkeğin yahut da herhangi bir emeline erişmek isteyen bir kahramanın önlerine dikilen cemiyet, anane, kaide ve nizamlarından yapılmış yüksek duvar... Fertler bu duvarı aşamamanın ıstırabını duymuşlar, önlerine çıkan engelleri devirmek için yaptıkları mücadelenin hikâyesini sanatkârlara bırakmışlardır.

-KAYNAKÇA-

- ASLAN, Ensar; Çıldırılı Âşık Şenlik, Hayatı, Şiirleri ve Hikâyeleri. İnceleme-Metin-Sözlük. Ankara, 1975.
- Doğu Anadolu Saz Şairleri Erzurum, 1970.
- Doğu Anadolu'da Söylenen Âşık Makamları Üzerine Bir Araştırma. (Atatürk Üniversitesi Folklor ve Haber Dergisi)
- Halk Şiirimizde Tarihi Olaylar. Diyarbakır, 1988.
- Çıldırılı Âşık Şenlik, Hayatı, Şiirleri, Karşılaşmaları, Hikâyeleri. Diyarbakır. 1992 (İkinci Baskı)
- Halk Hikâyelerini İnceleme Yöntemleri. Yaralı Mahmut Hikâyesi Üzerinde Bir İnceleme. Diyarbakır, 1992.
- ALANGU, Tahir; Türk Folkloru El Kitabı. İstanbul, 1983.
- ATSIZ, Nihal; Türk Edebiyatı Tarihi. İstanbul, 1940.
- ACIPAYAMLI, Orhan; Halk Bilim Terimleri Sözlüğü. Ankara, 1973
- ACAROĞLU, Türker; Türk Halk Bilgisi ve Halk Edebiyatı Üzerine Seçme Yayınlar Kaynakçası. Ankara, 1962.
- BALİ, Muhan; Ercişli Emrah ile Selvi Han (AtatürkÜniversitesinde Yapılan Doktora Tezi)
- Ercişli Emrah İle Selvi Han Hikâyesi. Ankara, 1973.
- Ercişli Emrah İle Selvi Han Hikâyesi Varyantların Tespiti ve Halk Hikâyeciliği Bakımından Önemi. Erzurum, 1967.
- Halk Edebiyatında Nesir. Erzurum, 1982.
- BORATAV, P.Naili; Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği. Ankara Milli Eğitim Basımevi. Ankara, 1946.
- 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı. İstanbul, 1973.
- Halk Hikâyeleri
- Zaman zaman içinde. İstanbul, 1958.
- Az Gittik Uz Gittik. Ankara, 1948.
- İzahlı Halk Şiir Antolojisi. Ankara, 1946.

- CAFEROĞLU, Ahmet; Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme. İki Cilt, İstanbul, 1942.
- Anadolu Ağızlarından Toplamalar. TDK, Ankara.1946.
- Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme I, İstanbul, 1940. (İstanbul Üniversitesi Yayını, syf.105)
- Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar. İstanbul 1942. (TDK Yayını, C.1-9)
- Anadolu Ağızlarından Toplamalar. İstanbul, 1943 (TDK Yayını, C. 1-10).
- DEMİRCİ, Yusuf Ziya; Boş Beşik ve Akkuş. İstanbul. Milliyet Basımevi, 1932. 8o.192, S.
- Yürükler ve Köylülerde Hikâyeler, Masallar. İstanbul, Güneş Basımevi, 1934, 8o 192. S.
- ELÇİN, Şükrü; Kerem ile Aslı Hikâyesi. Ankara Milli Eğitim Basımevi, 1949.
- EREN, Hasan; Türk Saz Şairleri Hakkında Araştırmalar I, Ankara, 1952
- ERHAT, Azra; Mitoloji Sözlüğü. İstanbul, 1972.
- ERGİN, Muharrem; Dede Korkut Kitabı. Ankara, 1964.
- Dede Korkut Kitabı. 2.Cilt, Ankara Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1958-63, 8o, XVII.251-97-154; XIII-483 S. (Türk Dil Kurumu Yayınlarından Sayı: 169, 219, Eserde Dede Korkut Kitabının Dresden ve Vatikan Nüshalarının Faksimileleri var)
- Dede Korkut Kitabı. İstanbul, M.E.B. DevletKitapları Md. 1969, 8o,XV. 240 S. (1000 Temel Eser: 1.Yeni Basım:1971)
- Dede Korkut Kitabı. Metin-Sözlük, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1964-8o,VI-217.S (Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Seri:4 Sayı: A:Z)
- FERİDUN, Nusret; Çıldırli Âşık Yenlik Hikâyelerinden Sevdakâr İstanbul, Akın Basımevi, 1938. 8o. S. 1.Resim.

- GÖNÜL, Behçet; Türk Halk Kitapları. S.XIII.
- GÖKYAY, O.Şaik; Dedem Korkudun Kitabı. İstanbul, 1973.
- GÜNEY, Eflatun Cem; Folklor ve Edebiyat. İstanbul, 1971.
——— Kerem İle ASlı Halk Hikâyeleri. İstanbul, Varlık
Yayınevi; 1959. 80,126 s. Resimli (Varlık Yayınları Sayı 712;
Varlık Büyük Cep Kitapları: 139- Yeni Basım: 1968, 135 S.
Varlık Yayınları S:1, 437; Halk Kitapları:7)
——— Âşık Garif. İstanbul, Doğan Kardeş Yayınları A.Ş.
Basımevi, (1950) 80, 48-4.S (Doğan Kardeş Yayınları. Bu
Toprağın Halk Hikâyeleri:1)
——— Âşık Garip. İstanbul, Varlık Yayınevi, 1958.
80,159 S. Resimli (Varlık Yayınları, Sayı:561, Büyük Cep
Kitapları:61 Yeni Basım:1964. Varlık Yayınları, Sayı 1053;
Varlık Halk Kitapları:5)
- GÜNER, Sernikli; Türk Halk Bilimi Belgelikleri Üzerine Açıklamalı
Kaynaklar. Ankara, 1977.
- GÜLOĞLU, F.Rıza; Halk Kitaplarına Dair. İstanbul, 1937.
- İLAYDIN, Hikmet; Halk Edebiyatında Nazım. İstanbul, 1966
- İZ, Tahir; Eski Türk Edebiyatında Nesir. İstanbul, 1964.
- KAPLAN, Mehmet; Hikâye Tahlilleri; Dede Korkut Hikâyelerinin
Türk Kültür Tarihindeki Değeri ve Ehemmiyeti. Yol, S.3, 1965.
- KARADAĞ, Metin; Şirvan Şah Hikâyesi Üzerinde Bir Araştırma Erzurum,
1981.
——— Erzurum Halk Hikâyeleri Üzerinde Araştırmalar. Erzurum, 1984.
- KIRZIOĞLU, M.Fahrettin; Halk Hikâyelerinde Döşeme Söyleme Geleneği
Türk Dili C.XIX.
——— Âşık Tüccari, TFA. S.181, Ağustos, 1964.

- KORGUNAL, Muharrem Zeki; Âşık Garip Hikâyesi. İstanbul, Bozkurt Kitabevi, 1958. 8o, 48.S.(Öteki Basımlar: 1964-1971. Dış Kapakta Adı: Tam Âşık Garip)
- Elif ile Mahmut. İstanbul, Bozkurt Kitabevi, 1939-8o 64.S. Resim(Bozkurt Matbaası Neşriyatı-8.)
- KOROK, Daniş Remzi; Âşık Garip. İstanbul, Türk Neşriyat Yurdu. 1937, 8o, 16.S.
- KÖPRÜLÜ, Fuat; Halk Edebiyatı Ansiklopedisi. İstanbul, 1935.
- Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikâyesi. İstanbul, 1930.
- Edebiyat Araştırmaları. Ankara, 1966.
- Türk Edebiyatı Tarihi. İstanbul, 1926.
- KOCATÜRK, Vasfi Mahir; Türk Edebiyatı Tarihi. Ankara, 1944.
- KUNOŞ, İğnas; Türk Halk Edebiyatı. İstanbul, 1945.
- ONAY, Ahmet Talat; Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i. İstanbul, 1928.
- ÖZON, M.Nihat; Türkçede Roman. İstanbul, 1936.
- SAKAOĞLU, Saim; Bey Böyrek Hikâyesinin Bayburt Rivayeti.
- SPIES, Otto; Türkische Volkshüchet (Türk Halk Kitapları) Çev: Behçet Gönül, 1941, İstanbul.
- SÜLEYMAN, Tevfik; Gül ile Sitemkâr. İstanbul, 1930.
- Raznihan ile Mahifiruze. İstanbul, 1930.
- Hurşid ile Mahmiri. İstanbul, 1936.
- TÜRKMEN, Fikret; Âşık Garip Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma, Ankara, 1973.
- Tahir ile Zühre. Ankara, 1983.
- TAN, Nail; Halk Bilimi. İstanbul, 1984.

- TİMURTAŞ, Faruk K.; Tarih İçinde Türk Edebiyatı. İstanbul 1981.
- URAZ, Murat; Büyük Resimli Âşık Sümmâni el Gülperi Hikâyesi. İstanbul, HalkKitapçılık Koll.Şti. 1970, 8o 1969.8.88.S.
- YURDATAP, Selam Münir; (Resimli) Bey Böğrek ile Akkavak Kızı (Hikâyesi) İstanbul. Y.Z.Balçıkoglu Cahit ve Şürekâsı Kitabevi, 1937, 8o,64.S. Resim (2.Basım:1942, 4.Basım:1945, 48.S.)
- Şah İsmail, Resimli Halk Hikâyesi. İstanbul, Hlak Kitapçılık Kollo.Şti. 1967, 8o.63.S.Resim (Yeni Basım: 1969)
- Ferhat ile Şirin. İstanbul, Ercan Matbaası, 1961, 8o, 47 s. Resim (Resimli Halk Hikâyeleri)

-SÖZLÜK-

-A-

ahır	: Son, nihayet, hayvan damı, hara
alış	: Yan, tutuş
apar	: Götür
arif	: Bilen, anlayan
aşıp	: Aşmış, geçmiş
ainei devran	: Kader aynası

-B-

badağ	: Hile, ayak oyunu
bala	: Oğul, yavru
belet	: Yol bilen , vakıf
bezek	: Süs
bimâr	: Hasta
birçek	: Kakül, yüze düşen saç
burcu semavat	: Gökyüzü

-C-

cahal	: Genç, toy
cebel	: Dağ
cıdar	: Duvar, zar
cubar	: Toz
cüdem	: Yüzsüz, rezil

-Ç-

çarpana	: Şaibe, demir halka
çıma	: Neden, niye
çömçe	: Kepçe
çuğul	: Muhbir

-D-

damağı çağ	: Keyfi yerinde
daman	: Etek
destnamaz	: Abdest

dil cevabı : Sözlü cevap, konuşma

-E-

eceli mağallak : Ani gelen ölüm
eflak : Gökler, semalar
engâam : Topluluk, vakit
eşik : Dışarı, dış taraf
evgâh : Yer, mahal

-F-

faya : Bir cins kumaş
fel : Hile
ferik : Piliç, tavuk, taze

-G-

gada : Dert, bela
gamet : Yüz, duruş, boy
gıllam : Kılarım, yaparım
gıyam : Selam
gıvla : Kible
giriban : Yaka
gübar : Toprak, toz
gulleyi gef : Gaflet uykusu
guşluh : Sabah, öğlen arası
gussa : Keder, gam
gûdaz : Tehlike
gülgez : Gül bahçesi
gûzar : Gezme, gezinti yeri

-H-

hab : Uyku
hamısı : Hepsi
hara, harya : Nere, nereye
havar : Haber
hayıf : Yazık
heşme : Şaşkınlık, âşık olma hali

hırret : Akıl
hulk : Huy, tabiat

-İ-

ikap : Peçe, örtü
inam : Bağış, yardım
iremat : Remil at

-K-

kasıf : Fakir, yoksul
keniz : Cariye, kız
kevkeb : Yıldız
künfeye kûn : Allahın dünyayı yarattığı ol emri

-L-

lavaş : İnce ekmek
lerz : Titreme, titreyiş
libas : Elbise

-M-

maşrık : Doğu
maya : Dişi deve
meşe : Orman
mıdgar : Miktar
mihman : Misafir
müfsid : Fesat, bozguncu, ayırıcı
mülheza : Karşılıklı, fikir yürütme, tartışma
müstecep : Duası kabul olunan
münzir : Kötü, sonu kötü olan

-N-

nadan : Kaba, bilgisiz
neçe : Nasıl, ne kadar
nezir : Adak, sadaka
növreste : Yeni yetişmiş, taze

-O-
oğul : Oğlan, evlat

-Ö-
ödün : Kazanç, kâr

-P-
paltar : Elbise
payendaz : Baş koyan, ayağa düşen
perveriş : Koruma, besleme, terbiye etme
pus : Gözetlemek

-R-
ricat : Geri gönme, geri dönüş
rû : Yüz, sıfat

-S-
sahav : Sahip
sahib kıran : Kahraman
serküşte : Kısa hikâye
sitare : Yıldız

-Ş-
şana : Tarak
şecer : Ağaç
şikeste : Kırık
şürut : Şartlar

-T-
tagayyır : Değişik
taksir : Kusurlu, kabahatli
temran : Ok
tor : Acemi

-U-
ukubet : Ceza, işkence

ulduz : Yıldız

-Ü-

ucûb : Acaib

uhve : Kardeş

-V-

varit : Gelen, bulunan

-Y-

yâd : Anma, hatırlama

yahşı : İyi, güzel

yasar : Esir

yeğîn : Çabuk, hızlı

yete : Taraf

-Z-

zad : Herhangi, birey, kişi

zeban : Dil

zerbab : Altın işlemeli elbise•

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM
DOKÜMANİ